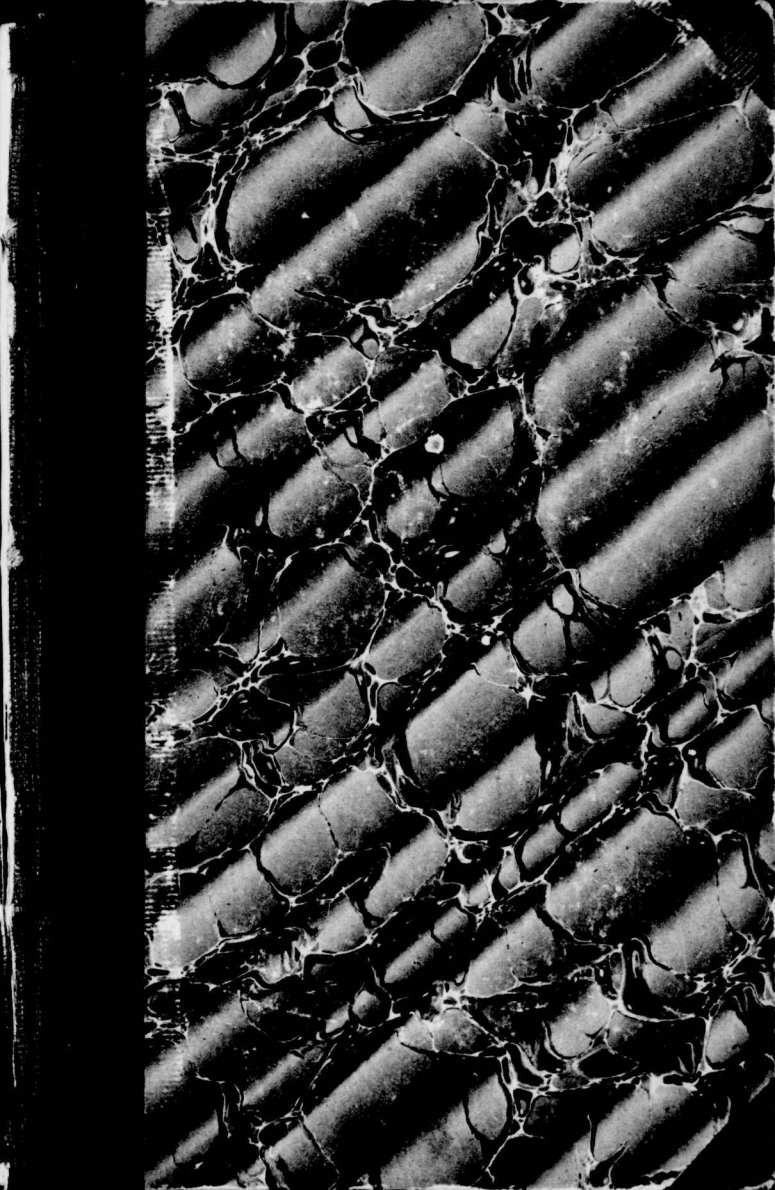
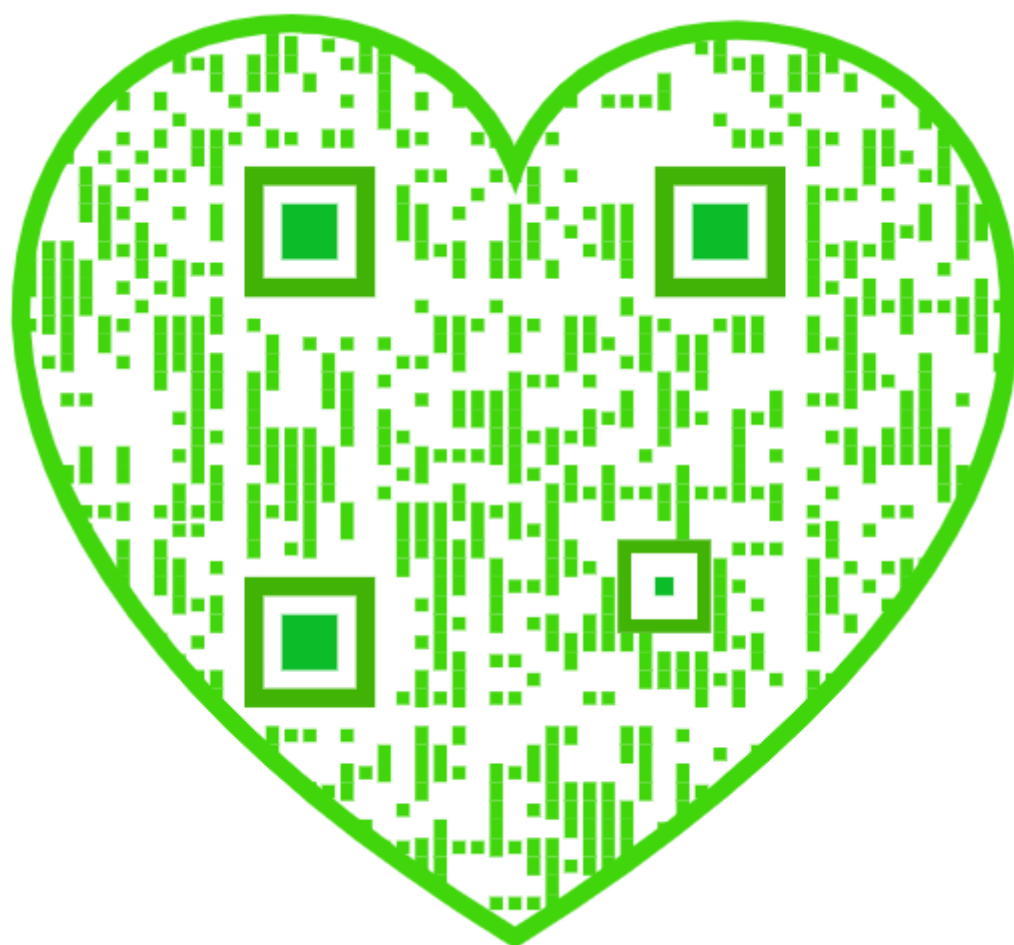

~~16~~
~~21~~

1362
F18

7

DE KRACHT

VAN DE

CHRISTELIJKE GODSDIENST.

DE
KRACHT DER CHRISTELIJKE
GODSDIENST,

IN KARAKTERSCHETSEN UIT DE
NEDERLANDSCHE GESCHIEDENIS;

bewerkt voor de jeugd

1° DEELTJE.

De Kruis van A. d. d.

blz. 135.

Te Amsterdam, by
G. J. A. BEHERINCK.

1640.

VOORREDE.

— 222 —

Vóór eenige jaren is bij den Uitgever dezès een belangrijk werk in het licht verschenen, getiteld: De kracht der Christelijke Godsdienst, in karakterschetsen uit de Nederlandsche Geschiedenis. Het doel der ongenoemde Schrijfster was, om, door het schetsen van eenige levensstafereëlen van beroemde Vaderlandsche Mannen en Vrouwen, aan te toonen, hoe, in de schoonste tijdperken onzer Geschiedenis, echte Godsdienstigheid het volkskarakter kenmerkte, en de bron was van eene menigte dier voortreffelijke bedrijven, waardoor onze Vadersen zich eenen onsterfelijken roem hebben verworven.

Door denzelfden Uitgever aangezocht, om dit geschrift, hetwelk in de geachtste tijdschriften met lof is vermeld geworden, te verkorten en tot een leesboek voor de jeugd te bewerken, heb ik, na rijpelijk er over nagedacht te hebben, besloten aan deze vereerende uitnoodiging te voldoen, en meen geen geheel nutteloos werk daarmede te hebben verrigt. — Is het toch van veel belang om jonge lieden

de *Geschiedenis* te doen beoefenen van het *Land*, waarin zij geboren en opgevoed zijn, en de roemrijke daden, menigvuldige deugden, goede hoedanigheden en edele trekken van ziel, waarin de kleine plek gronds, die wij bewonen, zoo rijk is, hun te doen opmerken, — verdient te dezen aanzien de tegenwoordige manier van onderwijs en opvoeding, die daartoe ruimschoots gelegenheid aanbiedt, hoogen lof; — het is vooral noodzakelijk hen te wijzen op de bronnen, waaruit al dat goede voortvloeide, en onder deze bekleedt vooral de regte waardering en naauwgezette betrachting van de Goddelijke leer des Christendoms eene voorname plaats. — Is er toch één *Land*, waarin Christelijke Godsvrucht en deugd een voornamen grondtrek uitmaakte van het volkskarakter, en zich niet alleenlijk tot de lagere volksklasse bepaalde, maar ook Staatslieden en Geleerden, Edelen en Vorsten kenmerkte, het is voorzeker het *Land*, hetwelk wij bewonen. De Godsvrucht was de drijfveer van menige roemrijke daad, die de bewondering van tijdgenoot en nakomeling heeft tot zich getrokken, en stelde onze Voorvaderen in staat, om, met de grootste zelfopoffering, de moeilijkste plichten naauwgezet en standvastig te vervullen.

Voor al was het in de *XVIde* en *XVIIde* eeuw, de dagen van Néerlands grootsten roem, dat de

Christelijke Godsdienst het meest haren zegenrijken invloed openbaarde, en het was ook daarom te regt, dat, in het genoemde werk, de meeste tafereelen uit dit bloeiend tijdvak onzer *Geschiedenis* ontleend zijn.

Na dien tijd heeft onze *Natie* veel van haar eigendommelijk karakter verloren; en, hoe veel goeds de tijd, dien wij beleven, moge bezitten, — in hoe vele opzigten wij zelfs onze *Vaderen* overtreffen; dit is zeker, dat die echte Godsdienstigheid, welke in vroegere eeuwen het sieraad was van het Nederlandsche Volk, maar al te veel door een geest van lichtzinigheid is vervangen, en dat geschriften, meestal van vreemden bodem tot ons overgebracht, waarin verderfelijke en zedebedervende leerstellingen gepredikt, en de grondzuilen van Godsdienst en deugd, op eene listige wijze, worden ondermijnd, maar al te veel weérklank in ons *Land* hebben gevonden.

Voorzeker mag er niets onbeproefd worden gelaten, om vooral bij jonge lieden, op wie de hoop des Vaderlands voor de toekomst gevestigd is, tegen dit kwaad te waken, en hun die echte beginselen van deugd en Godsvrucht in te prenten, welke alleen den grondslag van het geluk eens Volks kunnen uitmaken. — Meer dan door afgetrokkene redeneringen, die voor rijperen leeftijd geschikter zijn, meer ook, dan door voorbeelden van elders

ontleend, kan dit doel bereikt worden door karakterschetsen van beroemde mannen en vrouwen, die in ons eigen Vaderland leefden, en die in hun voorbeeld getoond hebben, welk eenen heilzamen invloed de Godsdienst op alle omstandigheden en betrekkingen des levens vermag uit te oefenen. — Ziet daar wat aanleiding gegeven heeft tot het ontstaan van dit werkje, hetwelk wij der Vaderlandsche Jeugd ter lezing en behartiging aanbieden.

Wat nu de wijze der bewerking betreft; — veel kon natuurlijk hier wegvallen, hetgeen wij voor jonge lieden minder behagelijk of belangrijk keurden, of hetgeen ons voorkwam minder aan het doel van dit geschrift te beantwoorden; — terwijl wij aan de andere zijde hun geene ondienst meenen gedaan te hebben met hier en daar eenige trekken en bijzonderheden bij te voegen, die in het oorspronkelijke werk niet worden gevonden, en die of tot veraangenaming of tot opheldering der Geschiedenis strekken konden, of ons geschikt voorkwamen, om het bijzonder oogpunt, waaruit wij de onderscheidene personen wilden voorstellen, meer te doen uitkomen. Wáár dit al of niet door ons geschied zij, zullen wij niet noodig hebben hier aan te wijzen, daar dit uit de vergelijking van dit leesboek met het werk der geachte Schrijfter zelf genoegzaam blijken kan. —

Alleenlijk moeten wij nog een enkel woord zeggen over den vorm, dien wij bij het bewerken dezer tafereelen hebben gekozen. — Het scheen ons toch minder voegzaam toe, om de onderscheidene, in het oorspronkelijke werk voorkomende, karakterschetsen voetstoots te verkorten en om te werken, daar wij dan moeilijk het drooge, dorre en kroniekmatige zouden hebben kunnen vermijden. — Verkiezlijker kwam het ons voor, om de verschillende verhalen tot zekere rubrieken te brengen, en met een hoofd of opschrift te voorzien, behelzende het meest karakteristieke, hetwelk in elk tafereel zich bevindt. Daardoor meenden wij niet alleen eene aangename verscheidenheid en afwisseling te bevorderen, maar ook daardoor ziet men dadelijk uit het opschrift, wat men te wachten heeft, en valt het terstond in het oog, in welke onderscheidene opzigten de Christelijke Godsdienst hare heilzame kracht heeft uitgeoefend; — hoe zij nu eens tot moedig strijden voor waarheid en regt, dan neder tot de betrachtting van liefde en verdraagzaamheid in staat stelde, — hoe zij hier het sieraad der Geleerden, daar de roem der helden, elders het kenmerk van Vorsten en Staatslieden is geweest, — hoe zij nu eens, onder de griecendste rampen en bezwaren, troost en bemoediging schonk, dan neder tot de cereulling van onderscheidene pligten, als die van

Vaderlandsliefde, menschenmin, weldadigheid, huwelijksrouw, ouderliefde en andere, aanvuurde en kracht verleende.

En hiermede achten wij genoeg gezegd te hebben van den aanleg en het doel van dit werkje, hetwelk wij hartelijk wenschen, dat mede onder die middelen moge behooren, die nuttig werken kunnen, om bij de Jeugd eenen edelen ijver te doen ontstaan, om de voetstappen onzer Vaderen, die, door Godsdienstige kracht geschraagd, zoo veel goeds hebben verrigt, te drukken, en als hunne waardige nacomelingen zich te gedragen!

I.

STANDVASTIGHEID IN DE BELIJDENIS DER WAARHEID.

Onder de beminnelijke eigenschappen, die den mensch versieren en veredelen, behoort vooral geteld te worden: vastheid van karakter en getrouwheid aan grondbeginselen. Wij kunnen geene achting verdienen voor den man, die zich in zijne gevoelens, gezindheden en handelingen schikt en plooit naar de omstandigheden, en, zoo als men zegt, de huik naar den wind haugt. — Groot en edel daarentegen is hij, die, in welke betrekking ook geplaatst, zich zelven gelijk blijft, en standvastig de beginselen volgt, die hij op goede gronden als de zijne heeft aangenomen. Dit geldt vooral ten aanzien van de heilige zaak der *Godsdienst*. Eene standvastige belijdenis van hetgeen men, na naauwkeurig onderzoek, als waarheid omhelsd heeft, is onze dure verplichting, en geene menschenvrees mag ons daarvan terughouden. — Dit gevoelden de eerste verkondigers en belijders van het Christendom, die onder alle vervolgingen

onwankelbaar hunne belijdenis vasthielden, en zich ook door de hevigste martelingen niet lieten bewegen tot verzaking hunnes geloofs. — Dat gevoelden zoo vele edele Christen-helden in volgende eeuwen, die pal stonden voor de waarheid, en dezelve met hunnen dood verzegelden. — Ook ons Vaderland heeft, vooral in de tijden van heerschzucht en onderdrukking, een groot aantal van zulke opregte Christenen opgeleverd, die, ook in het gezigt van den gruwzaamsten dood, waarmede men hen bedreigde, de overtuiging hunner harten zich niet lieten ontnemen, maar onverschrokken voor de waarheid bleven uitkomen, en van hun geloof en hunne standvastigheid de heerlijkste proeven hebben gegeven.

Onder die edelen behoort gewis de man, met wien wij de rij der Vaderlandsche tafereelen willen openen, met roem vermeld te worden, en zijn voorbeeld zal u leeren, hoe het de Christelijke Godsdienst is, die moed en kracht verleent, om, waar het de overtuiging des harte geldt, alle gevaren het hoofd te bieden en zelfs den dood te verachten. Zijn naam, welke gewis der vergetelheid verdient ontrukkt te worden, is:

ENGEL WILLEMSZ. MERULA.

Hij leefde in eenen tijd, dat het licht der Kerkhervorming, in *Duitschland* opgegaan, ook in ons

Vaderland deszelfs stralen begon te verspreiden, en opgeklaardere denkbeelden aangaande de Godsdienst bij velen de plaats van onkunde en bijgeloof meer en meer vervingen. — Maar te dierzelfder tijd had ook de vervolgzucht haar hoofd opgestoken, die de vrijheid van denken belemmerde, menigeen de vrijmoedige belijdenis der waarheid met den dood deed bekoopen, en eindelijk de oorzaak werd van den merkwaardigen strijd voor godsdienstige en burgerlijke vrijheid (op welken wij in den loop dezer verhalen nader zullen moeten terugkomen), die, in 1568 begonnen, met ongemeene standvastigheid 80 jaren lang is volgehouden en eindigde met de geheele afschudding van het Spaansche juk, waaronder men zoo lang gezucht had.

In die tijden van heerschzucht en gewetensdwang leefde de verdienstelijke *Merula*. Hij was pastoor te *Heenvliet* en predikte het Evangelie volgens de opgeklaarde inzichten, die hij door langdurig en grondig onderzoek verkregen had. Door zijne ongemeene begaafdheden, zijnen minzamen omgang en zijne innige godsvrucht had hij zich de liefde en het vertrouwen zijner gemeente verworven. Jaren lang was hij ongestoord in het edelste werk bezig geweest, toen het eindelijk, in den jare 1553, den vijanden van geloofs-vrijheid gelukte, tegen den braven, toen reeds meer dan zeventigjarigen, grijsaard een aantal beschuldigingen in te brengen.

Naauwelijks is de vervolging tegen hem begonnen, of hij geeft ook de eerste proeven van zijne Christelijke onverschrokkenheid. Men vraagt hem naar zijne geschrevene leerredenen. Zijne vrienden raden hem, dezelve te verbergen. Maar neen! met edele standvastigheid antwoordt hij hun: »*Hetgeen ik mij niet geschaamd heb te prediken, zal ik mij niet schamen openbaar te maken.*»

Men bragt den ouden man gevangen naar den *Haag*, waar hij door de *Inquisiteurs* of geloofsonderzoekers gedwongen werd zijne gevoelens af te zweren; maar alle bedreigingen, daartoe aangewend, waren vruchteloos, en hij verklaarde plegtig, liever te zullen sterven, dan tegen zijne innige overtuiging te spreken.

Vele menschlievende *Nederlanders* stroomden van alle kanten naar den *Haag*, om voor den algemeen beminden Pastoor van *Heenvliet* te spreken. De behoeftigen gingen weenend langs de straten en klaagden, dat men hen van hunnen vader, voorspraak, beschermmer en vertrooster beroofd had. Maar dit alles vermogt niets op de dienaren der dwingelandij; zij lieten zich niet vermurwen.

Intusschen voor oproer beducht, durven de *Inquisiteurs* hem nog niet aan hunne woede opofferen, en verziennen dus eene list. Een hunner, Nicolaas van Nieuwland geheeten, treedt den kerker van den grijsaard binnen, werpt zich weenend aan zijne

voeten neder, huichelt opregte deelneming, prijst zijne kunde en braafheid, geeft innige spijt over het voorgevallene te kennen, en eindigt met hem te smeecken, ter voorkoming van grootere onheilen, slechts te bekennen: dat hij onvoorzigtig en ontijdig ondernomen had, eenige gewoonten en plegtigheden af te schaffen, die, in haren aard, onverschillig waren, en dat zulks hem leed was. — Dit voorstel, door de bewegelijkste redenen ondersteund, werd door den zachtaardigen Merula aangenomen, daar hij meende, dit, zonder verkrachting van zijn geweten, te kunnen doen, en dit zelfs ter bewaring van vrede verplicht te zijn.

Men stelde hem openlijk ten toon; maar in plaats van nu aan de omringende menigte die punten voor te lezen, welke Nicolaas den gevangenen zoo aandoenlijk had voorgesteld, las men aan hem, die bijna doof was, schielijk en met eene zachte stem, eene volledige afzwering van zijne overtuiging voor, waarop de zoo schandelijk misleide toestemmend antwoordde. — Nu ging het medelijden van het volk in gramschap over, en men hoorde het thans onverschillig aan, dat hij, dien men voor een afzweerder zijner overtuiging hield, tot ontzetting van zijn ambt en levenslange gevangenis veroordeeld werd.

Maar naauwelijks heeft Merula vernomen, welk schandelijk bedrog men met hem gepleegd had, of hij barst in tranen uit. »*Mijn God!*» stamelde hij,

van droefheid overmeesterd, » *zou ik zwak genoeg geweest zijn om de waarheid af te zweren, daar ik reeds met den éenen voet in het graf stond? Neen, nooit heb ik zulke gedachten gehad; men heeft mij en het volk misleid.*»

Weldra schrijft hij eene wederlegging van het tegen hem uitgesprokene vonnis, en verklaart openlijk, dat hij geloofst hetgeen hij predikte en zich daaraan zou houden tot zijnen jongsten suik.

Vier jaren lang wordt hij in de akeligste kerkers gemarteld, bedreigd, met nieuwe list tot afzwerig verzocht; — maar neen, hij versmaadt alle bedreigingen, verduurt alle folteringen, laat zich door schoonschijnende redenen niet meer misleiden. God heeft hem met kracht toegerust; hij zal getrouw blijven tot in den dood.

Eindelijk laat nu de wreedaardige Inquisiteur Tapper, voor nieuwe volksgisting beducht en vreeszende voor de tusschenkomst van Merula's magtige vrienden, hem naar eene abdij in *Henegouwen* slepen, hem voor eenen wederafvalligen ketter verklaren en tot den brandstapel veroordeelen. Met allen spoed wordt dit vonnis voltrokken. Op den 27sten September 1337 verlaat de vijfenzeventigjarige grijsaard, door een vierjarig kerkleven uitgeerd, leunende op zijn stokje, zijne gevangenis, en wordt tusschen een monnik en een scherpregger in naar de strafplaats gevoerd. — Maar geene martelingen wa-

ren in staat geweest, hem de blijmoedige stemming zijner ziel te ontnemen, noch het vuur zijner standvastige godsvrucht te verdooven. — Onophoudelijk vermaant hij de toevloeiende menigte om toch *God te vreezen en de waarheid lief te hebben*, voor welke hij zijn leven liet.

Eindelijk is men aan den brandstapel gekomen; — Merula vraagt vergunning, om een laatste gebed tot zijnen Hemelschen Vader te mogen opzenden. Het wordt hem toegestaan; hij knielt neder en bidt vurig, valt op zijn aangezicht ter aarde, en rigt zich niet weder op.

De scherpregger, meenende, dat de oude man van vrees is nedergevallen, wil hem optillen, en — Merula is niet meer! — Hij had den laatsten druppel uit zijnen lijdenskelk gesmaakt. — De Heer zelf, dien hij zoo getrouw gediend had, had hem zachtken tot zich genomen, hem voor het vreeselijkste lijden behoed en alzoo de woede der pijnigers te leur gesteld.

Jeugdige lezers! gij hebt gewis, onder het lezen van dit verhaal, eerbied opgevat voor dien edelen grijsaard, wien Gods woord dierbaarder was dan het leven; zijne edele standvastigheid in het belijden der waarheid heeft u gewisselijk getroffen. En waarlijk, hij verdient uwe bewondering niet alleen, maar ook uwe *navolging*. — Wel is waar zijn die schrikkelijke

tijden gelukkiglijk voorbij, waarin moordschavotten en brandstapels den vrijmoedigen belijder van het Evangelie bedreigden. Maar het ontbreekt toch, vooral jonge lieden, niet aan veelvuldige verzoeken, om hunne overtuiging te verzaken en de waarheid te verloochenen. O, als gij immer in zulke verzoeken komt, denkt dan aan dien edelen Merula; houdt u, naar zijn voorbeeld, standvastig bij uwe overtuiging en herinnert u daarbij de gewigtige belofte van Jezus: *»wie mij beleden zal hebben voor de menschen, zal ook ik eenmaal belijden voor mijnen Vader, die in de hemelen is.»*

II.

IJVER VOOR DE WAARHEID EN CHRISTELIJKE VERDRAAGZAAMHEID.

Ziet daar, jeugdige lezers! twee eigenschappen, die vereenigd den waren Christen kenmerken, en die nimmer van elkander behoorden afgescheiden te worden. Wanneer wij eenmaal tot de overtuiging der waarheid gekomen zijn, dan moet dezelve ons heilig en dierbaar zijn; en, waar het op de handhaving onzer belijdenis aankomt, behoort een warme ijver ons te bezielen, die noch door zucht om te behagen, noch door menschenvrees mag worden verkoeld. Getrouw blijvende aan onze godsdienstige beginselen, moet het onze zinspreuk zijn: men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan de menschen.

Maar deze ijver moet nimmer ontaarden in haat jegens andersdenkenden of in onverdraagzaamheid; dan zijn wij geene echte volgelingen van den zachtmoedigen Jezus. De *waarheid* te betrachten in *liefde*, onze bescheidenheid aan alle menschen te doen bekend zijn, ziet daar onze verplichting; dan eerst ijve-

ren wij met verstand, en onze ijver zal Gode behagen.

Wij willen u uit onze Vaderlandsche geschiedenis twee mannen doen kennen, die deze eigenschappen op eene voortreffelijke wijze in zich vereenigden.

HUBERT DUIFHUIS

werd in den jare 1531 te *Rotterdam* geboren, aldaar opgevoed, in de leer zijner vaderen onderwezen en tot Roomschpriester opgeleid. — Ofschoon bij de aanvaarding van den Priesterstand nog met hart en ziel aan de leer zijner kerk gehecht, was hij evenwel verre verwijderd van die vervolg zucht, welke toenmaals zoo zeer woedde; maar in tegendeel muntte hij uit in verdraagzaamheid, liefde en vredesgezindheid.

Voor al bleek dit, toen hij, als Pastoor van *Sint Laurens*, eenen van ketterij beschuldigden man zoo behendig, in tegenwoordigheid der vergaderde Priesters, wist te ondervragen, dat men hem ongemoeid naar huis moest laten gaan. Dit werd hem als eene groote misdaad toegerekend, en van dat oogenblik af was hij een doorn in het oog der Spaansche en Roomsche inboorlingen, die alle middelen aanwendden, om hem in het verderf te storten.

Het duurt dan ook niet lang, of daar wordt hij door de Inquisiteurs overvallen. Gelukkig was hij kort te voren voor hunne komst gewaarschuwd, en dus

eenigzins voorbereid. — Vrijmoedig ontvangt hij hen, verklaart zich genegen, om met hen te onderhandelen, maar verzoekt hen, dat zij eerst met hem eten zouden.

De wreedaards zetten zich aan den disch, welke voor hen wordt toebeleid, laten zich het sap der druiven, dat Duifhuis hun met volle teugen schenkt, wel smaken; terwijl hij zelf, aan wiens matigheid men gewoon was, zich met water vergenoegt. De gulle maaltijd werd door den huisheer en ook door de gasten tot laat in den avond gerekt. Nu verzoekt Duifhuis de luchtige Inquisiteurs, hun onderzoek tot den volgenden dag uit te stellen. Zij zouden, dat voelden zij, tot zulke gewigtige zaken ook niet in staat geweest zijn, en suizebollend keeren de verschalkte wreedaards naar hunne woning terug.

Duifhuis verliest nu geen tijd, ijlt om raad naar zijnen broeder, den Burgemeester der stad, die hem, daar de vlugt nog het eenige redmiddel was, onverwijd met vrouw en kinderen de *Oosterpoort* uitliet.

Welligt verwondert het u, mijne lezers! dat Duifhuis, ofschoon Roomschpriester, evenwel gehuwd was. Maar het vlijtig onderzoeken der Heilige Schrift had hem geleerd, dat het verbod des huwelijks niet in de voorschriften van Jezus en de Apostelen, maar in de staatkunde en willekeur der menschen zijnen grondslag had; — en hij had alzoo begrepen, dat

hij aan de innige liefde, welke hij voor een bemin-
nenswaardig en deugdzaam meisje had opgevat, wel
gehoor mogt geven. — En, ver verwijderd van de on-
zedelijke stelregels van velen zijner medeleeraars, die,
ofschoon buiten den echt levende, zich evenwel van
de vertrouwelijke verkeerung met het andere geslacht
niet onthielden, had hij in stilte een wettig huwelijk
aangegaan. — Ware zijn huwelijk bekend geweest,
het had hem op den brandstapel geholpen; maar eene
ongoorloofde verkeerung met zijne huishoudster (ge-
lijk men meende) werd in die dagen van ongebon-
denheid oogluikend toegezien.

Met deze zijne beminde echtgenoot en kinderen
vertrok hij alzoo naar *Keulen*, om daar eene schuil-
plaats te zoeken. Niet lang was hij daar, toen zijne
vrouw andermaal moeder werd, te midden der be-
krompenste omstandigheden, daar hare overige kin-
deren rondom haar leger om brood weenden.

Daar wandelt Duifhuis, toen de ellende het
hoogst geklommen was, de stad uit, met zijn oudste
zoontje aan de hand. Zijn hart is overstelpt van
droefheid; aan zijn oog ontglippen tranen van bittere
smart. — Tot geen sterveling durft hij de toevlugt
nemen, maar zijn hart blijft vasthouden aan God, die
hem nog nooit begeben had. Tot Hem bidt hij om uit-
komst, en zijne bede wordt verhoord. Weinige schre-
den is hij buiten de poort gewandeld, of daar komt
een man aangetreden, die den Pastoor van *Sint-Lau-*

rens menigmaal op den kansel had gehoord. Hij
leest den diepen kommer op des vlugtelings gelaat,
spreekt hem vriendelijk aan, vraagt met bescheiden-
heid wat hem deert, dringt naauwer bij hem aan, en
drukt hem een wissel in de hand. Duifhuis betuigt
niet in staat te zijn om het terug te geven, en wil daar-
om de liefdegave niet ontvangen. De koopman nood-
zaakt hem en zegt, nog meer, indien het noodig is,
voor den Pastoor veil te hebben. — En nu ijlt Duif-
huis, met innige dankbaarheid aan God en aan
zijnen aardschen weldoener vervuld, naar zijne wo-
ning terug, waar alles hulp en voedsel verbeidde. —
Zoo had God hem dan in den hoogsten nood niet ver-
laten.

Twee jaren had hij met de zijnen te *Keulen* door-
gebragt, toen zijne dierbare echtgenoot hem door
den dood werd ontnomen. Met lijdzaamheid droeg
hij dien zwaren slag, en keerde niet lang daarna naar
zijn Vaderland terug, bezielde met de zucht, om aan
Nederlands volk het woord der waarheid en des
vredes te verkondigen.

Hij bekomt weldra de vervulling van zijnen
wensch, daar men hem tot Pastoor in de *Sint-Jacobs-*
kerk te *Utrecht* beroept; en daar hij, bij toenemende
verlichting, de grofste dwalingen zijner Kerk al meer
en meer had afgelegd, predikte hij met den grootsten
ijver het Evangelie naar zijne innerlijke overtuiging. —

Een vijand van alle scheuringen zijnde, wilde hij zoo gaarne de Kerk in de Kerk hervormen, en waarlijk hij verstond de kunst, om door zijne bondige en wel-sprekende taal het hart der menschen te roeren en te treffen, en zijne pogingen tot verlichting van hen allen, die, als tot zijne *parochie* behorende, bijzonder aan zijne zorg waren toevertrouwd, bleven niet onbekroond. — Van trap tot trap ging hij voort, en predikte eindelijk met goedkeuring der Regering, die ook tot hervormen der Kerk gezind was, in zijne gemeente de Onroomsche leer, ofschoon hij zijn priesterlijk koorkleed nog behield en de beelden in de kerk bleef dulden.

Daar ontstaat eensklaps een hevig gemor en geklag onder de Roomschen; en Duifhuis, die zoo veel hij kon vrede met alle menschen wilde houden, maar niet met verkrachting van zijne innerlijke overtuiging, en die van allen godsdienst-twist warsch was, wijkte ter behouding van eendragt, met toestemming der Wet-houders, uit de stad.

Naauwelijks evenwel heeft hij zich verwijderd, of het aanzienlijkste gedeelte der burgerij slaat aan het morren; — de gemeente van *Sint-Jacob* eischt den beminden leeraar met luide kreten in haar midden terug; — en men wil zich aan de geestelijkheid wreken, aan wier toedoen zijn vertrek wordt toegeschreven. — Spoedig wordt dan ook Duifhuis door den magistraat, die reeds geheel zijner partij was toege-

daan, teruggeroepen, en hem, met vermeerdering zijner inkomsten, volkomene vrijheid gegeven, om het Evangelie zoo te prediken, als hij dat voor God en zijn geweten kon verantwoorden.

Dit deed hij dan ook met den grootsten ijver. Het gelukte hem, om in zijne gemeente al meer en meer verlichting te verspreiden. Met zijne toestemming werden de beelden uit de kerk weggenomen, en hij ontdeed zich ook van koorkap en priestermuts, om de zwakken niet te ergeren. Alzoo was de gemeente van *Sint-Jacob* geheel met hem hervormd geworden.

Maar, ofschoon alzoo van de algemeene Kerk afgescheiden, deelde hij evenwel niet in de liefdelooze veroordeeling van andersdenkenden, welke bij de andere Hervormden plaats had. Liefderijk, zachtzinnig en verdraagzaam, schikte hij zich zelfs in onverschillige dingen naar hen, die aan de Roomsche kerkleer nog eenigzins gehecht waren. Vooral wilde hij, eenmaal het juk der dienstbaarheid afgeschud hebbende, zijnen geest aan geene nieuwe kluisters laten leggen. De strenge kerkucht, die Calvijn te *Genève* had ingevoerd, beschouwde hij als heerschappij voerende over de gewetens der menschen. — Geene vervolging tegen andersdenkenden, wie zij ook waren, kon hij gedoogen. — Van het zoo ver gedrevene leerstuk der voorbeschikking, dien twistappel in de Hervormde Kerk, zweeg hij geheel, gelijk hij ook alle andere geschilpunten op den kansel geheel onaange-roerd liet.

Het kon dus niet missen, of de man des vredes moest bij al te strenge Hervormden, die der leer van Calvijn waren toegedaan en zich ook reeds in *Utrecht* tot eene gemeente gevormd hadden, even veel tegenkanting en verbittering ondervinden als eenmaal in de Kerk zijner Vaderen. Het duurde dan ook niet lang, of hij moest van hen de grootste onaangenaamheden verduren, terwijl men zich niet ontzag, hem met de smadelijkste scheldwoorden te bejegenen. — Met mannenmoed en standvastigheid bleef hij evenwel zijn ingeslagen pad betreden. Door leer en voorbeeld toonde hij, dat de wet van God en Jezus leer hem boven alles dierbaar waren, en hij zich zoo wel aan de eene als aan de andere zijde boven de vooroordeelen van bekrompene zielen wist te verheffen. — Of-schoon rondborstig steeds voor zijne overtuiging uitkomende, zonder iemand te ontzien, zoo vervoerde hem nogtans zijn ijver voor de waarheid nimmer tot onverdraagzaamheid. En wanneer er al hier of daar, om zijuentwil, twist en tweespalt mogt ontstaan, dan troostte hij zich met de hoop, dat uit al dat woelen en vervolgen, eenmaal de waarheid en liefde, hand aan hand, op *Neêrlands* grond te voorschijn zouden treden.

Zoo toonde Duifhuis, tot aan zijnen dood toe (welke voorviel toen hij bijna den ouderdom van 50 jaren bereikt had), dat een echt godsdienstige geest hem bezielde. — Och! waren alle Godsdienst-leeraars

in zijnen geest werkzaam geweest, ons Vaderland zou dan voor zoo vele partijschappen en verdeeldheden zijn bewaard gebleven, die reeds in zijnen tijd ontkiemden en naderhand zoo veel onheil en onrust hebben gebaard! — En wij vereenigen ons daarom van harte met de getuigenis van Gerard Brandt, die, na Duifhuis met Erasmus in *deugd en rekhelijkheid* vergeleken te hebben, hem aldus aanspreekt:

- » Zoo 't reformeren op uw' voet had willen gaan,
- » Hoe zou het Christenvolk elkanderen ontmoeten,
- » Die nu, van een gescheurd, verscheiden weg inslaan?"

JOHANNES UITENBOGAARD.

Hebben wij, bij onze vorige karakterschets, in den edelen Duifhuis ongemeenen ijver voor de waarheid met Christelijke liefde en verdraagzaamheid gepaard gezien; — niet minder verdient te dezen aanzien de man met roem vermeld te worden, wiens naam aan het hoofd van dit stukje is geplaatst. Te *Utrecht* geboren in den jare 1357, werd hij in zijne jeugd tot de regtsgeleerdheid opgeleid. Al vroeg ontwikkelden zich bij den jongeling de heerlijkste talenten, terwijl zijn open, rondborstig karakter, en de geest der liefde, die in hem woonde, hem bij allen, die hem kenden, bemind maakte. — Van zijne edele

menschlievendheid, die hem reeds vroeg kenmerkte, zij het genoeg deze ééne proeve bij te brengen.

Terwijl hij zich ten huize van eenen Prokureur in *Utrecht* in de praktijk oefende, had deze zich eens voor zaken naar *Mechelen* begeven. Inmiddels openbaart zich eensklaps eene verschrikkelijke pest, en weldra liggen de echtgenoot en de twee kinderen des afwezenden aan dezelve neder. Zes weken blijft de besmette woning gesloten, maar Uitenbogaard is niet te bewegen, om de lijdenden, wier eenige steun hij was, ook slechts één oogenblik, te verlaten, en, zijn eigen leven in de waagschaal stellende, bewijst hij aan moeder en kinderen den trouwhartigsten bijstand. De moeder herstelde, de kinderen bezweken, en de kloekmoedige jongeling bleef onbesmet. Liefde tot het menschedom en vertrouwen op God waren hem ten schild geweest.

Duifhuis had, gelijk wij gezien hebben, hoewel nog in priesterlijk gewaad, al meer en meer in geest en waarheid Gods Woord beginnen te verkondigen, en werd reeds hier en dáár, ja spoedig in het openbaar, een ketter genoemd. Uitenbogaard, dien het om *waarheid* te doen was, had hem een en andermaal gehoord, gevoelt zich meer en meer, als door eene geheime kracht, naar den redelijken en zachtvaardigen verkondiger van het Evangelie getrokken, en gaat dikwijls zonder schroom waar Duifhuis den kausel beklimt. Dit hoort de Griffier van *Utrechts* hof.

Het grieft hem diep; en daar hij van Uitenbogaards bekwaamheden zeer veel vernomen heeft, en daardoor zeer met hem is ingenomen, wendt hij al wat in zijn vermogen is aan, om hem nog voor de Kerk te behouden. Rekenende op des jongelings eerezucht, doet hij hem de aanlokkelijke bediening van eersten Klerk der Griffie aanbieden, alleen onder deze geringe voorwaarde, dat hij beloven zoude, geene kettersche leerredenen meer aan te hooren.

„*Ik kan niet ontkennen,*” was het vrijmoedige antwoord van Uitenbogaard, „*dat ik Duifhuis somwijlen hoorde prediken; bezwaarlijk zoude ik kunnen beloven, hierin niet te zullen volharden. Hangt de bediening van zulke voorwaarde af, dan kan ik mijn woord tegen mijn geweten niet geven.*” Zoo toonde hij toen reeds, dat een edele ijver voor de waarheid hem bezielde, en dat, waar het God en zijne dienst gold, geene wereldsche schatten of eer iets op hem vermogten. — Hij wordt alzoo geen eerste Griffiersklerk, maar een nog veel ijveriger toehoorder van Duifhuis, dan voorheen.

En toen hij vervolgens, na alles behoorlijk en naauwkeurig onderzocht en vergeleken te hebben, eindelijk tot volle overtuiging gekomen was, hield geene ijdele winzucht, geene menschenvrede, geen tijdelijk welvaren hem terug, om vrijmoedig voor zijn gevoelen uit te komen en zich openlijk te voegen onder de volgelingen van Duifhuis, die sinds

eenigen tijd ook het priestergewaad had afgelegd en eene geheele hervorming in zijne gemeente had daargesteld.

Uitenbogaard hield zich intusschen niet tevreden, met voor zich zelven tot de overtuiging der waarheid gekomen te zijn. Neen, eene edele zucht ontvlamde in zijnen boezem, om het licht, dat bij hem was opgegaan, ook bij anderen te verspreiden, en het werd zijne vurige begeerte, om als dienaar des Evangelies onder zijne medemenschen op te treden. De drie-en-twintigjarige jongeling verliet de pleitzaal, ging naar *Genève*, waar hij gedurende vier jaren de lessen der beroemdste hoogleeraren bijwoonde, keerde als een kundig Godgeleerde in zijn Vaderland terug en werd in de stad zijner geboorte weldra tot leeraar aangesteld.

Zijn hart bloedde, toen hij al spoedig ontwaarde, hoe men in de Kerk van Jezus, waar alles liefde en eensgezindheid ademen moest, op de meest liefdelooze wijze over donkere geschilpunten, vooral over de Voorbeschikking, streed. — En ofschoon tot de *Consistorialen* (*) behorende, deelde hij niet in hunne

(*) Zoo werden in *Utrecht* die Hervormden genoemd, die de strenge *Geneefsche* Kerkleer omhelsden; — zij droegen dien naam, omdat zij een *Consistorie* of Kerkeraad hadden, hetgeen zoo niet plaats vond onder de gemeente van *Sint-Jacob*, door *Duijfhuis* gesticht, die, ter onderscheiding van de anderen, de *Jacobsgezinde* genoemd werden.

steile begrippen en liefdelooze veroordeelingen, maar maakte zich, door zijne zachtmoedigheid en verdraagzaamheid, bij alle weldenkenden van beide aanhangen geacht en bemind.

Intusschen was er ten jare 1589 boven de Hervormde Kerk van *Utrecht* een nieuw onweder uitgebarsten. Eensklaps worden al de *Consistoriale* leeraars om *politieke redenen* van hun ambt ontzet. Ook de zoo zachtzinnige en beminde Uitenbogaard wordt van dezen willekeurigen maatregel niet uitgezonderd; — maar ontvangt nu van alle zijden beroeringen, waarvan hij die naar 's *Hage* verkiest.

Dáár mogt hij spoedig niet alleen de vriendschap van Oldenbarneveld, maar ook de hoogste gunst van Prins Maurits genieten, door wien hij al spoedig tot Hofprediker wordt benoemd.

Meer en meer nam de deugd en de zachtzinnigheid van den verkondiger der waarheid toe, zoodat, wanneer elders twisten gerezen waren, hij bij voorkeur werd gekozen, om als vredesgezant te verschijnen, en de twistenden tot eensgezindheid te bewegen; hetgeen hem dan ook op verschillende plaatsen, zoo als te *Utrecht*, *Gouda* en elders, bij uitnemendheid gelukte.

Zulk een zachtmoedige en tevens krachtvolle leeraar was voor Maurits meer en meer onmisbaar geworden, en het verheugde hem zeer, dat het eindelijk ook eens (1599) de beurt van Uitenbogaard was,

de predikdienst te velde voor eenigen tijd waar te nemen. — Ofschoon slechts twee maanden daartoe verplicht, liet de goede leeraar zich evenwel zes maanden lang door Maurits aldaar terughouden, waar zoo vele gevaren hem dreigden en zoo veel jammer en ellende dagelijks zijne oogen troffen. » *Ik kan hier nut stichten* ,” dit denkbeeld bezielde den braven man, en gaf hem moed en kracht, om zich, waar hij maar helpen kon, op de gevaarlijkste punten, te midden der hevigste gevechten, onder het voetvolk te begeven, om hier den krijgslieden moed in te spreken, dáár den gewonden hulp en troost toe te brengen. Waar pligt hem riep, dáár vreesde Uitenbogaard den dood niet. Aan zijne zijde doorboort een kanonskogel het hoofdeens krijgsmans, en Uitenbogaard, voor zich zelve onbevreesd, staat pal! — Met den rug tegen eenen boom geleund, verkondigt hij elders het woord der waarheid, in naam van den Heer der heirscharen. Een kogel treft de kruin des booms, en deszelfs takken storten op het hoofd van den leeraar neder; maar onbezeerd en onbedeesd rigt hij zich weder op.

Hoewel geene verplichting daartoe hebbende, was het ook wederom Uitenbogaard, die Prins Maurits op deszelfs togt naar *Vlaanderen* vergezelde. Hij was het, die eene plechtige dankzegging hield, na de zoo glansrijke overwinning door Maurits bij *Nieuwpoort* behaald, en, op sterken aandrang des

Prinsen, als gewoon veldprediker nog menigen veldtogt bijwoonde.

Naarmate alzoo Uitenbogaard bij den Prins en aan het geheele Hof in gunst steeg, naar die mate groeide ook het getal zijner vijanden aan. Bij de vorige bitterheid der ijveraars paarde zich afgunst, en uit deze vloeyde de zucht voort om hem te schaden, die aan allen wel deed, en men deed alle moeite om hem in de achting van Maurits te doen dalen. In het eerst gelukte hun dit niet, maar eindelijk mogten zij toch hun hatelijk doel bereiken. En hiertoe gaven al wederom dezelfde Godsdienstgeschillen aanleiding, die de gemoederen der Hervormden, helaas! meer en meer tegen elkanderen verbitterden.

Hevige twisten toch waren er ontstaan tusschen Gomarus en Arminius, twee Godgeleerden van dien tijd; — twisten, die zulk eenen langen nasleep gehad hebben en die het te wenschen ware geweest, dat nooit hadden plaats gehad. Gomarus, hoogleeraar te *Leyden*, een ijverig volger van Calvijn, verzette zich namelijk met alle kracht tegen zijnen ambtgenoot Arminius, met wien hij in gevoelens verschildte, daar deze de mildere begrippen van Zwingli was toegedaan. — Uitenbogaard, die Arminius te *Genève* had leeren kennen, en, geheel eenstemmig met hem denkende en gevoelende, eenen naauwen en hechten vriendschaps-band met hem had gesloten, was reeds menigmaal voor zijnen

boezemvriend in de bres gesprongen, en had daardoor in ruime mate in de onaangenaamheden gedeeld, welke deze van Gomarus moest lijden. Toen nu Arminius niet lang na het uitbreken dezer oneenigheden overleden was, viel de geheele bitterheid van Gomarus, die zijnen voornaamsten wrijfpaal verloren had, op den boezemvriend des overledenen, die nu menigerlei beschimpingen van hem te verduren had. — Uitenbogaard verdroeg dit alles met geduld. Maar, ofschoon liefde bij hem de hoofdzak des Christendoms uitmaakte, zoo mogt hij evenwel niet tegen zijne overtuiging handelen, en om der waarheid wille gevoelde hij zich gedrongen, om openlijk voor zijne gevoelens uit te komen. Zoo ging *Christelijke verdraagzaamheid* bij hem steeds met *ijver voor de waarheid* gepaard.

Maar nu groeiden ook zijne vijanden met elken dag aan; — en, wat hem het meeste grieven moest, zijn jongste medeleeraar in *den Haag*, dien hij met weldaden overladen, dien hij, benevens deszelfs echtgenoot, in zijne woning had opgenomen, waar zij in eene gevaarlijke ziekte met de liefdevolste zorg werd verpleegd, werd zijn bitterste vervolger. — Hevig voer Rosaeus (dit was de naam van dezen ondankbaren) uit tegen alle *Remonstranten* (*), en noemde Uitenbogaard en an-

(*) Zoo werden genoemd de navolgers van Armini-

dere gematigde leeraars: » verleiders, wolven, die, geen God hebbende, moesten vermeden worden, die men niet in huis moest ontvangen, noch groeten, om geen deel te hebben aan hun kwaad."

Uitenbogaard was gedrongen zich te verdedigen; maar wel verre van den ondankbaren Rosaeus met gelijke munt te betalen, volgde de zachtmoedige man de lessen en het voorbeeld van zijnen Goddelijken Meester, die, wanneer hij gescholden werd, niet weder schold en wanneer hij leed, niet dreigde. Zijne gansche verdediging kwam op liefde en vrede neder. Hij vermaande daarin tot eendragt en vrede. » *Wat mij betreft*, zoo sprak hij onder anderen, *ik betuig voor God en voor u allen, liever mijn afscheid te willen nemen in vrede, dan dat ik, op eenige wijze, aanleiding zoude geven tot scheuring in deze gemeente, welke ik zoo vele jaren heb bediend, en die mij zoo lief en zoo waard is.*"

Rosaeus evenwel wilde van geen vrede weten, en Uitenbogaard moest van dezen nieuwen vijand, dien hij zich zelve als het ware gekweekt had, de grievendste hatelijkheden ondervinden, te veel om hier op te noemen.

us, wegens de vertoogen of *remonstrantiën*, waarin zij aan de Staten des Lands hunne gevoelens verklaard hadden; terwijl de volgers van Gomarus, die van hunne zijde tegenschriften hadden ingeleverd, deswege *Contraremonstranten* genaamd werden.

Hierbij bleef het niet. Ook Prins Maurits, die der partij der *Contraremonstranten* meer en meer begon toegedaan te worden, bewerkte alras eene geheele afzondering der twee gezindten in *den Haag*, voegde zich bij de *Contraremonstranten*, voor wie hij de Kloosterkerk had laten inruimen, en begon nu ook, door vleitaal en opstokingen verleid, van den goeden en zachtmoedigen leeraar, die anders zoo hoog bij hem stond aangeschreven, afkeerig te worden. De haat, door Maurits tegen Oldenbarneveld opgevat, strekte zich ook uit tot deszelfs vrienden, waaronder Uitenbogaard een der getrouwste was geworden; — en schampere minachting was de dank voor de veeljarige diensten, welke deze steeds den Vorst had betoond.

Spoedig had zich alom het gerucht van zijne ongenade bij den Prins verspreid. Rosaeus en de zijnen staken meer en meer het hoofd op, en Uitenbogaard, zoo vele oneenigheden moede, vroeg zijn ontslag, hetgeen hem evenwel bits werd geweigerd.

Hij zou er nogtans andermaal sterker op hebben aangedrongen, zoo niet de godvruchtige weduwe van Willem I, Louise de Coligny, en haar zoon Frederik Hendrik, die nog aanhoudend bij hem ter kerk gingen, daar zijne prediking zoo geheel met hunne liefde ademende gevoelens overeenstemde, hem gebeden hadden, zich toch niet uit die gemeente te verwijderen, waar zij hem altijd getrouw zouden blijven.

Toen evenwel de kerkelijke en staatkundige twisten al meer en meer toenamen, toen hij vernam, dat de grijze Oldenbarneveld in hechtenis genomen, en ook de Groot en Hogerbeets van hunne vrijheid beroofd waren, toen vertrok hij, op raad zijner vrienden, naar *Antwerpen*, waar hij zich, wegens het bestand met *Spanje*, veilig vond.

Juist in tijds had hij zich verwijderd, daar nu de vervolging tegen de zoogenaamde onregtzinnige leeraars en leeken op het felst begon te woeden, en hij van alle zijden, ook van Louise de Coligny en Frederik, de nadrukelijkste vermaningen kreeg, om niet weder te keeren, daar men woedend over zijne ontsnapping was. — Dit bleek dan ook vooral, toen zich het gerucht in *den Haag* verspreidde, dat Uitenbogaard zich in zijn eigen huis bevond en men hem zelfs in zijn tuin had zien wandelen. — Daar wordt eensklaps om middernacht zijn huis door geregtsdienaars en soldaten omsingeld en van achteren met ladders beklommen, terwijl men geweldig op de voordeur klopt. Toen zij evenwel niemand dan Uitenbogaards echtgenoot met hare zuster, nicht en neefje, en zijnen dienaar vinden, en zij te vergeefs de geheimste schuilhoeken doorzocht hebben, trachten zij door schelden en bedreigingen de gade van den leeraar te dwingen, zijne schuilplaats te ontdekken. Maar hoe ontsteld ook, zij blijft bedaard, en verwaardigt zich naauwelijks hun te antwoorden.

Prins Maurits was over deze teleurstelling geheel onstemd. »Nu krijg ik den vogel van mijn leven niet,» riep hij uit, »hij zal ons spel maken.» Wel-dra werd hij ingedaagd, om voor de regters der gevangenen te verschijnen, aan welke indaging hij natuurlijk niet voldeed; en nu werd, zonder vermelding van eenige misdaad, door de regters een vonnis geveld, waardoor Uitenbogaard al zijne goederen verloor en ten eenwigen dage uit de Vereenigde Nederlanden en uit het gebied der Algemeene Staten gebannen werd.

Zoo moest dan eindelijk de een-en-zestigjarige grijsaard als een balling gaan zwerven. En wie gaf hem nu dien troost en die bemoediging, welke hij zoo vaak aan anderen bragt? In den Heer zijnen God en in de leer van *Jezus*, welke hij met zoo veel ijver en liefde verkondigd had, vond hij sterkte en troost, berusting en vertrouwen.

Het zoude te wijdloopig worden, indien wij hem, gedurende zijne negenjarige ballingschap, op al zijne voetstappen wilden volgen. Slechts éenen en anderen trek kunnen wij niet onopgemerkt laten voorbijgaan, om u te doen zien, hoe groot en edel hij zich ook toen vertoonde, en hoe hij, onder alle verzoekingën, getrouw bleef aan zijne beginselen.

Gedurende den tijd, dat Uitenbogaard zich in *Brabant* bevond, beijverden zich de *Spanjaarden* om hem, aan wien hun veel gelegen was, en door

hem ook de *Remonstranten*, op hunne zijde te winnen en alzoo, zoodra het twaalfjarig Bestand ten einde was geloopt, in *Nederland* in troebel water te vischen. Maar de brave man, die zich aan zijn Vaderland, hoezeer het hem dan ook gehoord en van alles beroofd had, verbonden gevoelde, en wiens ijver voor de waarheid door geene mishandeling was verkoeld, wederstond grootmoedig alle aanbiedingen. Door geen goud liet hij zich omkoopen; zelfs de belofte van hetgeen het dierbaarste was aan zijn hart, vrijheid van Godsdienst voor de *Remonstranten* in *Nederland*; — niets kon hem verleiden, om tegen zijnen pligt te handelen. Ééne proeve uit vele sta hier ten voorbeelde.

Zich te *Antwerpen* bevindende, waar men zijne bektompene omstandigheden kende, komt eens de Stads-pensionaris *Gavarellles* aan zijn huis, vraagt hem te spreken, wil echter niet binnen komen, maar onderhoudt hem en zijne echtgenoot (die haren man, na de verbeurdverklaring zijner goederen, in zijne ballingschap gevolgd was) eenige oogenblikken over eene weinig beduidende zaak. — Eensklaps trachtte *Gavarellles* den grijsaard een papier vol gouds in de hand te drukken, en bad hem, toen *Uitenbogaard* met fierheid dezelve terugtrok, zulks, hoe gering ook, voorloopig van den Aartshertog te willen aannemen, die hem spoedig met een nog hooger traktement, dan hetwelk hij in *den Haag* genoten

had, zoude begunstigen. »*Mijnheer van Gava-relles,*» was het antwoord, »*ik dank Zijne Hoogheid, en ben zijn ootmoedige dienaar Ge-loof niet, dat zulks uit trotschheid voortkomt; daar staan mijne zaken niet naar Maar ik heb het niet verdiend; ik heb Zijne Hoogheid nooit eenige dienst bewezen, noch kan hem eenige dienst doen. Zoo lang ik tevreden ben met brood en wa-ter, — waartoe het, God dank! met mij nog niet gekomen is, — zal ik van geen vreemden Prins éenen stuiver ontvangen.*»

Toen het twaalfjarig Bestand ten einde liep, begreep Uitenbogaard ten volle, in welk hatelijk vermoeden hij zich stelde, door langer in het hem aanlokkende *Brabant* te blijven, te meer, daar men hem reeds vroeger van verstandhouding met *Spanje* had beschuldigd. Hij vertrok daarom met zijne echtgenoot naar *Frankrijk*. — Ook dáár trachtte men hem, met de vleijendste beloften van 's Konings gunst, voor de zaak der Roomschen te winnen; maar het was alles te vergeefs, want het stond bij hem vast, dat men Gode eerder moet gehoorzamen, dan den Koningen der aarde!

In *Parijs* wendde hij alle moeite aan, om voor de *Remonstranten* de zoo lang gewenschte vrijheid van Godsdienst in *Frankrijk* te verwerven. Maar deze pogingen waren vruchteloos; — alleenlijk ver-kreeg hij voor zich zelyen en al zijne geloofsgenooten

de verzekering, dat zij, onder 's Konings hoede, geheel *Frankrijk* door veilig wonen mogten. Toen eindelijk ook in dat land hunne gansche hoop op de vrijheid verdween, daar de Koning van *Frankrijk* in vriendschappelijke briefwisseling met *Maurits* getreden, en daardoor de belangstelling in de bal-lingen aanmerkelijk bekoeld was, besloten zij zich allen naar *Hamburg* te begeven. Uitenbogaard zou zijne echtgenoot vooreerst te *Rouan* laten, totdat hij zelf de standsverwisseling beproefd had. Zijn vriend *Episcopus*, mede een der uitgewe-kene leeraars, zou hem vergezellen; — een Ham-burger schipper nam hen mede.

Op de reede van *Havre de Grâce*, waar zij op goe-den wind moesten wachten, had een Amsterdamsch schipper hen herkend en den schipper gevraagd, of hij wel wist, welke lieden hij aan boord had? — De schipper antwoordde neen, maar dat hij hen voor eerlijke menschen hield. — »*Het zijn Uitenbo-gaard en Episcopus,*» hernam de Amsterdammer, »*en ik verzeker u een nieuwen boeijer tot ver-gelding, indien gij hen naar Holland brengt.*» — De Hamburger verhaalde dit aan Uitenbogaard, die hem gul uit bekende, wie zij waren, en daarop vroeg, wat nu zijn voornemen was? — »*Om geene twee boei-jers, ja om de geheele wereld niet, pleegde ik zulke verraderij,*» antwoordde de eerlijke schipper. — Straks komt hij hun aanzeggen, terwijl zij nog op de

reede lagen, dat een Hollandsch oorlogschip naderde, en welligt zijn vaartuig doorzoeken zou. De leeraars laten zich en hunne goederen met alle haast aan land zetten. Het Hamburger schip werd inderdaad ten strengste doorzocht, en het deed den Hollandschen kapitein zeer leed, *niemand* te vinden. De Voorzienigheid had de pogingen der verraderij te leur gesteld.

Bijna negen jaren had Uitenbogaard alzoo, worstelende met de grootste onaangenaamheden en door veelvuldige beproevingen omringd, als balling buitenlands rondgezworven, toen hij het eindelijk in den jare 1626 waagde, in het Vaderland terug te keeren. Daartoe werd hij voorzeker aangemoedigd door den verbeterden toestand der *Remonstranten*, onder den Godvruchtigen en zachtzinnigen Frederik Hendrik, die, na den dood van Maurits in 1625, aan de regering gekomen was, en die, ofschoon uit wijze staatkunde zich bij de openbare Hervormde Kerk houdende, evenwel er op bedacht was, om den weg te sluiten voor alle vervolgzucht tegen de veroordeelde uitgedrevene broeders.

In het Vaderland aangekomen, werwaarts zijne vrouw hem reeds een half jaar vroeger was vooruit gereisd, hield hij zich om gewigtige redenen eerst eenigen tijd te *Rotterdam* verscholen. — Hij was toch, ofschoon geheel te onregte, schuldig verklaard

aan de misdaad van landverraad en gekwetste majesteit. Zoo lang die zware verdenking, waaronder hij lag, niet was opgeheven, was het uiterst gevaarlijk openlijk te voorschijn te komen. — Niet lang evenwel had hij te *Rotterdam* in stilte vertoefd, of hij liet vrijmoedig den Prius van zijne terugkomst onderwerpen en leverde in het begin des jaars 1627 een verzoekschrift in bij de Algemeene Staten, waarin hij vrijheid verzocht, om zich voor het hof van *Holland* van het hem te laste gelegde te zuiveren. Doch dit verzoek werd dadelijk afgeslagen, en hij was dus verplicht, om zich, in afwachting van betere tijden, schuil te houden.

Een vonkje van hoop verlichtte eensklaps het donker voornitzigt van Uitenbogaard's laatste levensdagen; zijne ijverige en schrandere echtgenoot wist de lossing van hunne verbeurd verklaarde woning te verkrijgen. — Rosaeus, de hatelijke Rosaeus, die zich in die woning zegevierend, als op de puinhoopen van het geluk zijner slagtoffers, had nedergezet, moest eensklaps, tegen alle verwachting, dat huis ontruimen, waaruit hij en anderen den braven leeraar hadden verjaagd. Zóó gevoelde Rosaeus bij aanvang de hand eener vergeldende gerechtigheid!

Eindelijk kwam ook Uitenbogaard openlijk in *den Haag*, onder het oog der Staten, voor den dag, waar hij zich wederom in de gunst van Frederik Hendrik verblijden mogt, en hij zijne vorige ge-

liefde gemeente nu en dan met zijne leerredenen stichtte. — Ofschoon onder den last eens hoogen ouderdoms gebukt, beklom hij nog met het vuur zijner vroegere jaren den kansel, telkens wanneer men hem daarom verzocht; en dat geschiedde dikwijls, niet alleen in *den Haag*, maar ook in andere plaatsen.

De vijanden van den waardigen grijsaard zagen, woedend van spijt, den toeloop en de gunst aan, welke hij, aan den laten avond eens zoo onstuimigen levens, genoot. — Zij wisten door hunne aanklagten bij de Staten-Generaal te bewerken, dat er een besluit genomen werd, dat Uitenbogaard niet meer optreden zou; maar dit besluit, alleenlijk genomen om de aanklagers te bevredigen, werd hem nooit aangekondigd, waarom hij er zich ook niet aan behoefde te houden. — Den aandrang zijns harte volgende, ging hij dan ook voort, om, zoo veel hij kon, het Evangelie van waarheid en liefde aan zijne medemenschen te verkondigen. Doorgaans was eene ontelbare menigte in het bedehuis vereenigd, wanneer hij op den kansel trad. En geen wonder! Noch zijne hooge jaren en de verzwakking zijner lichaamskrachten waren in staat geweest, de helderheid van zijnen geest te verdonkeren en het vuur van zijn godsdienst-ijver te verdooven; — noch de smarten der ballingschap en der miskenning hadden zijn liefderijk hart kunnen verbitteren. Opgeklaard verstand, gemoedelijke ernst en zachtmoedige liefde bleven al zijne redenen ken-

merken. Allerwege zoo veel mogelijk nut om zich heen verspreidende, sleet hij in kalmte zijne laatste dagen, totdat God hem opriep van zijnen post en hij in den gezegenden ouderdom van 87 jaren zacht en zalig ontsliep.

Zoo hebben wij dan, jeugdige lezers! u twee edele mannen uit onze Vaderlandsche Geschiedenis leeren kennen, die toonden te weten, wat het zegt: de waarheid in liefde te betrachten, — wier godsdienstijver nimmer in godsdienstaat, en wier verdraagzaamheid nimmer in laauwheid ontaardde. — Hoe hartelijk wenschen wij, dat dit voorbeeld door u allen, tot welke Godsdienstige belijdenis gij ook behooren moogt, nagevolgd worde! — Laauwheid aan de ééne, en onverdraagzaamheid aan de andere zijde kenmerken nog maar al te veel ook onzen leeftijd. — Wij kunnen u niet genoeg voor beide deze uitersten waarschuwen. De eer van God en van den Zaligmaker zij u boven alles dierbaar; — weest nimmer onverschillig jegens de Godsdienst, welke gij belijdt, en staat met heiligen geestdrift hare zaak voor, waar men die aanrandt! Maar laat u door uwen ijver nimmer vervoeien tot liefdelooze veroordeeling van dezulken, die met u in gevoelens verschillen. — Verre zij van u alle verderfelijke Godsdienstaat. Verdraagt andersdenkenden in liefde, en

legt u toe op de betrachting van vrede, eensgezindheid en zachtmoedigheid, welke de vruchten zijn van dien geest der liefde, dien het Evangelie bij ons zoekt aan te kweeken, en door welken wij, naar de leer van Jezus, aan God gelijkvormig worden, die de Liefde zelve is.

III.

STRIJD VOOR GODSDIENSTIGE EN BURGERLIJKE VRIJHEID.

Onder de voorregten, welke de mensch met alle recht op hoogen prijs stelt, en aan welke hij dikwijls boven alle andere goederen, ja, zelfs boven zijn leven den voorrang geeft, behoort vooral zijne vrijheid gesteld te worden. — Liefde tot vrijheid is den mensch door zijnen Schepper ingeplant, en, waar deze behoorlijk werkzaam is, en niet tot teugellooze losbandigheid overslaat, daar is zij de bron van velerlei goeds. — Zonder betamelijke vrijheid kunnen wij onze vermogens niet ontwikkelen, aan onze bestemming niet beantwoorden en wordt de kracht van onzen geest belemmerd en verlamd.

En gelijk dit zoo is bij iederen mensch in het bijzonder, zoo is het ook bij geheele volken. Ongelukkig het land, waar men, onder het slavenjuk van een willekeurigen despoot gebukt, de dierbare vrijheid mist; — ongelukkig vooral, wanneer die dwingelandij zich zelfs uitstrekt tot de Godsdienst, als men

ook over het geweten der menschen heerschappij voert, en de vrijheid van denken in het Godsdienstige — dat onvervreemdbaar regt der menschelijke natuur — geheel aan banden wordt gelegd! — Is dit zoo, hoe gelukkig moeten wij ons dan niet rekenen, te wonen in een land, waar, onder het gematigd bestuur van eenen wijzen en Godvruchtigen Koning, die dwang niet wordt gekend, maar aan elk het genot eener betamelijke vrijheid wordt vergund. Dat voorregt zullen wij te hooger waarderen, als wij, uit de geschiedenis van ons Vaderland, die treurige tijden van onbeperkte heerschzucht en gewetensdwang ons herinneren, waarin onze Voorouders leefden, toen zij onder het knellende Spaansche juk gebukt gingen. Maar dan zullen wij tevens met eerbied vervuld worden voor die edele mannen, die met mannenmoed den moeilijken strijd tot afschudding van dat hatelijke juk hebben aanvaard, en, door de *kracht der Godsdienst* gesterkt, eenen moed hebben ten toon gespreid, die noch door verraad of list, noch door overmagt kon worden overwonnen. En onder dezen behoort vooral hij gerekend te worden, wiens naam gewis geen *Nederlander* zonder eerbied en dankbaarheid noemen kan, die als eene ster van de eerste grootte prijkte aan den staatkundigen hemel van *Europa*, en die in Gods hand het gezegende middel was tot de grondlegging van die Godsdienstige en burgerlijke vrijheid, in welker genot wij ons nu

nog mogen verheugen. — Ik behoef u, jeugdige lezers! zijn naam bijna niet te noemen. Gij vermoedt voorzeker nu reeds, dat ik het oog heb op den grooten voorzaat van onzen dierbaren Koning, op:

WILLEM DEN EERSTEN.

Hij was de zoon van Graaf Willem van Nassau-Dillenburg, een Lutherschen Vorst, en van Juliana van Stolberg, en werd op den 14^{den} April 1533 te *Dillenburg* geboren. Op zijn elfde jaar werd hij de éénige erfgenaam van zijnen vollen neef René van Chalons (zoon van Graaf Hendrik van Nassau), die, kinderloos gestorven, hem al zijne aanzienlijke goederen vermaakt had, waaronder ook het Prinsdom van *Oranje* en de Heerlijkheid van *Breda* behoorden. Tot het aanvaarden dezer erfenis werd evenwel door Karel den Vijfden, wiens gebied zich te dien tijde zeer ver uitstreckte, daar hij Koning van *Spanje*, Keizer van *Duitschland* en Heer der *Nederlanden* was, gevorderd, dat de jonge Willem onder zijn toezigt in de Roomsche-Katholieke leer zoude worden opgevoed. Hij werd dan ook door zijnen vader naar *Brussel* gezonden, waar die Vorst zijne hofhouding hield, en weldra tot de Roomsche leer overgebracht.

Al vroeg ontwikkelden zich onder de leiding van de verstandige en zachtzinnige Vorstin Maria,

's Keizers zuster, zijne voortreffelijke geestvermogens, en werd hij spoedig, wegens zijne ongemeene schranderheid en beminnelijke eigenschappen, de bijzondere lieveling van den Vorst. Ja, het duurde niet lang, of deze stelde zoo veel vertrouwen in hem, dat hij niet alleen met hem over de gewigtigste staatszaken sprak, maar hem ook, wanneer buitenslandsche gezanten ten gehoor werden toegelaten, liet blijven bij de onderhandelingen, terwijl anderen werden weggezonden. Dit vertrouwen bleef Willem in de ruimste mate behouden. Tot de belangrijkste zaken werd hij gebruikt. Zelfs, toen Karel in 1555 te *Brussel* plegtigen afstand deed van van zijne regering, gaf hij aan Willem den last, om de keizerlijke kroon en scepter aan zijnen broeder, den Roomsch-Koning Ferdinand, naar *Duitschland* over te brengen.

Het gebied over *Spanje* en de *Nederlanden* had de Keizer aan zijnen zoon Filips overgedragen. Het begin der regering van dezen Vorst voorspelde aan Willem veel goeds, daar hij hem alras met de ridderorde van het Gulden-Vlies begiftigde, hem spoedig daarna zitting verleende in den Raad van State en hem zelfs naar *Frankrijk* zond, om daar over den vrede te handelen.

Zoo veel gunst ontgloeide de innigste erkentelijkheid in Willem's borst, en deed hij hem zelfs de blijde verwachting ontstaan, dat hij door zijnen

invloed op den Vorst weldra aan *Nederland* volkomene gewetensvrijheid zoude kunnen verschaffen. Ofschoon toch nog Roomsch zijnde, was zijne edele ziel geheel afkeerig van dien gewetensdwang, onder welken *Nederland* gebukt ging, en hij hoopte, dat weldra die gehate plakaten tegen de Protestantsche Godsdienst, door Keizer Karel ingevoerd, zouden worden opgeheven. Maar weldra werd hij, tot zijne innige smart, van het tegendeel overtuigd. Juist die zending naar *Frankrijk*, waarvan wij gewaagden, opende onverwachts zijne oogen, maar werd ook, onder het bestuur der Voorzienigheid, de eerste aanleiding tot bevrijding van *Nederland*.

Door de listige bewerking toch van den Bisschop van *Atrecht*, Perenot, naderhand Kardinaal, Heer van *Granvelle*, die tot dat einde door Filips gebruikt werd, was er tusschen den laatstgenoemden en den Franschen Koning Hendrik II een vredesverdrag gesloten, waarvan één geheim artikel was: *eene volkomene uitroeiing der ketterij*. Filips had Willem daarvan geen deelgenoot gemaakt, daar hij te wel wist, dat hij dan zijn doel nimmer bereiken zoude. Maar Koning Hendrik was zwak en onvoorzigtig genoeg geweest, om in een gemeenzaam gesprek, terwijl hij met Willem de vermaken der jagt genoot, zich het geheim te laten ontvallen. Edele verontwaardiging ontstond er nu in het gemoed des jeugdigen Prinsen van *Oranje*, en toen reeds vatte hij

het voornemen op, om die booze raadslagen te verwijderen, en den *Spanjaarden*, die deze heillooze besluiten in *Nederland* moesten ten uitvoer brengen, mannelijk het hoofd te bieden en 's lands vrijheid te verdedigen.

Wilde hij evenwel zijn doel bereiken, dan moest hij niet voorbarig te werk gaan. Het ontdekte geheim bleef dan ook diep gesloten in zijn hart, waarom hij ook naderhand wel eens Willem de Zwijger genoemd is.

In stilte voortwerkende, kon aan zijn scherpziend oog nu ook de bedektste maatregel van het Spaansche hof niet ontgaan; zelfs de gunsten, die men hem en zijnen vrienden bleef bewijzen, konden zijne oogen niet meer verblinden, daar hij de geheime raadslagen des Konings doorgrondde.

Uit *Frankrijk* terug gekeerd, werd Willem tot Stadhouder benoemd over *Holland, Zeeland, Utrecht* en *West-Friesland*, terwijl de opperlandvoogdij der *Nederlanden* werd opgedragen aan *Margaretha* van *Parma*, eene arglistige, wreede, trouwelooze vrouw, die bijzonder geschikt was, om de aanslagen des Konings te helpen bevorderen, en daarenboven geholpen werd door den reeds vermelden heerschzuchtigen Kardinaal de *Granvelle*, die door *Filips* tot éénen zijner raden in *Nederland* was aangesteld, en als de regterhand der Landvoogdes den verderfelijken invloed op 's lands regering uitoefende.

Het hart van Willem bloedde bij het aanschouwen van de martelingen, die niet alleen de Protestanten, maar ook de verdraagzame Roomschen moesten verduren, en na rijpe overdenking verbond hij zich met 's lands Edelen, om, in vrijmoedige vertoogen, met allen ernst, van den Koning de terugroeping van de *Granvelle* te vragen. *Filips* beschouwde dezen stap als misdaad van gekwetste Majesteit en was vooral op Willem vertoornd, dien hij als de voorname drijfveder van zulke vermetelheid beschouwde. Hij verborg evenwel zijne gramschap, riep den Kardinaal terug, maar daarmede veranderde het ongelukkig lot van *Nederland* niet. De bloedplakaten tegen de vrijheid der Godsdienstoeffeningen werden vernieuwd en strengelijk uitgevoerd; dagelijks werden vreedzame en onschuldige Nederlanders door wreedaardige *Inquisiteurs* opgespoord en ter dood veroordeeld.

Willem, aan wien als Stadhouder ook de strengste bevelen werden gegeven, om de besluiten des Konings ten uitvoer te leggen, bad de Landvoogdes, een ander liever met zijne ambten te begiftigen, dan hem tot zulke wreedheden te willen noodzaken. Bij herhaling trachtte hij zijn ontslag te bekomen, maar te vergeefs. — Intusschen hadden 's lands Edelen een verbond aangegaan, om de Nederlanders te verlossen en derzelver vrijheid te herstellen, en leverden, vierhonderd in getal, in eigen persoon, den 5^{den} April

1566 bij de Landvoogdes een daartoe strekkend eerbiedig verzoekschrift in. Ofschoon de Prins, om wijze redenen, niet openlijk aan dat verbond deel nam, was hij er evenwel de ziel van, en gaarne zag hij het, dat zijn geliefde broeder Lodewijk van Nassau en zijn boezemvriend Marnix van St. Aldegonde hunne namen aan het hoofd van de lijst der verbondene Edelen plaatsten.

Maar ook dit was vruchteloos. Ofschoon toch de Landvoogdes aan de Edelen de beste beloften gaf, schond zij dezelve spoedig weder en men zag dagelijks het bloed der *Nederlanders* op de moordschavotten vloeijen. — Eindelijk begon ook het geduld der ingezetenen meer en meer ten einde te geraken; men verzette zich op vele plaatsen tegen de dwingelandij. Ja, het gemeen, hetwelk, indien het eenmaal op de been gebracht is, moeilijk binnen de palen te houden is, ging zelfs zoo ver, dat het in verscheidene steden de Roomsche kerken verwoestte en plunderde, de beelden en schilderijen omverhaalde, en de grootste ongeregelheden pleegde.

Door zulke gewelddadigheden kon voorzeker de zaak der vrijheid niet worden gehandhaafd, en het was te voorzien, dat de daardoor nog meer verbitterde Philips eene geduchte wraak zou nemen. Dit gebeurde ook zoo. Ofschoon toch de Landvoogdes, om een volslagen oproer te vermijden, voor het oogenblik zich gedrongen zag, minder gestreng te zijn; zoo

verspreidde zich weldra het gerucht, dat de Koning van *Spanje* besloten had, den hertog van Alva met een talrijk leger naar de *Nederlanden* te zenden, om de muitelingen te straffen. Deze tijding, die zich spoedig bevestigde, vervulde eensklaps aller harten met schrik.

Willem beschouwde nu elken band als verbroken, die hem aan den dwingeland had geboeid; maar hij gevoelde tevens, dat er, voor het onderdrukte volk, te veel aan zijn behoud gelegen was, om moedwillig in het gevaar te blijven. Hij legde dadelijk zijne posten neder en vertrok in 1567 naar zijn Graafschap *Nassau* in *Duitschland*. Naauwelijks was hij vertrokken, of Alva verscheen met een talrijk leger, en daagde den Prins openlijk in, hem eenen meenedigen noemende, die zich, ondanks alle weldaden van Keizer Karel en van deszelfs zoon genoten, aan het hoofd der wederspannigen had gesteld. Kort daarna liet Alva den oudsten zoon van den Prins van de hoogeschool te *Leuven* opligten en naar *Spanje* voeren.

Toen Willem op de gemelde indaging niet verscheen, vaardigde Alva een verschrikkelijk vonnis, vol lastering en beschimping, tegen hem uit, en verklaarde al zijne goederen verbeurd. Maar niets van dit alles kan den onverschrokken Willem doen terugdeinzen. Integendeel verlaat hij nu openlijk de Spaansche zijde, en, verre van stil te zitten,

stelt hij de gerechtigheid van zijne zaak in eene groote vergadering, door hem in *Duitschland* bijeengeroepen, voor, en schildert hun de verschrikkelijke gevolgen, welke *Spanje's* dwingelandij, indien men haar niet te keer ging, voor alle verlichte volken hebben zou. »*Ik kon, had ik gewild,*” zoo zeide hij onder anderen: »*den mantel naar den wind hangen, Granvelles jabloeder worden, en mij zelven zegenen. Dan, foei den Vorst! die, als een nielswaardige hoveling, vermag tegen zijn hart te spreken, en, om vergankelijke gunst, zijne eigene eer, benevens het gemeenebest, met vleijen te verraden!*”

De gemoederen worden bewogen; hij vindt bescherming bij de *Duitsche* Vorsten, en zelf rust hij op eigen kosten een aanzienlijk leger uit, waartoe hij alle kostbaarheden moet verkoopen. En nu trekt hij openlijk te velde tegen den wreeden en bloeddorstigen Alva, die reeds met de onthoofding van de Graven van Egmond en Hoorn een schandelijk begin aan zijne moordenarijen gemaakt had, waarvan hij zelf na verloop van zes jaren getuigde: 18000 *Nederlanders werden door mij veroordeeld tot den dood door de handen des beuls.*

Met veel kriegsbeleid voerde Willem zijn leger over den *Rijn* en de *Maas*, drong in *Brabant* en sloeg eene afdeeling des vijands; — doch hij kon den Hertog van Alva, die zich in de vestingen had

geworpen, niet tot eenen openlijken veldslag dwingen, noch ook het volk, dat voor de *Spanjaarden* sidderde, tot eenen algemeenen opstand bewegen. En, daar hem alle toevoer van levensmiddelen was afgesneden, zag hij zich eindelijk genoodzaakt met zijne, door gebrek en koude afgematte krijgslieden af te trekken, en zelfs uit gebrek aan geld zijn leger af te danken.

Grievend was deze teleurstelling, maar zij mismoedigde den onversaagden Willem niet. Na vruchteloos ondersteuning bij de hoven van *Denemarken*, *Zweden* en *Engeland* gezocht te hebben, besloot hij eindelijk, om kapers tegen de *Spanjaarden* uit te rusten, en door dezen, die onder den naam van *watergeuzen* bekend zijn, op zee te beproeven, wat hem te land mislukt was.

Naauwelijks was door deze fiere zeehelden de *Briel* ingenomen, of een groot aantal steden in verschillende gewesten, de toenemende dwingelandij van Alva moede, kozen de zijde des Prinsen, en weldra werd hij door de Staten als wettig Stadhouder erkend over *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht*; en nu bragt hij weder een aanzienlijk leger op de been, waarmede hij naar *Bergen* trok, om zijn broeder Lodewijk te ontzetten, die daar belegerd werd.

Bij deze gelegenheid werd hij wonderbaar uit het grootste levensgevaar gered. Op een nacht toch wordt

zijn leger door drieduizend man overrompeld. Reeds zijn zij tot aan de tent genaderd, waar hij ter ruste ligt. Maar zijn trouwe hond wordt wakker door het gerucht en springt huilende op 's Prinsen aangezicht. De Prins ontwaakt, en, altijd gewoon in het leger in volle wapenrusting te slapen, vliegt hij op; ijlt naar buiten; springt op het paard, dat altijd gezadeld en getoomd voor hem in gereedheid stond; ontkomt alzoo het gevaar, en heeft nog juist den tijd, om zijn krijgsvolk te verzamelen en den vijanden den terugtogt af te snijden. Gij kunt begrijpen, jeugdige vrienden! hoe de Prins, na dit voorval, aan dat trouwe beest, dat hem had gered, gehecht was, gelijk hij het dan ook tot aan zijnen dood bij zich gehouden heeft. Men ziet dit hondje aan de voeten van zijnen meester in marmer afgebeeld, op de prachtige graftombe, die in de Nieuwe Kerk te *Delft* ter eere van den Prins is opgericht, welk voortreffelijk gedenkstuk ik u vooral aanrade te gaan bezichtigen, als gij daartoe gelegenheid hebt.

Het komt met het doel, dat wij ons voorgesteld hebben, niet overeen, om een omstandig verslag te geven van al de lotgevallen en verrigtingen, waardoor het leven van den edelen Prins is gekenmerkt geworden, daar u dit in de bijzonderheden genoegzaam blijken kan uit zoo vele werken, die, ook voor de jeugd, over de Vaderlandsche geschie-

denis geschreven zijn. Het zal genoeg zijn, om zoo veel daaruit mede te deelen, als strekken kan, om u te overtuigen, dat wij aan Willem de grondlegging onzer vrijheid te danken hebben, en dat het *de kracht der Godsdienst* was, die hem tot dat gewigtige werk bezielde, aanvuurde en moed verleende.

Ja, innige en werkzame Godsvrucht bezielde den edelen Prins. Uit velen zij het genoeg één voorbeeld bij te brengen. Toen *Haarlem* in 's vijands handen was gevallen werd hem deze treurmare door éenen zijner bevelhebbers berigt, die hem onder anderen schreef: *Langer houden kan men het niet, indien uwe Doorluchtigheid geen vast verbond met eenige Mogendheden heeft gemaakt.* — Maar, wel verre dat dit belangrijk verlies den Prins ontmoedigen zou, schreef hij terug: *» Een kloek en mannelijk hart pleegt, ook in spijt des tegenspoeds, ankergrond aan de hoop te vinden. Het ware wankelbaarheid, om het verlies eener stad, hoewel overbitter, te zwichten, als of Gods arm verkort ware, en 's Lands welstand aan Haarlem hing. — En, wat hem zelve betrof, hij had, vóór het aanvaarden van Nederlands bescherming, een vast verbond aangegaan met den Opperten der Vorsten, die nooit het vertrouwen der Zijnen had teleurgesteld. Ondertusschen wilde hij pal staan, en ook het Vaderland niet laten bezwijken, maar, goed en bloed wagende, de middelen te werk*

stellen , die hem de Heer der heirscharen had toegeschikt."

Dit waren geene ijdele woorden ; neen , het was eene taal , die uit een echt godsdienstig hart ontsproten was en door al zijne volgende daden werd gestaafd. Alle zijne krachten wijdde hij aan het waarachtig welzijn zijns Vaderlands. Sterk in God , schroomde hij de grootste opofferingen en moeilijkheden niet. Zelfs had noch de vrees voor den Spaanschen Koning , noch voor Alva hem kunnen terughouden , om openlijk belijdenis af te leggen van de Hervormde Godsdienst. Ook hierin toonde hij , dat hij zijne vijanden weinig ontzag , terwijl alle zijne pogingen slechts daaren strekten , om zijn Vaderland van het hatelijk juk der *Spanjaarden* , waaronder het gebukt ging , te verlossen.

Intusschen moest hij tegen een geweldigen stroom van hindernissen oproeijen. Ook toen de beruchte Alva door den meer zachtzinnigen de Requesens werd opgevolgd , kon het tot geenen vrede komen , ja , begon het er zelfs zeer donker uit te zien. *Leyden* was wel , na een langdurig beleg , ontzet ; maar vele andere steden werden door de Spanjaarden hernomen. Ja , zoo voordeelig begonnen de zaken des vijands te staan , zoo hachelijk was de toestand des Vaderlands , dat zelfs de Prins van *Oranje* bijna tot vertwijfeling oversloeg , en in 1576 den voorslag deed , om de

molens te verbranden , de dijken door te steken , om alzoo het geheele land voor den vijand onbruikbaar te maken , en dan met vrouwen en kinderen en het beste hunner tilbare goederen , zich in te schepen en elders eene veiligere verblijfplaats op te zoeken. — Maar God verlaat de zijnen niet. Eensklaps , toen het water aan de lippen kwam , verscheen er hoop op uitkomst. De Requesens stierf onverwachts. Het Spaansche krijgsvolk sloeg aan het muiten , omdat het geene betaling kreeg. Ter zelfder tijd stond het Nederlandsche volk eenparig op tegen *Spanje*. Don Juan , Filips broeder en opvolger van Requesens , kon hen niet meer in toom houden noch bedwingen. — Met nieuwen moed aanvaardde de Prins den strijd voor vrijheid en onafhankelijkheid. Het gelukte hem , om , door de doelmatigste middelen , onder de Nederlanders meer en meer eensgezindheid in doel en handelingen te bewerken , en daardoor een sterker holwerk tegen de dwingelandij op te rigten. — Boven wensch werden zijne pogingen bekroond , zoodat eindelijk , in Julij 1581 , Filips door geheel Nederland van zijne regten vervallen verklaard , en alle ambtenaren , regters en andere ingezetenen , van den eed , aan hem gedaan , ontslagen werden.

Zoo had dan Willem de grondslagen gelegd van de burgerlijke en godsdienstige vrijheid van *Nederland* , aan welker bevestiging hij met nieuwen ijver alle zijne krachten ging toewijden.

Geen wonder, dat de Spanjaarden alle middelen te baat namen, om den moedigen held van het leven, en *Nederland* van zijnen besten steun te berooven. Reeds een jaar vroeger had de Spaansche Koning een ban tegen den Prins van *Oranje* uitgevaardigd, waarin hij hem de snoodste ondeugden te last legde, en 25,000 gouden kroonen beloofde aan dengenen, die hem vermoorden zou. Ofschoon de Staten 's Prinsen lijfwacht vermeerderd hadden, gelukte het zekeren Jean Jauregui, in 1582, om tot den Prins door te dringen, een pistool op hem af te schieten en hem eene gevaarlijke wonde toe te brengen. Van de eerste bedwelming bekomen, roept de Prins uit: *„Ik vergeef hem mijnen dood; spaart den misdadigen.”* Ziet daar de kracht der Godsdienst, welke hem het voorbeeld deed volgen van zijnen Goddelijken Meester, die aan het kruis voor zijne moordenaren bad en uitriep: *„Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.”*

Ofschoon hij, door het gevaarlijke der wond, op den rand des grafs gebracht was, gelukte het evenwel der onvermoeide pogingen van zijne trouwe gemalin en van zijnen bekwamen lijfarts, om hem in het leven te behouden.

Lang hadden de erkentelijke Staten geraadpleegd, om den grondlegger van *Nederlands* vrijheid naar waarde te beloonen en nog inniger aan het Vaderland te verbinden. En hij zou tot Graaf zijn benoemd

geworden, toen het, eenige dagen vóór zijne bepaalde inhuldiging, eindelijk den snooden Balthazar Gerardsz gelukte, een einde aan het schoonste heldenleven te maken. — Het was op den 10^{den} Julij 1584, dat deze booswicht, die zich, onder den valschen naam van Guyon, bij den Prins, die toen te *Delft* was, had weten in te dringen, een pistool met drie kogels geladen op hem loste en hem in het hart trof. Aanstands zeeg de Prins op den grond neder, sprak deze merkwaardige woorden: *„Mijn God! ontferm u over mij en over uw arm volk!”* en was weldra niet meer.

Zoo stierf dan als een slagtoffer des verraads de redder, de Vader des Vaderlands, die de gunst van den magtigsten Vorst versmaadde, om de zaak van eene deugdzame, maar diep vertrapte natie te handhaven; die daarvoor alles, wat hij bezat, vrijwillig opofferde; die in den strijd voor vrijheid en regt door de kracht der Godsdienst werd geschraagd, en wiens laatste woorden een gebed waren voor *Nederland*.

IV.

VADERLANDSLIEFDE.

„*De liefde tot zijn land is ieder aangeboren.*”
 Ziet daar, jonge vrienden! eene uitspraak van eenen
 onzer oude volks-dichters, welke boven allen twijfel
 verheven is. Elk, wiens hart regt geplaast is, gevoelt
 eene voorliefde voor den grond, waarop hij het eer-
 ste daglicht aanschouwde, waarop hij de jaren zijner
 kindschheid sleet, en aan welken de naauwste en tee-
 derste banden hem verbinden. Het was deze liefde
 voor het vaderland, die *Helmers* vol gevoel deed
 uitroepen:

» o Grond! waarop in blijde dagen
 Een moeder me onder 't hart gedragen,
 Mijn wieg en rinkelstoel met bloemen heeft bestrooid;
 o Grond! waarop in reine weelde
 Ik aan haar dierbren boezem speelde,
 o! Aangeboden grond! neen, ik vergeet u nooit! »

Deze gehechtheid aan den vaderlandschen grond
 is niet onbestaanbaar met de beginselen van het Chris-

tendom, gelijk sommigen wel eens ten onrechte be-
 weerd hebben of nog beweren. Ongegrond is de be-
 schuldiging, die men inbrengt, alsof zij, op *alge-
 meene* menschenliefde aandringende en de menschen
 tot wereldburgers vormende, hen onverschillig zou
 maken voor het land hunner inwoning. Neen, de ver-
 heven insteller onzer Godsdienst heeft door Zijn eigen
 voorbeeld getoond, hoe teeder hij Zijn Vaderland
 beminde, en hoe het behoud, de bloei en het wel-
 varen Zijns volks hem naauw ter harte ging. Als de
 geest Zijner leer ons bezielt, dan worden wij, ja,
 aan de eene zijde behoed voor die *partijdige* volks-
 liefde, die ons den vreemdeling doet verachten en
 het goede, dat bij hem gevonden wordt, miskennen;
 maar dan worden ook, aan den anderen kant, echte
 gevoelens van verkleefdheid aan den vaderlandschen
 grond in ons aangekweekt, die ons aanzetten, om,
 zoo veel in ons vermogen is, deszelfs welzijn ter
 harte te nemen, en, zoo het noodig is, alles, zelfs
 het leven, daarvoor op te offeren.

Deze liefde voor het Vaderland, die altijd het
 kenmerk was van onzen landaard, blonk nooit
 schooner en heerlijker uit, dan in den tachtigjarigen
 strijd voor vrijheid en onafhankelijkheid, die op
Neêrlands grond tegen *Spanje's* overheersching ge-
 voerd werd. Het is dan ook wederom uit die tijden,
 dat wij u eene en andere proeve willen mede-
 deelen van echte vaderlandsliefde, zoo als die door

het Christendom geleerd wordt, en die juist uit de Christelijke Godsdienst hare kracht, waarde en luster ontleent.

JACOB SIMONZOOON DE RIJK.

Groot en edel moge het reeds op zich zelf zijn, om, door liefde tot het Vaderland gedreven, goed en bloed voor hetzelfde veil te hebben; — de waarde daarvan wordt oneindig verhoogd, wanneer men door dat zelfde Vaderland ondankbaar behandeld, miskend en gesmaad wordt. Ja, om dan nog met de grootste zelfopoffering deszelfs welzijn te behartigen, grootmoedig den ons aangedanen hoon te vergeven, en dien met trouw te vergelden; — daartoe wordt eene hoogere kracht gevorderd, eene kracht, die alleen *de Godsdienst* ons verleen kan. Heerlijk zien wij haar uitblinken in de Rijk.

In *Amsterdam* geboren en opgevoed, had hij in zijne vaderstad zich als korenhandelaar nedergezet, en zich daardoor een niet onaanzienlijk vermogen verworven. In den jare 1568, toen die geduchte beeldstorm plaats vond, waarvan wij vroeger gewaagden (*), hielden hem eens eenige woestelingen op straat aan en vroegen hem, of hij hun eene ton Engelsch bier wilde geven, wanneer zij de *Minder-*

(*) Zie bladz. 44.

broederkerk tot op den grond slechtten. »*Die kerk staat mij niet in den weg,*» was het antwoord van de Rijk, en hij snelde naar huis. Zoo toonde hij, dat hij, ofschoon een moedige verdediger van 's Lands regten en van de vrijheid des gewetens, geen wreede vervolger van dwalenden was, maar hen in liefde verdroeg.

En evenwel werd hem toenmaals door den schout der *Amstelstad* ten laste gelegd, dat hij zelf dat bier aan eenige korendragers beloofd had, indien zij die kerk vernielden; ten gevolge van welke lasterlijke beschuldiging hij gebannen werd en zijne goederen in beslag werden genomen.

De Rijk zweeg voor die vuige lastertaal, begaf zich naar *Dantzig*, waar hij zijnen korenhandel hervatte, en waar het hem zeer voorspoedig ging. — Maar, ofschoon hij alzoo uit zijn Vaderland gebannen en op de grievendste wijze miskend en verguisd was, kon dit evenwel de vurige liefde voor den grond, waarop hij was geboren, niet uit zijn hart verdrijven, en het duurde niet lang, of hij rustte op eigene kosten een oorlogschip uit, en voegde zich bij de vloot van den Prins van *Oranje*, welke onder bescherming van de Koningin van *Engeland*, aangevoerd door Willem van der Markt, Heer van Lumey, op zee kruiste en menigen buit op de *Spanjaarden* behaalde, welken zij in de Engelsche havens ging verkoopen.

Ofschoon de helden dezer vloot, die gij uit het voorgaandetafereel reeds onder den naam van *Watergeuzen* hebt leeren kennen, het Vaderland veel voordeel aanbragten, waren zij aanvankelijk niet veel beter dan zeeschuimers. De Rijk, wien geene zucht naar buit, maar alleen liefde tot het Vaderland dreef, hield met de nadrukkelijkste vermaningen bij zijne togtenooten aan, om, in plaats van op zee als vrijbuiters te kruisen, liever iets belangrijks te verrigten en het be-naauwde *Nederland* van des *Spanjaards* dwingelandij te helpen verlossen. Zijne wegslepemde en krachtige taal vond ingang, en het was door zijne bewerking, dat men op den 1sten April 1572 met vier en twintig schepen voor *den Briel* verscheen, deze stad in naam van den Prins van *Oranje* opeischte, en in minder dan zes uren tijds bemagtigde.

Belangrijk was deze gebeurtenis, daar deze stad voor den sleutel van *Holland* gehouden werd. En het was dan ook daarom, dat de Rijk alles in het werk stelde, om den roofzuchtigen *Lumey*, die nu gaarne *den Briel* in brand had willen steken en uitplunderen, van zijn voornemen af te brengen en hem te bewegen, om deze gewichtige plaats te behouden en met palissaden en verschansingen te versterken. Zoo bleef de stad van plundering bevrijd, en aan de manmoedige taal van de Rijk was het, naast God, dank te weten, dat *de Briel* niet alleen aan *Alva* werd ontruikt, maar ook voor den Prins behouden bleef.

Door deze en andere moedige heldendaden werd de Rijk de roem van *Nederland's* watergeuzen, en bleef, eerst tot Admiraal en vervolgens tot Bevelhebber over de gansche zeemagt verheven, onvermoeid zijne diensten aan *Oranje* en het Vaderland toewijden.

Door zijne gelukkige zeetogten aangemoedigd, besloot de Rijk met eenige andere *Nassausche* bevelhebbers in 1573 tot eenen aanval op de stad *Tertoolen*, bij *Bergen-op-Zoom*. — Tot dat einde verschansten zij zich met vijftien honderd man tusschen die twee vestingen. Zij werden echter spoedig door den Spaanschen Bevelhebber *Mondragon* met veel grooter krijgsmagt aangevallen en, niettegenstaande de hardnekkigste verdediging, ten onder gebracht. Twee derde gedeelten der *Nassauschen* sneuvelden, en terwijl de meeste zijner mede-bevelhebbers insgelijks om het leven kwamen, zocht de Rijk behoud en ontkoming in de golven, die hij met krachtigen arm klieft. Nog weinige oogenblikken — en de Rijk is gered. De vijand knarstandt reeds van spijt, dewijl zulk eene prooi hem ontsnapt. Maar eensklaps, (ô ontzetting voor den held!) daar worden zijne armen in eene draaikolk verlamd, die hem heên en weder slingert, en hem, den onmagtigen tegen de krachten der Natuur, in handen des juichenden *Spanjaards* levert. — Een moordkreet verheft zich om den gevangenen held. Maar neen! de Voorzienigheid heeft het

anders besloten. Raatzucht sluipt in de ziel der woeste Spanjaarden. » *Laten wij hem het leven ,* » fluisteren de gezagvoerders elkander toe : » *tot dat welligt Oranje's geheimen hem worden ontruikt.* » En (ô vermoogen der eigenbaat , thans een werktuig in Gods hand !) de Rijk was de eerste gevangene in dit gewest , dien de bloeddorstige Spanjaard in het leven liet blijven.

Eerst wordt hij naar eenen kerker in *Antwerpen* , van daar naar *Vilvorden* , eindelijk naar *Gent* gesleept. Een hol in de diepte der aarde , ongenaakbaar voor de weldadige stralen der zon , wordt nu het verblijf van den dapperen held. Zestig pond ijzer , 't welk zijne voeten knelde , niet alleen , maar ook de laagte van deze , ter marteling bestemde , woning beletten hem eene vrije beweging. Slechts gebukt kan hij , nu en dan , zijne , door de hardheid des killen gronds , vermoeide leden eens rekken. Het eensoortige voedsel , dat men hem dwong te gebruiken , wordt hem weldra tot walging. Tot overmaat van smart wordt hem de mogelijkheid benomen , eenig bericht aan zijne echtgenoot en kinderen te geven. Maar onder dat alles blijft hij groot , en door de kracht der Godsdienst gesterkt , zijn geene martelingen in staat , hem tot ontrouw aan het Vaderland te bewegen.

Intusschen had *Alva* het bewind over het zoo lang door hem geteisterde *Nederland* nedergelegd en was door *Don Louis de Requesens* vervangen. Deze , een wel minder wreed , maar even vleijend en krui-

pend oogendienaar van *Filips* , trachtte nu de Rijk in *Spanje's* belang te winnen. Maar te vergeefs ! Geene overreding , beloften noch bedreigingen doen hem wankelen. De stoute taal van de Rijk doet de gramschap des Landvoogds ontwaken , die hem dan ook spoedig ter dood veroordeelt.

Daar wordt hij naar de slagbank gesleept , waarop , tot meerdere pijniging , delijken van twee onthoofde *Nederlanders* hem zijn lot aankondigen. Kalm en fier beklimt hij het moordschavot. Reeds heeft hij zijne ziel , zijne gade en zijn kroost , ook zijn dierbaar Vaderland , den Heer van leven en dood aanbevolen. Reeds glinstert het zwaard der ongerechtigheid in de hand des wreedaardigen beuls Maar neen ! de Heer heeft anders besloten ! — Daar eischen eensklaps de krijgslieden op het slot met onstuimige kreten , dat men hunnen gevangenen late leven. Een oproer dreigt uit te barsten , en men brengt den held , uit vrees voor het muitende krijgsvolk , naar zijnen onderaardschen kerker terug.

De reden van dit vreemde voorval was hierin te zoeken. *Mondragon* , die op het slot van *Gent* bevel voerde , maar zich nu in *Middelburg* bevond , welke stad door den Prins van *Oranje* werd belegerd , had kort te voren aan zijne gade geschreven , dat de Rijk moest gespaard blijven , om tot eene brug te strekken , over welke hij , *Mondragon* , vrij en ongehinderd uit *Middelburg* zou kunnen gaan. Zij

was het dus, die, tot behoud van haren echtgenoot, het krijgsvolk op het slot tot oproer bewogen had.

Mondragon intusschen in *Middelburg* hoe langer hoe meer benaauwd, wilde eindelijk de stad overgeven, mits hij met zijn krijgsvolk eervol mogt aftrekken! Prins Willem staat het hem toe, onder voorwaarde, dat hij den Admiraal de Rijk, Marnix van St. Aldegonde, *Oranje's* boezemvriend, en nog drie andere krijgsevangenen op vrijen voet zal doen stellen, of, indien hij zulks in twee maanden niet bewerken konde, zelf wederkeeren zoude. Mondragon belooft het, maar vindt den Landvoogd ongenegen tot inwilliging van 's Prinsen voorwaarde. Alleenlijk kan hij hem ter loslating van de Rijk bewegen, en naauwelijks op vrijen voet gesteld, ijlt deze naar zijne geliefden terug.

Niet lang echter duurde de zaligste vreugde. Zoodra heeft Prins Willem niet de terugkomst van de Rijk vernomen, of hij ontbiedt hem tot zich, stelt hem met krachtige woorden voor, van hoe veel belang het ware, ook de loslating van Marnix te bewerken, en vraagt hem of hij moeds genoeg had, om tot den vijand weder te keeren en Mondragon tot de volle nakoming zijner handteekening te bewegen. „*Ik ben bereid*,” was het onverwijld antwoord van den Admiraal: „*mijnen Prins en mijn Vaderland ter dienst te staan!*” en moedig stelt hij zich weder in de magt zijner vijanden.

Zoo veel grootheid dwingt den Spanjaard bewondering af. Mondragon snelt naar den Landvoogd, en weet nu met klem van redenen te bewerken, dat Marnix en de drie anderen, voor welker loslating hij borg was gebleven, op vrije voeten werden gesteld.

Overwinnaar keert de Rijk

Marnix aan de hand:

Beider leven vrijgekocht! —

Dubbel feest voor 't Land!

't Schitt'rend voorbeeld, dat hij gaf,

Schoorde 's landzaats moed;

En zet nog bij ons herdacht

't Hart in laaijen gloed.

Geef het, God! dat nooit die gloed

Hier wordt uitgedoofd!

Ieder waagt dan voor 's Lands regt

Altijd goed en hoofd (*).

Intusschen waren de lichaamskrachten van de Rijk in den kerker, waarin hij acht maanden lang gesmacht had, ondermijnd. In het Vaderland wedergekeerd, zag hij zich nu genoodzaakt de dienst te verlaten.

In gezonde dagen had hij slechts voor Vaderland

(*) Immerzeel, *Gedichten*, Deel II, bl. 53.

en *Oranje* geleefd; de laatste oogenblikken van zijn leven wijdde hij aan echtgenoot en kinderen toe, en vond gewis in derzelfer teedere verpleging en liefde, zoo wel als in het bewustzijn: »mijne beste jaren waren aan het welzijn van mijn Vaderland besteed!» die zaligheid, welke reeds dit aardse leven den deugdzamen Christen schenken kan.

LODEWIJK VAN NASSAU,

dien wij u als een tweede voorbeeld van Vaderlandsliefde wilden voorstellen, was de derde zoon van Willem, Graaf van *Dillenburg*, en werd in 1539 geboren. De meeste jaren zijner vroege jeugd, met goedkeuring van zijn broeder Willem, Prins van *Oranje*, in *Duitschland* doorgebragt hebbende, keerde hij, omtrent vijf en twintig jaren oud, terug, toen de onwil der Nederlanders ten hoogsten top gerezen was en zij reeds vele pogingen ter afschudding van het juk der dwingelandij aanwendden. Bevordering van Godsdienst-vrijheid en burgerregt, ziet daar de taak, welke Lodewijk zich had voorgesteld; — en nu, in eene veilige werkeloosheid in *Duitschland* te blijven, neen, dat kan hij niet. Hij vliegt naar het Vaderland, omdat hij hetzelfde en de goede zaak kan dienen; en, niet bevreesd, om te toonen wat hij is en wat hij wil, onderteekent hij

vrijmoedig de geloofsbelijdenis van *Nederland's* Hervormden, en moedigt daardoor velen aan, om, in zulke haghelijke omstandigheden, zijn voorbeeld te volgen.

De edele taak, aan welke Lodewijk van Nassau al zijne krachten toewijden wil, is begonnen. »*Nu of nimmer*, mijne vrienden!» is zijne mannelijke taal in het verbond van *Nederland's* Edelen ter handhaving van de vrijheid des gewetens, en, waar het 's Lands redding geldt, trekt hij moedig en onverschrokken zijnen edele bondgenooten ten strijde voor.

Te vergeefs is het, dat Alva hem lastert, bedreigt, zijne goederen verbeurd verklaart; niets kan zijn ijver verdooven. Slechts door Willem's bezadigdheid wordt, nu en dan, waar het zijn moet, die heilige gloed van liefde tot God en het Vaderland getemperd; want de nederige Lodewijk gevoelt levendig, dat het goed voor hem is, zich aan den wijzen raad van zijn broeder te onderwerpen. Aan Willem, als zijn ouden broeder, was hij dan ook steeds ondergeschikt, en zocht alleen deszelfs gezag te bevorderen, hoe ligt het hem, den beminden veldheer, anders zou gevallen zijn, zich eigene regten aan te matigen. In *Oranje's* naam trok hij te velde; in *Oranje's* naam nam hij vestingen in; steeds bleef hij de nederigste hulde toewijden aan Willem's meerderheid, droeg hem de teederste liefde toe,

welke deze met opregte genegenheid en onbepaald vertrouwen beantwoordde.

Beminnelijke bescheidenheid, waarmede steeds de ware verdienste gepaard gaat! en waardoor Lodewijk bewees, dat de *kraacht der Godsdienst* zijn doen en laten bestuurde; want echte Godsvrucht ontvangt altijd van ware bescheidenheid en ongeunstelden ootmoed haren schoonsten glans.

De zaak der vrijheid begon intusschen hoe langer zoo meer te wankelen, ondanks de beste pogingen van onzen held en van zoo vele Edelen, die met hem verbonden waren. Maar de ijver van Lodewijk verslaauwt niet. »*Nu of nimmer*,» blijft zijne leus, en, na te vergeefs buitenlandsche hulp ingeroepen te hebben, bemoedigt hij zijne weinige getrouwen, trekt met een klein leger *Groningerland* in, behaalt de eene zegepraal na de andere, terwijl door deze onverhoopte onverwinningen het aantal zijner strijders meer en meer toeneemt, daar velen, zoo wel uit *Groningen*, als uit *Friesland*, zich onder zijne vanden scharen.

De trotsche Alva, hoe gering hij zulks tot nu toe geteld had, zond thans den Graaf van Aremberg met eene geduchte krijgsmagt ter verdelging van het kleine leger af. Ongeoefend waren Lodewijk's krijgsbenden; het ontbrak hem aan tijd, om aan eene van alle zijden toegevloeide menigte orde en krijgstuicht te leeren; ook aan geldelijke middelen

had hij gebrek. Maar dit alles ontmoedigde hem niet. Hij bezette eene bijna ongenaakbare hoogte bij het klooster *Heiligerlee*; hier stelde hij zich den 23 Mei 1568 in slagorde, en, met ongelooflijken moed en kriegsbeleid, wist hij zich, tot eeuwige schande van *Spanje's* krijgsmagt, eene luisterrijke zegepraal te verschaffen, waarbij de Graaf van Aremberg sneuvelde, terwijl Lodewijk zich meester maakte van tien stukken geschut en van al het geld, tot de betaling der troepen bestemd.

Door deze luisterrijke overwinning bemoedigd, drong Lodewijk door, en sloeg het beleg voor de stad. Maar deze onderneming had een minder goed gevolg. Alva, woedend over het verlies van zijnen bekwamen veldheer, rukte nu zelf met de keur zijner krijgsbenden, uit zestienduizend man bestaande, tegen Lodewijk te velde, en versloeg hem geheel, hoe dapper deze zich ook van al zijne pligten kweet. De Graaf zelf ontsnapte door eene list aan de algemeene slagting. Hij liet zijne kleederen en wapenen op het slagveld, ten einde de Spanjaarden in den waan te brengen, dat hij gesneuveld was, en trok in een vreemd gewaad, volgens sommigen, met eene schuit, doch volgens anderen, zwemmende, over de *Eems*.

Ter naauwernood alzoo zijn leven aan 's vijands woede ontruikt hebbende, vergadert hij op nieuw zijne weinige ontkomene wapenbroeders, bemoedigt

hen en snelt met hen naar het leger, hetwelk zijn broeder, ter bevrijding van *Nederland*, nu in *Duitschland* heeft verzameld.

Als een *fenix* uit zijne asch herrezen, is Lodewijk nu wederom de regterarm van zijnen broeder Willem, de ziel van deszelfs benden, de steun van *Nederland*. Er is geene rust, geene levensvreugde voor Lodewijk's hart, zoolang zijn dierbaar Vaderland onder het juk van den wreedsten gewetensdwang moet zuchten.

Onder zijne voornamen heldendaden, tot redding des Vaderlands verrigt, behoort vooral de inneming van *Bergen*, eene gewichtige vesting in *Henegouwen*. Steunende op Olivier, die, in die stad in hoog aanzien zijnde, in stilte der Nederlandsche zaak was toegedaan en hem zijne medewerking beloofd had, begeeft hij zich, door eenige Fransche Edellieden ondersteund, derwaarts. Op eenigen afstand van daar gekomen, zendt hij, tegen den avond, twaalf beproefde krijgslieden, in koopmans-gewaad, naar *Bergen*, terwijl hij zelf met vijftien honderd man in een naburig bosch blijft vertoeven. Voorgevende, dat zij vóór het aanbreken van den dag wijnen wilden invoeren, vragen de verkleede soldaten hunnen waard naar het openen van de poort. »*Ten vier ure, en zelfs vroeger, voor eenen drinkpenning,*» is het antwoord.

Vóór dag en dauw begeven zich die krijgslieden

naar de poort van *Barlaimond*, beloven een stuk gelds aan den portier, maar berooven hem, gelijk Hooft zegt, van de sleutels en van het leven. En nu rukt de dappere Lodewijk met vijftig ruiters de stad in, terwijl hij zijne overige manschappen bevolen had, hem spoedig te volgen. — *Frankrijk, vrijheid, vreest niet! De Prins van Oranje komt u bevrijden van den tienden penning en van alle schattingen van Alva!* Zoo galmt het door *Bergen's* straten, eer nog de zon aan den hemel staat, terwijl Lodewijk met zijne moedige ruiters de verraste vesting in alle rigtingen doorkruist. Als waren zij duizenden sterk geweest, roepen zij al luider en luider, in de vaste verwachting, dat Olivier's verwanten, wier hulp hun was toegezegd, nu zouden optreden, om gemeene zaak met de strijders voor *Nederland's* vrijheid te maken. Maar neen, zij houden zich schuil; de huizen blijven gesloten; ook de krijgslieden in het bosch, aan welke Lodewijk bevolen had hem te volgen, blijven in dit hoogst gevaarlijk en beslissend oogenblik terug.

Lodewijk snelt alleen weder boschwaarts. Dáár vindt hij slechts duizend zijner manschappen, die, in het woud verdwaald, om die reden, waren achtergebleven. Door het dwalen in den nacht vermoeid, zijgen zij bijna krachteloos neder. »*Nu of nimmer, mijne vrienden!*» roept Lodewijk hun toe. Door zijne krachtige taal en zijn voorbeeld aan-

gemoedigd, verzamelen zij hunne laatste krachten, en volgen hem.

Nauwelijks heeft Graaf Lodewijk hen op de markt geschaard, of zij leggen zich ter rust neder; want nu kunnen zij niet meer. Lodewijk verliest den moed niet; hij doet de poorten sluiten, de wallen bezetten, neemt burg en raadhuis in. Dit alles kostte hem slechts een paar uren.

Nog was het vroeg in den morgen. De Graaf laat *Bergen's* wethouders bij zich onthieden, en, was het hem door zijne onversaagdheid gelukt, deze gewichtige vesting te verrassen, thans nam zijne vriendelijke welsprekendheid het gansche bestuur voor hem in, als voor eenen verlosser, van Willem gezonden.

Oppervlakkig moge deze inneming van *Bergen*, hoezeer zij ook boven verwachting gelukte en in de gevolgen allerheilzaamst was, eene daad van roekeloosheid of vermetelheid schijnen; — wij voor ons vereeren ook hier den held, die, door vurige vaderlandsliefde beziel, en door de heilige kracht der Godsdienst geschraagd, alle gevaren standvastig wederstand bood, en, ter bevrijding van *Nederland*, met edele geestdrift en onwinbaren moed, in het strijdperk trad.

O, hoe belangrijk ware het voor de zaak der vrijheid geweest, eenen zoo waardigen voorvechter, die niets voor zich zelve, alles voor het Vaderland

deed, tot hare volkomene zegepraal te behouden! O, ware het hem vergund geweest, de vrucht van zoo veel zwoegen en arbeiden te mogen inoogsten! Maar Gods wegen zijn niet onze wegen! Nauwelijks twee jaren na de vermelde gebeurtenis (*), viel die bekende en in de geschiedenis zoo merkwaardige slag voor, die op de *Mookerheide* tegen de Spanjaarden werd geleverd, waarin zoo vele dapperen de nederlaag ontvingen, en ook Lodewijk met zijnen broeder Hendrik, na wonderen van dapperheid verrigt te hebben, sneuvelen moest.

Zoo stierf de jeugdige held, die alles voor Godsdienst en Vaderland over had, en op wien men, met alle regt, de lofspraak van *Helmers* mag toepassen:

Wel hem, die 't Vaderland meer dan zich zelf' bemint,
In 't sneuvelen voor zijne eer een zuiv'ren wellust vindt,
Die niet met woest getier, onvruchtbare taal of loosheid,
Dien achtbren naam misbruikt, tot dekking van zijn boosheid;
Maar die door daden toont, terwijl de noodstorm brult,
Dat hij zijn pligten kent, — dat hij zijn pligt vervult.

(*) Den 14 April 1574.

MAGDALENA MOONS.

Ook deze edele vrouw verdient te regt onder hen geteld te worden, die het Vaderland meer dan zich zelve beminnen; ook haar naam verdient der vergetelheid ontrukkt te worden.

Zij was de dochter van den raadsheer Moons in 's *Hage*, en verloofd aan den Spaanschen bevelhebber Francisco Baldez, die in 1574 door den Landvoogd de Requesens met een groot leger naar *Leyden* was gezonden, om die stad te belegeren en in te nemen; en het was bij deze gelegenheid, dat hare vaderlandsliefde zich op eene treffende wijze betoonde.

Maanden lang had het beleg geduurd, en het stond te vreezen, dat deze stad, hoe dapper ook verdedigd, het lot van *Haarlem*, *Naarden* en *Zutphen* ondergaan zou, die ook reeds den Spanjaarden in handen gevallen waren. Geene hoop op mensche-lijke hulp bleef voor *Leyden's*, door strijd en hongersnood afgematte, burgers over. Woest klonken de kreten der belegeraars: *het ware ligter met de hand naar de sterren te grijpen, dan de stad uit onze handen te rukken*; en de Spaansche bevelhebber had eindelijk besloten, om de stad stormenderhand in te nemen. De dag is reeds bepaald; de soldaten vlammen reeds op den buit; en, daar er in de uitgehongerde stad bijna geen weerbaar man meer te

vinden was, zou hun heilloos plan zekerlijk gelukt zijn, en het ware met *Leyden* gedaan geweest. — Maar God beschikte het anders.

Baldez, na den storm bepaald en den aanval wijselijk te hebben beraamd, gaat daags te voren naar *den Haag*, om eerst nog zijne geliefde te gaan bezoeken. Aan tafel, aan hare zijde gezeten, draagt hij er roem op, dat *Leyden* den volgende dag gevallen zal zijn. Van alle aanwezigen is Magdalena het meest ontsteld. Een moeilijke tweestrijd, met hevigen schrik gepaard, ontstaat in haar binnenste, en nu eerst overziet zij de geheele diepte van den afgrond, aan welks rand hare liefde voor een vijand haars Vaderlands haar heeft geplaatst.

Zal zij nu zwijgen, — voor *Leyden* spreken, — of den minnaar tot krijgs- en bevelhebberspligt aanmoedigen? — Zwijgt zij, dan is *Leyden* morgen reeds slechts één graf van derzelver standvastige ingezetenen; — treedt zij als een beschermengel tusschen *Leyden* en Baldez, en laat hij zich door haar bewegen, dan wordt haar minnaar ontrouw aan zijne verplichting en schendt zijn krijgsmans-eed; — moedigt zij hem tot pligtsbetrachting, tot getrouwheid aan zijnen koning aan, dan wordt zij de medepligtige aan *Leyden's* ondergang.

Pijlsnel varen deze gedachten door Magdalena's geest en verwekken in haar gevoelig hart eene onrust, die zij niet verbergen kan. Zij weet niet, wat

te doen. Met de teederste liefde is zij aan haren minnaar gehecht; hem tot verzaking van eer en pligt te verleiden, en hem daardoor vermoedelijk aan het ongeluk prijs te geven, hiertoe kan zij niet besluiten. Maar zij heeft ook haar Vaderland lief. Zij weet het, dat van *Leyden's* behoud of ondergang onbegrijpelijk veel af hangt. En het is die vaderlandsliefde, die eindelijk in den moeilijksten tweestrijd zegepraalt. — Zij gevoelt het, zij kan en mag niet zwijgen, en, al zet zij ook alles wat haar lief en dierbaar is op het spel, zij wil voor haar Vaderland en voor het behoud der veege stad doen wat zij kan. Met al de overredingskracht der liefde smeekt en bedreigt en beveelt zij haren Francisco eene stad te sparen, waar de dood reeds offers genoeg gehad heeft.

Hare redenen hebben op den bevelhebber den gewenschten uitslag. Hij keert naar het leger terug, stelt ter naauwernood de opgewondene soldaten te vreden, en de storm, waartoe hij reeds bevelen had gegeven, wordt uitgesteld. Zoo werd Magdalena Moons een werktuig in de handen der Goddelijke Voorzienigheid, om *Leyden* voor den ondergang te behoeden. Het is zoo, de stad was daardoor juist nog niet gered; de vijanden waren nog niet afgetrokken, en Baldez zou, door het muitende leger bedreigd, niet lang het stormloopen hebben kunnen tegenhouden. Maar het was evenwel juist die aanvankelijke schorsing van den aanval, welke ver-

oorzaakte, dat *Leyden's* redders, die weldra opdaagden, nog tijdig genoeg kwamen, om de benaauwde stad te verlossen en aan de handen der Spanjaarden te ontrukken. Had de gevreesde aanval op dien bepaalden dag werkelijk plaats gehad, dan ware *Leyden* gewis bezweken geweest, voordat men ter redding had kunnen toesnellen.

Hoe zal het hart der edele jonkvrouw, bij het vernemen van de blijde tijding van *Leyden's* ontzet, van vreugde geklopt hebben, en hoe zal zij, in het zalige bewustzijn van welgedaan te hebben, eene zoete belooning gevonden hebben voor hare reine vaderlandsliefde, welke zij, met opoffering van alle andere belangen, zoo treffend had ten toon gespreid. Ja, zulke edele beginselen, als in haar hart woonden, moesten haar, zelfs in de schatting van haren minnaar, nog hooger doen rijzen, en, de onaangenaamheden vergetende, die hij door het inwilligen van hare bede had moeten ondervinden, zal hij, naderhand door het huwelijk met haar verbonden, zich in het bezit van zulk eene vrouw gelukkig gevoeld hebben. — En wij! — wij zullen gewis nimmer *Leyden's* ontzet ons voor den geest kunnen brengen, zonder met dankbaarheid en bewondering te denken aan de edele Magdalena Moons.

Zulke schoone, vaderlandlievende gevoelens, als wij in Magdalena Moons opmerkten, waren het kenmerk der meeste Nederlanders in dien merkwaardigen worstelstrijd voor Godsdienst, Regt en Vrijheid, die onze voorouders te voeren hadden. En, zagen wij in haar voorbeeld, hoe niet alleen de man, maar ook de *vrouw*, waar het het Vaderland geldt, met fieren zin en edele zelfverloochening, alle andere belangen aan deszelfs welzijn gaarne wil ten offer brengen; — het ontbreekt ook niet aan voorbeelden van vrouwen, die zelfs, als het de nood vorderde, niet aarzelden de gevaren des oorlogs te trotseren en eenen persoonlijk moed en dapperheid ten toon spreidden, die onze verbazing in groote mate wekken. — Eene merkwaardige proeve levert daarvan de vrouw, welker naam gij zeker reeds meermalen met roem hebt hooren vermelden, en die hier met alle regt eene plaats verdient. Ik bedoel:

KENAU SIMONS HASSELAAR.

Zij behoorde tot den fatsoenlijken, deftigen burgerstand in *Haarlem*; zij was de weduwe van Nanning Gerbrandz Borst en had den onderdom van zesenvestig jaren bereikt, toen zij het heldenstuk ondernam, waardoor haar naam, zoo lang ons Vaderland in de rij der volken van *Europa* eene plaats bekleeden zal, in zegenrijk aandenken zal blijven.

Het was in het jaar 1572, dat Alba zijnen zoon *Don Frederik*, die zijnen vader in wreedheid niets toef, naar *Gelderland* en *Holland* had gezonden, om de afgevallene steden te heroveren. *Zutphen* en *Naarden* waren reeds in zijne handen gevallen en de slagtoffers eener ongehoorde wreedheid geworden; vooral was er in laatstgenoemde stad een vreeselijk bloedbad aangerigt. De inwoners hadden den *Spanjaarden* de overgave der stad aangeboden onder voorwaarde, dat men noch burgers, noch bezetting aan lijf of goed zou schaden. *Julianus Romero*, onderbevelhebber van *Don Frederik*, beloofde hun zulks op de plegtigste wijze. Maar naauwelijks was hij met de zijnen daar binnen, of schandelijk werd het gegevene woord gebroken en de duurste eeden geschonden. Onder voorwendsel van de burgers en de bezetting der stad den eed van trouw aan *Spanje's* koning te doen hernieuwen, had men hen ongewapend in eene kerk doen bijeenkomen. Doch, in plaats van hun den genoemden eed af te nemen, werd eensklaps de groote poort opengerukt, de Spanjaarden stormden binnen en vermoordden allen, die zich in de kerk bevonden, op de wreedaardigste wijze. Ook de vrouwen en kinderen der ingezetenen ontkwamen de woede der vijanden niet, die als ware tijgers op huanne prooi aanvielen; en van de geheele bevolking van *Naarden* waren slechts zestig personen in het leven ge-

bleven, die, of door de vlugt, of door zich voor aanzienlijke sommen vrij te koopen, den dood ontkomen waren.

Zulk een lot scheen ook *Haarlem* te zullen treffen, hetwelk nu aan de beurt lag, om belegerd te worden. Deze stad, hoewel in grootheid van omvang uitmuntende, behoorde evenwel tot de zwakste *Hollandsche* steden, telde slechts twaalf honderd krijgslieden binnen hare muren, terwijl er ook nog vele Spaanschgezinden of vreesachtigen onder hare burgers zich bevonden. Het was in dezen stand van zaken te voorzien, dat de dwingeland hier niet veel tegenweer zou ondervinden, en *Haarlem* gemakkelijk in zijne handen zou vallen. Dit greefde de weldenkenden der ingezetenen, die toch het meeren-deel uitmaakten. Dit vervulde vooral het hart van den dapperen bevelhebber der stad, *Wybout Ripperda*, met weemoed. Eene edele geestdrift voor de goede zaak ontvlamt in zijne borst; hij treedt met achthoofdigheid en gezag onder de burgers op, maakt hun het rampzalig lot, dat *Zutphen* en *Naarden* getroffen heeft, met levendige kleuren af, herinnert hun de meenedigheid der *Spanjaarden*, en vermaant en bidt hun met den meestmogelijken ernst, om toch tot den laatsten ademtocht voor de vrijheid der stad te strijden, liever dan zich lafhartig aan de slavernij te onderwerpen en zich aan den moedwil en de wreedheid der vijanden prijs te geven. Dit woord vond

ingang; ook de lafhartigsten kregen moed, en er ontwaakte bij allen een buitengewone ijver, om hals en have voor de vrijheid van het lieve Vaderland te wagen. Alles trachtte nu zich zelve en anderen tot moed en volharding aan te prikkelen. Men zond onverwijld naar Prins Willem om raad en bijstand. Sint Aldegonde, Willem's regterhand, ijld naar *Haarlem*, deed de regering der stad door eene andere vervangen, en ook de bezetting groeide van dag tot dag aan, zoodat zij eindelijk tot vierduizend man was geklommen.

Daar komt *Don Frederik* met een magtig leger opdagen, en meent in zijnen overmoed zoo maar zonder slag of stoot *Haarlem* binnen te trekken. Spoedig echter wordt hij gewaar, dat het zoo geheel gemakkelijk niet zal gaan, en hij sterkt zijn leger, tot dat het bijna dertig duizend telt, vast beraden, om, het moge dan kosten wat het wil, de stad te veroveren.

Reeds lang heeft *Kenau Simons Hasselaar* den nood van haar Vaderland met een bloedend hart aanschouwd. Thans, daar de stad harer inwoning met het gruwelijkst lot wordt bedreigd, gevoelt zij eenen gloed in hare anders zoo bedaarde ziel ontvonken, die haar tot verdediging der maar al te veege stad aanzet. Zij heeft gewikt en gewogen, wat zij, wat al hare vrouwelijke stadgenooten van den snoo-

den en Godvergeten *Spanjaard* te wachten hebben; — zij heeft met een helder oog overzien, van hoe veel gewigt het vooral voor de godsdienstige vrijheid van het dierbaar Vaderland is, dat *Haarlem* zoo lang mogelijk den vijand werk verschaffe. Zij gevoelt, zij kan niet werkeloos blijven; — een edele moed en eene onwederstaanbare geestdrift bezielt haar; dienzelfden moed weet zij aan driehonderd andere vrouwen in te boezemen, en weldra, toen de nood der stad op het hoogst geklommen is, ziet men Kenau Hasselaar, met spies, bus en rappier gewapend, moedig aan het hoofd harer amazonen, die zij zelve van al het noodige voorzien had, ten strijde trekken en eenen moed aan den dag leggen, waarvoor haar geslacht bijna niet vatbaar scheen. — Niet alleen, dat zij en hare heldinnen ijverig medewerkten aan de herstelling der vestingwerken, maar zij waagden ook menigen uitval, verdedigden de wallen, waar de uitgeputte mannen hunne armen reeds lieten nederhangen. Vele *Spanjaarden* sneuvelden door hare hand.

Zoo veel moed en dapperheid, door vrouwen betoond, moest wel de verbazing en verwondering der vijanden opwekken, en verbitterd riepen meermalen de woedende *Spanjaarden* elkander toe: »*Hoe! zijn de vrouwen hier mannen geworden? — Zul- len wij ons van vrouwen laten slaan?*»

Doch binnen de stad wakkerde zulk een onbezweken

heldenmoed de geestdrift der burgers ten sterksten aan, die zich door vrouwen niet wilden laten bescha- men, en wij zeggen niet te veel als wij beweren, dat het vooral aan deze moedige heldinnen-schaar is toe te schrijven, dat *Haarlem* zoo lang het tegen zulk eene hardnekkige belegering heeft kunnen uithouden. En al zag dan ook de stad, na een beleg van zeven maanden, zich eindelijk gedrongen, om zich bij verdrag aan de *Spanjaarden* over te geven, zoo was toch, door het lang ophouden van de zoo aanzienlijke vij- andelijke krijgsmagt voor *Haarlems* wallen, eene wezenlijke dienst aan het Vaderland bewezen, en verdient de naam van Kenau, als een wonder van vrouwelijke dapperheid en moed, met roem te wor- den vermeld. Ja, wie zou in *Haarlem* kunnen om- wandelen, zonder de Kenau's-kamer in de Stads- doelen, waar zich haar beeld in volle wapenrusting verheft, te bezoeken; — zonder met een getroffen hart daaronder te lezen:

- » Dit 's Kenau Hasselaar, der Kenm'ren Amazoon,
- » Der vrouwen aartsheldin, op *Haarlems* veege wallen:
- » De vrijheid ziet haar beeld met eindloos welgevallen;
- » De onsterflijke eer verstrekt haar hooge dengd tot loon."

Doch welligt is er, Jeugdige Lezers! onder dit verhaal eene bedenking bij u opgerezen, en gij

vraagt misschien, of de lof, aan Kenau toegezwaaid, wel regtmatig haar toekomt, en of het dan zoo te prijzen zij, dat vrouwen den huisselijken kring, waartoe zij bestemd zijn, verlaten en, de zachtzinnigheid, welke haar schoonste sieraad behoort uit te maken, verzakende, als mannen ten strijde trekken en in de bloedige tooneelen des krijgs deelnemen. — Niet onbelangrijk is deze bedenking, en schijnt eenigen grond te hebben. Maar het zij mij vergund, iets tot wegruiming van dezelve in het midden te brengen en de daad van Kenau Hasselaar u uit het regte standpunt te doen beschouwen.

Ja, het is zoo, niet onbepaald kunnen wij het goedkeuren, dat de vrouw uit den kring treedt, waarin zij door de Voorzienigheid geplaatst is, en daden bedrijft, die alleen mannen voegen. Dit is zelfs in de meeste gevallen ten hoogste te laken. Maar, willen wij eene daad juist beoordeelen, dan moeten wij vooral de omstandigheden in aanmerking nemen, onder welke dezelve verrigt wordt. En, doen wij dit, dan zal het bedrijf der moedige Heldinnen niet alleen onze afkeuring niet verdienen, maar integendeel door alle weldenkenden worden toegejuicht. De strijd, die toen gevoerd werd, was geen gewone strijd, maar geheel eenig in zijne soort. Het was immers om afschudding der schandelijkste gewetens-dwingelandij, om burgerlijke en Godsdienstige Vrijheid te doen, welke beiden door

Filips en zijne benden zoo onmenschelijk werden vertrapt. — Wie zal het wraken, dat, in die noodlottige dagen, ook vrouwen, van pligtgevoel en Vaderlandsliefde doordrongen en door de kracht der Godsdienst geschraagd, voor een korten tijd haren kring verlaten, om mede ten heiligen strijde op te staan en voor Godsdienst en Vaderland haar leven te wagen? Neen, het was geene, in vrouwen onverschoonlijke oorlogszucht, maar alleen de aandrang van het prangende oogenblik, dat haar tot heldinnen had gevormd, en het doet ons genoeg, dat wij, zoodra *Haarlems* lot beslist is, Kenau en de met haar gespaard geblevene gezellinnen naar haren stillen en verborgen kring zien terugkeeren en daar de meer vreedzame pligten zien vervullen, waartoe de vrouw eigenlijk bestemd is. — Reeds in 1574, dus een jaar na de belegering van *Haarlem*, vinden wij met vreugde Kenau Hasselaar op het eiland *Walcheren* in *Zeeland*, waar zij, zeker ter belooning van hare betoonde dapperheid, met het waagmeesterschap en den ontvang van de belastingen op den turf te *Arnemuiden* was begiftigd geworden.

Verre zij het dus van ons, de edele daad der moedige vrouw te berispen. Integendeel verdient het heilige vuur, dat in haar hart en in dat harer gezellinnen blaakte, en de buitengemeene moed, welken zij, in het haghelijkste oogenblik, zoo heerlijk ten toon

spreidde, de hoogste bewondering van tijdgenooten en nakomelingen.

Ja, juichend streek de schelle faam
 Op *Haarlems* zandig duin,
 En schreef voor eeuwig *Kenau's* naam
 Op *Spanje's* stortend puin.
 Dat puin spreekt van haar grootheid meer,
 Dan trotsch gewrochte steen,
 Die 't nakroost voor haar schitterende eer
 Te luttel waardig scheen. (*)

Ziet daar, jonge vrienden! u eenige proeven medegedeeld van die echte Vaderlandsliefde, die, door de Godsdienst geheiligd, de schoonste vruchten voortbrengt, en waardoor onze Voorzaten zich zoo bijzonder hebben gekenmerkt. Wij zouden, liet ons bestek dit toe, deze voorbeelden met een groot aantal anderen nog kunnen vermeerderen; maar wij meenen, dat zij genoegzaam zullen zijn, om u op te wekken tot diezelfde liefde voor den Vaderlandschen grond, welke steeds het kenmerk was onzer Natie. Ja, die grond, waarop gij het eerste levenslicht aanschouwdet, uwe onschuldige kinderlijke vermaken genoot, — waarop gij door uwe ouders verpleegd en

(*) Tollens.

opgevoed, door uwe leermeesters onderwezen en gevormd werd, — waarop gij de naauwste en teederste verbindtenissen hebt aangeknoopt, of in het vervolg aanknoopen zult, — die grond, die zoo rijk is aan de treffendste bewijzen, wat Godsdienst, deugd, moed en Vaderlandsliefde vermogen, blijve u steeds dierbaar! Een heilige ijver ontbrande in uwe borst, om, in welke betrekking gij ook door de Voorzienigheid moogt geplaatst worden, uw Vaderland tot nut te wezen, deszelfs welzijn op alle mogelijke wijze te bevorderen, en, als nood of pligt het u gebieden, alle andere belangen daaraan gewillig ten offer te brengen! O, het voorbeeld van zoo vele braven, aan wie *Nederland* het aanzijn schonk, vure u aan, om zoo te leven en zoo te handelen, dat gij zonder blozen hunne daden zult kunnen lezen en waardig moogt zijn het kroost dier Vaderen genoemd te worden. Ja, starende op het voorgeslacht en er u op beroemende, dat gij op zulk een grond geboren zijt, waar Godsdienst en Vaderlandsliefde hand aan hand gingen, zij het uw lust, in de voetstappen te treden van hen, wier namen met gulden letteren in de geschiedenis prijken, en hetzelfde Vaderlandsche gevoel zij het uwe, dat eens den waardigen volksdichter Feith bezielde, toen hij vol verrukking zijnen landgenooten toeriep:

Uit zulk een bloed zijn wij gesproten,
 En zoekt vrij, waar er schooner vliet.

O Nederlanders! Landgenooten!

Rijst, zwelt, verheft uw hart zich niet? —

Komt, dat wij met vereende zinnen

Ons dierbaar Vaderland beminnen!

Dat elk zich aan zijn grootheid wij!

En dat, wanneer wij eenmaal sneven,

't Beslissend vonnis van ons leven

Zoo grootsch een afkomst waardig zij!

V.

WARE HELDENMOED.

Bij het doorbladeren van de geschiedenissen der onderscheidene volken, ook die van ons Vaderland, treffen wij eene menigte voorbeelden aan van krijgshelden, die door hunnen onwinbaren moed in den oorlog en de wonderen van dapperheid, welke zij verrigten, zich eenen naam hebben gemaakt bij tijdgenooten en nakomelingen. — Niet allen evenwel, die zich door groote wapenfeiten roem verworven hebben, kunnen aanspraak maken op den naam van *ware* helden. Of, zou men dien naam schenken aan hem, bij wien ijdel roembejag en onmatige eerezucht het eenige grondbeginsel is zijner daden, en die, onder de schriktooneelen des krijgs, het menschelijk gevoel geheel uitschuddende, duizende menschenlevens niet telt, als *hij* slechts lauweren plukken kan? — Neen! hij moge onder de dapperen geteld worden, hij moge zelfs het Vaderland door zijn krijgsbeleid en moed vele diensten bewijzen; — op den naam van een *waren held* kan hij geene aanspraak maken.

Dat is hij alleen, die, door eenen hooger en geest beziel, uit de beginselen van echte Godsvrucht handelt, die zijne eezucht binnen de behoorlijke grenzen weet te beperken, die, onder het gedruisch der wapenen, aan God en de menschelijkheid denkt, en, met zijne heldhaftigheid tevens grootmoedigheid parende, ook in den vijand den *mensch* eerbiedigt. — Dat is hij, die, schoon stoutmoedig alle gevaren trotserende en den dood zelfs niet vrezende, God voor oogen houdt, en, voor eene regtvaardige zaak strijdende, op den Almagtigen meer dan op de sterkte zijns arms vertrouwt. In één woord, dat is *hij*, bij wien de kracht der Christelijke Godsdienst zich in al zijne daden en beginse-len openbaart.

Het moet u verblijden, jonge vrienden! dat vooral het land, waarin gij geboren zijt, zulke ware Christelijke helden heeft opgeleverd. Onder dezen bekleedt eene voorname, zoo niet de eerste, plaats:

MICHEL ADRIAANSZOOM DE RUITER,

wiens naam u van uwe vroege jeugd bekend zal zijn, en wiens nagedachtenis aan alle Nederlanders heilig moet wezen. Op Hem wil ik thans uwe opmerkzaamheid vestigen.

Het komt met ons doel niet overeen, u eene volledige levensbeschrijving van dezen edelen man te geven. Uit onderscheidene werkjes voor de Jeugd

geschreven kunt gij daaromtrent uwe weetgierigheid voldoen, en, bij meer gevorderde jaren, kunnen wij u niet genoeg het voortreffelijke werk van onzen vermaarden geschiedschrijver Brandt ter lezing aanbevelen. Het is alleen ons doel, om u in zijn voorbeeld aan te wijzen, hoe ware heldenmoed van de Christelijke Godsdienst zijn grootsten steun en waarde ontleent. Eene korte schets van zijn leven wil ik u evenwel niet onthouden.

Michiel Adriaanszoon de Ruiter werd den 24 Maart 1607 te *Vlissingen* uit geringe, doch brave ouders geboren. Reeds vroeg gaf hij blijken van zijne onverschrokkenheid en behendigheid. Nog slechts tien jaren oud, zag men hem, toen er aan den hoo-gen kerktoeren iets werd vermaakt, tot op den ronden kloot der torenspits klauteren, en, daar de werklieden bij toeval de ladders hadden weggenomen, zonder eenigzins te ontstellen of te dralen, met de hielen zijner schoenen eenige leijen stuk slaan, om iets te hebben, waaraan hij zich houden kon, en alzoo, tot verbazing en ontzetting der menschen, die beneden stonden, naar omlaag komen. Door zijne behoeftige ouders in de lijnbaan der Heeren Lampsens besteld, bleek het al ras, dat het pluizen van hennipdraden, het lijnslingeren of wieldraaijen volstrekt geene bekoorlijkheid had voor den wilden knaap en hij meer voor de zeevaart geschikt was; en, met toestemming zijner ouders, stak hij,

in zijn elfde jaar , als opperbootsmansleerling in zee.

Van dat oogenblik af scheen er eene geheele hervorming bij hem te hebben plaats gegrepen. Door zijne naarstigheid , ingetogenheid en gehoorzaamheid was hij toen reeds een voorbeeld voor alle jonge zee-lieden en genoot de achting en toegenegenheid zijner meerderen.

Aan land teruggekeerd nam hij , door Vaderlands-liefde bezielde , onder Prins Maurits , dienst tegen de Spanjaarden , en trok , hoewel slechts 15 jaren oud , als busschietser , mans soldij , en gaf ook toen doorslaande blijken van zijnen moed.

Toen hij intusschen in die betrekking niet meer noodig was , keerde hij tot zijn vorig beroep , het zeeleven , terug , waarin hij zich zoo verdienstelijk maakte , dat zijne vorige meesters in de lijnbaan hem in hunne dienst als koopvaardijvaarder namen , wier vertrouwen hij meer en meer won , zoodat hij reeds in 1640 zelf een schip kreeg , en zich in die betrekking zoo zeer als een bekwaam , trouw en moedig zeeman deed kennen , dat de Prins van *Oranje* , Frederik Hendrik hem benoemde tot Kapitein ter zee en Schout bij Nacht op de vloot , welke in 1641 werd uitgezonden , om *Portugal* tegen *Spanje* te ondersteunen.

Nadat hij zich van dezen , hem toevertrouwd , last met den meesten moed gekwetend had , en , door Johan IV , Koning van *Portugal* , met eene gou-

den medaille en keten beschenken , was teruggekeerd , begaf hij zich wederom voor de Heeren Lampsens in zee , bewees gedurende negen jaren aan zijne meesters en de Staten de gewigtigste diensten , totdat hij in 1652 , uit liefde voor zijn Vaderland , zich liet overhalen , om den post van Kommandeur te aanvaarden over de vloot , welke tegen de *Engelschen* , met wie de oorlog was uitgebroken , werd toegerust. — Eene reeks van roemrijke zeeslagen , waarbij de Ruiter telkens van zijne ongemeene bekwaamheden en onversaagden moed de trefsendste blijken gaf , deed hem al hooger en hooger klimmen , zoo zelfs , dat hij in den jare 1663 , in plaats van den gesneuvelden Wassenaar , tot Luitenant-Admiraal werd benoemd , en zich , even gelijk vroeger , in deze eervolle betrekking , door de koenste heldendaden beroemd maakte , zoodat te regt onze dichter Helmers zeggen kon :

»Geen zee zag ooit zijn vlag , of heeft voor hem gebeeft.

»Geen volk , waar niet zijn naam op aller tongen zweeft.»

Na gedurende den tijd van 38 jaren , ten dienste van het Vaderland , in zeven onderscheidene oorlogen , en in meer dan veertig gevechten (waaronder vijftien groote zeeslagen kunnen geteld worden) , zich dapper gekwetend te hebben , besloot onze Held zijn roemrijk leven met een eervollen dood , toen hij door de Staten naar *Sicilië* gezonden , om de *Spanjaarden* tegen de

Franschen bij te staan , aldaar , na reeds eenmaal de Fransche vloot geslagen te hebben , aan de gevolgen eener wonde aan den linkervoet , bezweek , en zijn heldenleven op den 29 April 1676 , in den ouderdom van ruim 69 jaren , eindigde , beweend door alle braven in *Nederland* , en vooral door de hooge Regering des lands , die ter eere van den gesneuvelden held , een heerlijk gedenkstuk , boven deszelfs graf-tombe , in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam* , waar zijn lijk met ongekennde pracht ter aarde was besteld , heeft doen oprigten , om alzoo zijne nagedachtenis bij de nakomelingschap te vereeuwigen.

Maar meer nog dan door deze marmeren eerzuil leeft de Ruiter in het hart van alle echte Nederlanders door de beminnelijke deugden , die hem versierden en de echt *Christelijke Godsvrucht* , die het grondbeginsel zijner daden was , en hem op den eer-naam van den waren Held alle aanspraak geeft. Dit is het , wat ik , uit eenige trekken van zijn leven u nader wil aanwijzen.

» In de Ruiter ,” alzoo getuigt Van Kampen ,
 » vertoont zich het echte beeld der deugd , niet enkel
 » der krijgsmansdeugd , welke bij de Romeinen uitslui-
 » tend dien naam droeg , maar van de zachtere stem-
 » ming der ziel , welke den oorlog slechts als *pligt* ,
 » niet als *vermaak* beschouwt.” En ziet daar reeds

een voorname trek in zijn karakter , waaruit wij zien , dat de Christelijke Godsdienst bij hem hare heilzame kracht uitoefende. Neen ! hij had geen *vermaak* in den oorlog , die zoo veel schoons op aarde verwoest , zoo vele onschuldigen aan den dood opoffert , en van zoo vele onheilen de vruchtbare bron is. — Met hoe veel eer en roem hij ook in den strijd overladen werd ; — dit zette hem nimmer aan , om telkens gelegenheden tot vermeerdering van dien roem op te zoeken. Neen , na elken slag keerde hij naar zijne haardstede terug , en niet dan met moeite kon men hem overhalen , om de genoegens des huisselijken levens , die hij in den kring der zijnen smaakte , voor de woe- lige en wreede tooneelen des oorlogs te verwisselen. Men denke evenwel niet , dat de minste zweem van lafhartigheit hem ooit deed dralen. Neen , het lot van zijn Vaderland ging hem naauw ter harte. Was dat Vaderland in gevaar , werd hij geroepen , om deszelfs regten te handhaven of deszelfs bondgenooten te beschermen , — o ! dan was het de Ruiter , die zijne eigene rust en belangen vrijwillig aan het heil en den roem des Vaderlands ten offer bragt. En dan gaf hij blijken van de grootste onverschrokkenheid , en verloor ook in de hachelijkste omstandigheden zijne blijmoedigheid niet. Zoo gebeurde het eens , dat , toen hij , in den strijd tegen de Engelschen , bij *Poortland* een groot vijandelijik schip enterde , zijne manschappen zoo moedig werden afgewacht , dat zij be-

vreesd terugdeinsden. Maar de Ruiter riep hun toe: » *Mannen! dat gaat niet aan: ééns er in, altijd er in. Sa! lustig weér over!* » En als ware het ten dans geweest, vloog alles den vijand aan, en het schip werd spoedig veroverd.

Vooral ontdekken wij bij de Ruiter een innig *Godsdienstig gevoel*. Nooit werden zijne vrome lippen door eenige ruwe uitdrukkingen bezoedeld, en hij duldde dit ook van zijne onderhoorigen niet. Nooit ging hij ten strijde, zonder eerst God vuriglijk om deszelfs zegen te smeecken, en daardoor gesterkt trad hij den vijand gerust te gemoet, en verrigtte, met een onbepaald vertrouwen op den Almagtigen gewapend, wonderen van dapperheid.

Toen hij, in het jaar 1666, tegen de Engelschen afgezonden, een hardnekkig gevecht voorzag, moedigde hij, na eerst God om bijstand gesmeekt te hebben, de zijnen onder anderen aldus ten strijde aan: » *Laat ons voor het Vaderland, de Vrijheid en onze dierbaarste panden goderuchtiglijk strijden! Neemt een bestendig opzet van te overwinnen of te sterven! Vertrouwt, dat God onze regtvaardige zaak zal zegenen, dewijl wij alleen oorlogen uit nood en om vrede. Dat dan elk zijn eed en eer betrachte en mijn voorbeeld volg!* »

In het jaar 1673 moest de Ruiter eens tegen eene aanzienlijke magt van Engelschen en Franschen slag leveren. Als men hunne vereenigde vloten in het gezigt kreeg, verzocht hij den Predikant Westhovens, dien hij bij zich aan boord had, volgens gewoonte, dien dag het heilig Avondmaal te houden, opdat al zijne manschappen, door hetzelfde gesterkt naar de ziel, het gevaar rustiger zouden doorstaan. En toen eenige kleinmoedigen, in zijne tegenwoordigheid, klaagden over de geringheid der vloot tegen eene zoo ontzaggenlijke magt, sprak hij hun aldus toe: » *Omdat onze vloot klein schijnt te zijn, heb ik te grooter vertrouwen van eene goede uitkomst, maar op Gods almagtigen arm.* » Dit vertrouwen werd niet beschaamd. Ook uit dezen slag keerde hij als overwinnaar terug.

Deze en zoo vele andere proeven, die wij hier nog zouden kunnen bijvoegen, doen ons den waarlijk grooten held kennen, die zijne sterkte in de Godsdienst zoekt. En, was hij uit gevaren gered, had hij overwinningen behaald, dan vloede zijn hart over van *dankbaarheid* jegens God, aan wiens bijstand hij de zege toeschreef. — Toen hij eens bij *Plymouth* de Engelsche vloot, die veertig zware oorlogsschepen sterk was en door een der dapperste Admiralen werd aangevoerd, met dertig ligte schepen op de vlugt geslagen had, riep hij, verbaasd over de uitkomst, een en andermaal uit: » *Als de*

almagtige God kloekmoedigheid wil geven , dan verkrijgt men de overwinning. Dit werk is door God zoo bestuurd , zonder dat wij hiervan reden kunnen geven."

Dit dankbaar gevoel openbaarde de Ruiter ook na die belangrijke zegepraal , op de Engelsche en Fransche vloten behaald , waarvan wij reeds eenmaal gewaagden. *«Nu mag men zeggen ,»* sprak hij tot zijnen Predikant Westhovius : *«heden heeft de Heer onze gebeden verhoord en voor ons gestreden. Monden en tongen ontbreken ons , om Gods goedheid naar waarde te verkondigen.»* En toen hij , aan den avond van dien zegerijken dag , eenige versterking nuttigde , riep hij vol gevoel uit : *«De zege is groot : mogten wij slechts het geluk hebben van regt dankbaar te zijn !»* En vernemende , dat onder de vele braven , die hij in den slag verloren had , ook zijn dappere behuwdzoon de Gelder was gesneuveld , gaf hem de *Godsdienst* wederom kracht , om dit verlies met onderwerping en gelatenheid te dragen. *«Ik weet ,»* zeide hij : *«dat dit de vruchten van den oorlog zijn , dat ik mij zelven aan Gods wil moet onderwerpen en daarin tevreden zijn. Heden was het zijne beurt , morgen zal het welligt de mijne zijn.»*

Dit zelfde godsdienstig gevoel , dat wij bij de Ruiter hebben opgemerkt , deed hem ook zijne *eerzucht* binnen de behoorlijke palen houden ; en , hoe vele blijken van dapperheid hij gaf , zoodat niemand , zelfs niet van zijne vijanden , hem de minste smet van lafhartigheid kon aanwrijven , zoo stelde hij evenwel zijn leven nooit roekeloos in gevaar. Hij was daarom ook een verklaarde vijand van het tweegevecht , en wist zich met moed te verheffen boven het vooroordeel , alsof de eer van den krijgsman in sommige gevallen alleen door de punt van den degen kan gered worden. Eens , terwijl hij reeds het bevel over een schip voerde , werd hij door een scheepskapitein , die zich door hem beleedigd rekende , tot een tweegevecht uitgedaagd. Zijne vrienden hielden bij hem aan , om deze uitdaging niet af te slaan , daar dit tegen de eer streed en ook gebrek aan moed zou verraden. Maar de Ruiter had edeler denkbeelden van *ware eer* , en gaf hun dit treffend antwoord : *«Ik ben gewoon op last van mijn Vaderland te strijden , en dan doe ik mijnen pligt , zoo veel in mijn vermogen is. Verlies ik hierbij mijn leven , dan sneuvel ik op mijnen post , en weet , dat het in mijn binnenste wel staat. Maar hoe zou het daar gesteld zijn , indien ik , door mij zelven te wreken , hetgeen mij op verbeurte mijner zaligheid verboden is , oorzaak van mijnen dood ware.»* Hij onderwierp hierop de zaak aan de beslissing des krijgsraads ,

die hem onschuldig vond, en te zijnen voordeele uitspraak deed.

Een andere karaktertrek, dien wij bij de Ruiter aantreffen, maar welke uit dezelfde bron voortvloeide, was zijne *nederigheid*. — Was er iemand, die in gevaar verkeerde, om tot hoogmoed en bijzonder gevoel van eigenwaarde verleid te worden, dan was *hij* het. Groot waren de diensten, door hem aan het Vaderland bewezen; veelvuldig de eerbewijzingen hem van alle kanten aangedaan. Zelfs door vreemde Mogendheden werd hij met brieven van adeldom, ridderorden en aanzienlijke geschenken overladen, ja, meermalen als de grootste Vorst der aarde behandeld. Maar niets van dit alles was in staat, om hem op zijne verdiensten zich te laten voorstaan; op al zijn doen en laten was de stempel van echte, onge maakte nederigheid gedrukt.

Toen hij Luitenant-Admiraal van *Holland* geworden was, hoorde men hem, daar hij meende door niemand bespied te worden, tot God bidden: » *Geef mij, Heer! enen demoedigen geest, opdat ik mij op mijne verheffing niet verhoovaardige! Sterk mij in het bedienen van mijn hooggewichtig ambt. Verleen mij een heldenhart, laat mij zoo deerlijk niet sneuvelen als mijn voorganger; maar spaar mij ten dienste en ten nutte van het Vaderland!* » Edele taal in den mond

van een zoo groot man, die, in zijne nederigheid, voor den geest des hoogmoeds bevreesd is.

Hoe hoog hij ook in roem was gestegen, schaamde hij zich zijner geringe afkomst nooit, maar gewaagde er zelfs menigmaal van, waar het pas gaf, om zijne matrozen daardoor tot het standvastig betrachten hunner pligten aan te vuren. Hij zag niet uit de hoogte neder op zulken, met wie hij voorheen, in zijn geringen stand, in betrekking had gestaan, maar behandelde hen met dezelfde gemeenzaamheid, alsof hij nog stuurman was.

Wanneer men hem, na eene behaalde overwinning, van alom gelukwenschingen en lofdichten toezond, kon hij dien wierook niet dulden, maar vernederde zich voor God, zeggende: dat God hem dan zou verlaten, als hij dien lof zich liet welgevallen, want dat niet aan hem, maar aan God alleen, die het hart en den arm der menschen bestuurde, de eer en de lof der zege toekwam. — Zoo betoonde hij zich een echt leerling en navolger te zijn van JESUS, die met zoo veel regt zeggen kon: » *Leert van mij, want ik ben nederig van harte.* »

Deze nederigheid onttaardde evenwel bij de Ruiter nooit in kruipende laagheid. Nooit zou hij lafhartig gunst hebben afgebedeld, waar het er op aan kwam, om zijne regten en zijne waarde als vrije Nederlander te handhaven. Toen hij nog ter koopvaardij veer, had hij eens het ongeluk, onder eenige Fransche

Vrijbuiters te vervallen, die zijn schip zoodanig omsingelden, dat hij niet ontkomen kon. De Ruiter laat zich bij den Franschen Bevelhebber aan boord brengen, en betuigt, met kracht van redenen, het onbillijke, om schepen van vrienden als vijanden te behandelen. Maar te vergeefs! De kapitein antwoordt: dat schip en lading verbeurd zijn, dewijl zij uit eene vijandelijke plaats komen. Een weinig daarna biedt hij zijnen gevangenen een glas wijn aan. Maar moedig is het antwoord van de Ruiter: »*Ben ik een gevangen man, geef mij dan water; maar ben ik vrij, schenk mij dan wijn.*» De Franschman, voldaan over dit vrijmoedige antwoord, laat hem met schip en lading vrij, doet hem bescheid met een glas wijn en wenscht hem eene goede reis.

De Christelijke Godsdienst schrijft in de onderscheidene betrekkingen, waarin wij ons bevinden, gewigtige pligten voor, die wij jegens onze medemenschen te vervullen hebben. Ook te dezen aanzien mogen wij onzen Held bewonderen. — En hier wil ik mijne jeugdige lezers vooral wijzen op de onkreukbare trouw, waarmede hij verknocht was aan diegenen, die boven hem gesteld waren, of wier belangen hij moest bevorderen.

Daarvan gaf hij, onder anderen, een treffend bewijs, toen hij, nog in dienst der Heeren Lampscus ter

koopvaardij varende, met eene aanzienlijke lading naar *Salée*, eene zeestad in *Barbarijë*, gezonden was, om die aldaar op de markt te gaan verkoopen. Groot was het vertrouwen, door zijne meesters in hem gesteld; maar hij beantwoordde daaraan ook op eene voortreffelijke wijze. Na reeds eenige dagen op de marktplaats vertoeft en voor aanzienlijke sommen verkocht te hebben, kwam ook de *Pacha*, of bevelhebber dier plaats, met een talrijk gevolg, om de door de Ruiter ten toon gestelde goederen te bezien. Een stuk zeer fijn Engelsch laken beviel hem bij uitstek en hij onderzocht hoe veel het kostte. De Ruiter vroeg eenen behoorlijken prijs; maar de *Pacha* dong de helft af; en toen de Ruiter daarin niet bewilligde, eischte de andere met scherpe bewoordingen, dat hem het stuk voor de gebodene som zou worden afgestaan. De Ruiter bleef evenwel standvastig en antwoordde bedaard: »*Het goed is het mijne niet, maar dat mijner meesters; ik kan en mag het niet onder de waarde geven.*» De *Pacha*, nu geheel in toorn ontvlammende, duwt hem op hoogen toon toe: »*Weet gij wel, dat gij u op eene vreemde plaats en in mijne magt bevindt, en dat ik u, het schip en al wat daar op is, kan aanhouden?*» — »*Dit weet ik,*» was het vrijmoedige antwoord: »*maar ik weet ook, dat gij dan aan de geheele wereld toonen zoudt, dat gij trouweloos handelt; en dat dus ook geen koopman meer zijne*

goederen naar uwe marktplaats zal willen zenden." De Pacha wordt woedend, stampvoet, dreigt meer en meer. De Ruiter wordt er niet door ontzet, en voegt hem toe: *»Was ik op mijn schip, gij zoudt mij niet meer dreigen.»* — De Pacha verwijderd zich, zeggende, dat hij binnen kort zou terugkeeren, dat de Ruiter zich tot zoo lang bedenken kon, maar, bij volgehoudene weigering, zien zou, wat hem te wachten stond. — Dien tusschentijd nemen de andere kooplieden waar, om uit bezorgdheid hem te raden, den toorn van den Bevelhebber toch niet meer gaande te maken; maar de Ruiter blijft bij zijne verklaring, dat hij zijnen plicht jegens zijne meesters kende en geen haarbreed daarvan zou afwijken. — Na verloop van twee uren verschijnt de Pacha andermaal, en vraagt hem met eenen gramstorigen blik, of hij zich nu bedacht heeft? — De Ruiter antwoordde, dat hij zich aan alles onderwerpen zou, wat de Pacha met hem verkoos te doen, maar dat hij het vertrouwen zijner meesters niet misbruiken mogt, en het stuk goed geen penning minder, dan tegen den gevraagden prijs, zou afleveren. — Door zoo veel grootheid van ziel wordt de Pacha getroffen en tot zijn gevolg zich wendende, spreekt hij: *»Dat is zeldzame trouw! Wat is het jammer, dat zulk een man een Christen is; betaalt hem de gevraagde som, en neemt gijlieden aan hem een voorbeeld! Weest gij uwen*

heer ook zoo getrouw, als hij zijnen meester is.» En, tot de Ruiter zich keerende, zeide hij: *»Wij moeten vrienden worden. Een man, zoo als gij zijt, heb ik nog nooit gevonden, hoezeer mijn baard reeds grijs geworden is. Keer na het volbrengen uwer zaken in vrede naar uwen meester, wien ik zulk een getrouwen dienaar benijde.»* De Ruiter keerde gelukkig huiswaarts, doch sprak geen woord van het voorgevallene. Eerst later vernamen zijne meesters het van anderen, die het hadden bijgewoond. Intusschen was dit vooral in de gevolgen zeer voordeelig, daar naderhand de Mooren bijna met niemand, dan met hem, wilden handelen.

Met zulk eene onomkoopbare trouw was de Ruiter gehecht aan degenen, in wier dienst hij werkzaam was. En deze edele grondtrek in zijn karakter verloochende hij niet, ook toen hij naderhand tot het hoogste toppunt van aanzien geklommen was, en het lot van *Nederland* als het ware geheel aan hem was toevertrouwd. — Steeds gaf hij de trefendste blijken van eerbied en getrouwheid omtrent de Overheid, en kon niet dulden, dat men de Regering des Lands lasterde. — Eens in eene trekschuit varende hoorde hij iemand op eene ergerlijke wijze tegen 's Lands Overheid uitvaren. De Ruiter, hierover verontwaardigd, zeide, dat hij, als een dienaar van den Staat, zulke taal niet dulden kon,

en legde den kwaadspreker het zwijgen op. Daar dit niet hielp, gelastte hij den schipper, om dien oproerkraaijer aan land te zetten. Als de schipper aan dit bevel niet wilde voldoen, nam de Ruiter de gelegenheid waar, dat de schuit digt aan wal was, vatte den lasteraar bij den kraag, wierp hem, niet ver van land, buiten boord en klaagde daarna den schipper, die zijn eed en pligt had verzuimd, bij de Wethouderschap aan, welke hem voor zes weken in zijnen post schorste.

Een van de voornaamste kenmerken van den waren Christen is *menschlievendheid*. Maar hoe ligt loopt de krijgsheld gevaar, om deze edele deugd na te laten! Dagelijks omgeven van de gruwelijke tooneelen des oorlogs, wordt zijn menschelijk gevoel zoo dikwijls het zwijgen opgelegd, en hij ligtelijk tot hardvochtigheid en ongevoeligheid verleid. — En is dat zoo, dan verdient vooral de Ruiter hier onze bewondering en vertoont zich bij hem *de kracht der Christelijke Godsdienst*. Ofschoon met heldenmoed strijdende, was hij grootmoedig jegens overwonnenen, betrachtte hij jegens zijnen vijand steeds zijnen Christelijken pligt, en was er op uit, hem door zachtmoedige behandeling en weldaden aan zich te verbinden.

Altijd was hij bereid, om zijne ongelukkige natuur-

genooten bij te staan en te helpen. Het was onder anderen op zijnen laatsten zeetogt, waarop onze held zijn roemrijk leven eindigde, dat hij daarvan een treffend bewijs gaf. — Terwijl de Nederlandsche vloot voor *Sicilië* gelegen was, ontving de Predikant Westhovius twee latijnsche brieven van drieëntwintig Hongaarsche Predikanten uit *Napels*, die aldaar, ter zake van de Godsdienst, op de galeijen zittende, als slaven deerlijk werden mishandeld, waarom zij in de bewegelijkste woorden hem smeekten, om, zoo het mogelijk was, hunne vrijheid te bewerken, gelijk ook die van drie anderen hunner medebroeders, die om dezelfde reden elders op het eiland in boeien zuchtten. — Naauwelijks had de Ruiter den toestand dezer ongelukkigen vernomen, of zijn hart werd bewogen met hun deerniswaardig lot. Geen oogenblik aarzelde hij, maar zond terstond genoemden Vloot-prediker naar den Onderkoning van *Sicilië*, met eenen eigenhandigen brief, waarin hij op de dringendste wijze hunne loslating verzocht. Zeer minzaam werd Westhovius ontvangen, en keerde terug met de blijde hoop, dat alles zich ten beste schikken zou. Evenwel bleef het aanvankelijk bij die hoop, daar de Onderkoning altijd nog aarzelde. Toen nu de vloot in de baai van *Napels* was ten anker gekomen, en de Onderkoning, met een luisterrijk gevolg, de Ruiter op zijn schip kwam bezoeken, maakte deze dadelijk

van de hem aangebodene gelegenheid gebruik, om persoonlijk zijn verzoek aan te dringen.

„Uwe Excellentie,” zoo sprak hij: „doet mij de eer aan, van mij te verwelkomen, met vele teekenen van achting en toegenegenheid, waarover ik mij verblijden moet. Maar Uwe Excellentie gelieve te weten, dat ik nu niet blijde kan zijn. Wat vreugde zou ik nu kunnen scheppen uit al de eer, die mij geschiedt, zoolang mijne broeders, die predikanten, dáár op de galeijen zitten en mishandeld worden? Wil derhalve Uwe Excellentie iets voor mij doen, en toonen, dat hij mij genegen zij, gelijk hij zegt, hij ontsla dan deze ellendigen uit hunne banden!” —

De Onderkoning, getroffen door deze edele taal, schonk dadelijk den gevangenen de vrijheid, en aan Westhoyus werd de aangename taak opgedragen, om, met de noodige lastbrieven voorzien, naar de galeihaven te vertrekken, om deze ongelukkigen van hunne boeijen te ontslaan. — Deerniswaardig was, gelijk men denken kan, hun toestand. Men zag onder hen zelfs grijsaards, die liever al die ellenden hadden willen doorstaan, dan hunne Godsdienst te verzaken, en door hun achtbaar, doch bleek, gelaat eerbied en ontzag inboezemden. — Op het hooren van dit heugelijk bericht, kende hunne vreugde geene grenzen; en toen zij den volgende dag aan de Ruiter werden voorgesteld, betuigden zij hem, onder de roe-

rendste bewoordingen, hunnen dank. „Dankt uwen God!” antwoordde hij hun: „ik heb niet meer gedaan, dan ik schuldig was. En toen hij vernam, dat zij, ofschoon tot verschillende gezindten behoorende, altijd als broeders hadden geleefd, gaf hij hun deze heilzame vermaning: „Gaaf dan heen, en beijvert u, ieder bij de zijnen, om, bij uwe tehuiskomst, één te zijn en te blijven, en ik zal nooit schooner dag beleefd hebben.” De bevrijde leeraars werden van al het noodige voorzien, met de meeste onderscheiding behandeld, en keerden met dankbaarheid aan God en aan hunnen edelmoedigen redder naar hun Vaderland terug.

Ziet daar, jeugdige lezers! u in onzen de Ruiter het beeld geschetst van den waren held. — De trekken, die wij u uit zijn leven hebben medegedeeld, zullen u genoegzaam hebben doen zien, dat echte Godsvrucht, zoo als die door het Evangelie wordt voorgeschreven, hem steeds bezielde, en dat hij uit de Godsdienst van Jezus de krachtigste vertroosting bij elk bezwaar, de sterkste aanmoediging tot de beoefening van elken pligt ontleende. Zijn voorbeeld sta u voor oogen, en wekke in u eene edele aandrif, om zijne voetstappen te volgen. — En mogen dan al de betrekkingen, waarin de Voorzienigheid u plaatste, of waartoe gij u voorbereidt, zeer verschillend zijn

van die, waarin de Ruiter zich bevond; — de *beginselen*, waaruit hij handelde, kunnen in elken stand in beoefening gebragt worden. Die onbegrensde eerbied voor God, dat afhankelijk gevoel van Zijne Voorzienigheid, dat onbepaald vertrouwen op Zijne magt, die nederigheid bij het betamelijk gevoel van eigenwaarde, en de beoefening van al die beminnelijke deugden van eerlijkheid, trouw, menschenliefde en grootmoedigheid versieren den mensch in *elken* stand, in *iedere* betrekking, maken hem welgevallig in de oogen van God, beminnelijk in de samenleving, geëerd en geacht bij allen, die hem kennen. En, wat wij hier vooral niet vergeten moeten, hij, die zoo Godvruchtig geleefd heeft, kan ook eenmaal, als de Voorzienigheid hem van zijnen post afroept, getroost en blijmoedig sterven. — Dit onderzocht de Ruiter. Toen hij, in dien merkwaardigen zeeslag van 1676, door den vijandelijken kogel aan den voet getroffen, van het zonnedek, waarop hij stond, was nedergevallen, was naauwelijks zijne eerste bedwelming verdwenen, of hij riep vol geestdrift uit: *„O mijn genadige God! ik dank U van ganscher harte, dat Gij mij in vele en verscheidene gevallen zoo goedertieren hebt bewaard, en nu zoo vaderlijk bezoekt: laat deze tuchtiging strekken tot zaligheid mijner ziel!”* — Onder al de hevige smarten, die hij leed, en onder het gevaar des doods, hetwelk hem meer en meer bedreigde, verloor hij

geen oogenblik zijn geduld en lijdzaamheid. — En toen zijne vrienden, die hem omringden, met innig medelijden bewogen, hem beklaagden, en ook den braven Westhovius de tranen in de oogen stonden, zeide hij: *„Aan dit ellendig ligchaam is weinig gelegen, als de hostelijke ziel behouden wordt. Mijne pijn is niet te achten bij de onuitsprekelijke smart, die onze Heiland onschuldig leed, om ons van de eeuwige pijn te verlossen.”* — Zoo openbaarde zich bij hem de kracht der Godsdienst, in die gewigtige oogenblikken, waarin alle aardse eer en grootheid uit onze oogen verdwijnt, en wij het meest troost en sterkte behoeven. — Hoe meer zijne pijnen vermeerderden, de hoop op herstel verdween, en de dood hem naderde, des te meer verhelderden zich zijne uitzigten op dat leven, waartoe ons verblijf op aarde voorbereiding is, en troostte en bemoeidigde hij zich met dat Boek der boeken, hetwelk voor den sterfeling niet alleen een licht is op het aardse pad, maar ook eenen helderen glans verspreidt in de donkere valeijen des doods. Eindelijk was het uur zijner ontbinding gekomen, waarnaar hij vuriglijk, maar met kinderlijke onderwerping, had verlangd, en hij ontsliep zoo gerust en blijmoedig, als alleen de ware Christen sterven kan.

Zoo stierf dan de grootste Zeeheld, dien ons Vaderland heeft opgeleverd, en die door zijne dappere daden, maar meer nog door zijne echte Godsvrucht,

zich in elk regtschapen hart eene eerzuil gesticht heeft.
Te regt zingt van hem onze verdienstelijke dichter
Feith:

De Waarheid durft zijn lof vermelden,
Zij heeft aan 'thoofd der Ware Helden
Zijn naam voor de eeuwigheid geboekt.
En de eigen naam vertoont den stempel
Der Deugd, die in haar achtbren tempel
Vergeefs een eedler stervling zoekt.

VI.

STERKTE VAN ZIEL ONDER MOEIJELIJKE BEPROEVINGEN.

De Christelijke Godsdienst openbaart zich dan vooral in hare heilzame kracht, wanneer wij onder lijden en droefenissen gebukt gaan, wanneer treffende verliezen, onverdiende miskennen of andere grievende rampen ons met kommer en smart vervullen, en bange vooruitzigten onzen boezem beknellen. — Ja, als ons alles ontzinkt, waarop wij ons vertrouwen stelden, en wij, aan ons zelve overgelaten, ons door eenen stikdonkeren nacht omgeven zien, die door geen enkelen lichtstraal verhelderd wordt; — dan is het die Godsdienst alleen, die met haren weldadigen glans ons pad verlicht, door alle bezwaren en hindernissen ons veilig henen leidt, bij het grievendste leed ons eenen troost verschaft, zoo als wij buiten haar te vergeefs ergens elders zoeken, en ons die sterkte van ziel schenkt, welke wij zoo noodig hebben, om, onder moeilijke beproevingen, standvastig en zonder omzien den weg van deugd en plicht te bewandelen.

Zulk eene sterkte van ziel, zoo als zij uit de Godsdienst haren oorsprong ontleent, wilden wij u, jeugdige lezers! aanschouwelijk voorstellen in een en ander voorbeeld uit onze Vaderlandsche Geschiedenis. Hartelijk wenschen wij, dat de lezing ook dezer tafereelen strekken moge, om uwen eerbied voor de Christelijke Godsdienst, dat dierbare geschenk des Hemelschen Vaders, te versterken, en u naar hare reine beginselen steeds te doen denken en handelen, opdat gij, bij het onvermijdelijk leed der aarde, eenen steun moogt vinden, die u nimmer begeeft!

JOHAN VAN OLDENBARNEVELD

werd, in den jare 1347, uit een aanzienlijk en adellijk geslacht, te *Amersfoort* geboren. Hij genoot al de voordeelen eener zorgvuldige en beschaafde opvoeding, waaraan zijne ouders alles te koste legden. Hij was tot de regtsgeleerdheid bestemd, en, na twee jaren in *den Haag* zich op deze wetenschap te hebben toegelegd, vertrok hij, daar er toen nog geene Hoogescholen in ons Vaderland bestonden (*), eerst na *Leuven*, van daar

(*) De eerste Hoogeschool werd door Willem I, in 1575 te *Leyden* gesticht, ter belooning van den heldenmoed, dien de inwoners dezer stad, gedurende het beleg, hadden getoond.

naar *Frankrijk* en *Italië*, om zijne studiën verder voort te zetten. — Met eenen schat van ongemeene kundigheden verrijkt, waarbij zich het edelst karakter paarde, keerde hij in het jaar 1370 in het Vaderland terug, zette zich als Advocaat neder, en won weldra zóódanig door zijne buitengewone bekwaamheden en regtschapenheid aller vertrouwen, dat de aanzienlijksten van het Land, in de gewigtigste aangelegenheden, zijnen raad inwonen.

Met geestdrift was Oldenbarneveld aan de zaak des Vaderlands verknocht, en, ofschoon alleenlijk tot de regtsgeleerdheid opgeleid en in den wapenhandel vreemd, aarzelde hij niet, om, waar het de afschudding van het *Spaansche* juk en de vrijheid van zijnen geboortegrond gold, zelf mede ten strijde te trekken. — Hij was het, die in Prius Willem's dagen de algemeene wapening tegen *Spanje* bevorderde; — die, toen de *Spanjaarden* het beleg voor *Haarlem* geslagen hadden, en *de Haag* daardoor ook in gevaar geraakte, zelf verscheidene nachten achtereen de wacht bij het hof betrok; ja, als vrijwilliger medeging, om eerstgemelde stad, zoo het mogelijk ware, te ontzetten. — Hij was het, die tot de bevrijding van *Leyden* veel had bijgedragen, en, geene opofferingen ontziende, in onderscheidene ondernemingen deel nam, waarin hij zich als een echt Vaderlander gedroeg.

In 1576 werd hij tot Raadpensionaris van *Rotterdam* benoemd, in welke betrekking hij niet alleen de belangen dier stad, maar ook die des ganschen Nederlandschen volks, op de meest mogelijke wijze, bevorderde. Zoo was hij het onder anderen, die veel heeft medegewerkt tot de vermaarde *Unie van Utrecht*, waarbij de Hollandsche gewesten zich onderling verbonden, om hunne regten en vrijheden tegen het *Spaansch* geweld gemeenschappelijk met goed en bloed te verdedigen; welke vereeniging te regt als de grondslag van *Nederland's* vrijheid beschouwd wordt, en u uit de Vaderlandsche geschiedenis genoeg zal bekend zijn. — Hij was het, die in 1584 mede gemagtigd werd tot het ontwerpen van de voorwaarden van huldiging van Willem I als Graaf van *Holland*. Voordat evenwel deze inhuldiging tot stand kwam, werd de edele Prins, gelijk wij vroeger zagen, verraderlijk vermoord. En, daar het Vaderland daardoor in groote ongellegenheid was geraakt, zagen de Staten zich genoodzaakt, vreemde hulp in te roepen. Na het in *Frankrijk* te vergeefs beproefd te hebben, was men eindelijk in *Engeland* geslaagd, en de Koningin Elizabeth zond haren gunsteling, den Graaf van *Leycester*, met 6000 man krijgsvolk naar de *Nederlanden*. Vóór zijne komst wist evenwel *Oldenbarneveld* te bewerken, dat *Maurits*, tweede

zoon van Prins Willem (*), tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal van *Holland en Zeeland* werd benoemd en hem daarbij de titel van Prins van *Oranje* werd verleend. Hierin werd hij bestuurd, eensdeels door zijne echte vaderlandsliefde, welke niet gedoogde, dat het Stadhouderschap over die gewesten in vreemde handen kwam, en anderdeels door zijne verkleefdheid aan het huis van *Oranje* en door de liefde, die hij voor *Maurits* voedde, aan wiens staatkundige opvoeding hij een aanmerkelijk deel gehad had. — Veel verplichting had dus *Maurits* aan dezen edelen Staatsman, die ook naderhand meermalen zijne belangen met de meeste hartelijkheid heeft bevorderd (†). — O, had *Maurits* dit steeds erkend, dan ware zijn heldenleven nimmer bezoedeld geworden door de zwartste on dankbaarheid jegens eenen man, die hem zoo ontelbaar vele diensten had bewezen, en *Oldenbarneveld* ware nimmer het slagtoffer van de onbegrensde

(*) De oudste zoon van den Prins, Filips Willem, was door Alva in den jare 1568 van de hoogeschool te *Leuven* opgeligt en naar *Spanje* vervoerd, waar hij, 28 jaren lang, op een kasteel bleef opgesloten.

(†) Zoo was het ook door den invloed van *Oldenbarneveld*, dat in het jaar 1590 het Stadhouderschap van *Utrecht*, *Overijssel* en *Gelderland* aan *Maurits* werd opgedragen.

eerzucht des Prinsen geworden. — Maar wij willen de geschiedenis niet voornitloopen, en keeren dus tot onzen braven Staatsman terug.

Het kon niet missen, of een man als Oldenbarneveld, die aan den Staat zulke gewigtige diensten bewees, moest van trap tot trap in eer en aanzien toenemen, en het verwoudert ons dus niet, dat hij door de Staten van Holland in 1586 tot 's Lands Advocaat benoemd werd, welke waardigheid de hoogste post, na dien des Prinsen was, welke er toenmaals in de Republiek bestond. Met de meeste naauwgezetheit en trouw kweet hij zich van de moeilijke taak, die in deze betrekking op hem rustte, en was hij een der grootste steunpilaren van den Staat. Het was vooral door zijne bewerking, dat Leycester, wien listige oogmerken, ten nadeele des Lands, het geslepen oog van den Staatsman niet konden ontgaan, weldra zich genoodzaakt zag, naar *Engeland* terug te keeren.

Het kan ons doel niet zijn, om Oldenbarneveld van stap tot stap op zijne glorierijke baan te volgen, noch ook om alle diensten, die hij aan het Vaderland heeft bewezen, in de bijzonderheden te vermelden, daar wij geene eigenlijke levensbeschrijving van dezen grooten man kunnen geven, maar u alleenlijk wijzen moeten op de groote *sterkte van ziel*, welke hij, ook onder de moeilijkste beproevingen, ten toon spreidde, en die hem ook bij het

ondergaan van eenen onverdienden, schandelijken dood niet begaf, daar hij in de *Christelijke Godsdienst*, welke hij met geheel zijn hart geloofde en betrachtte, zijn steun vond.

Wij moeten dus een kort verslag geven van de onenigheden tusschen Oldenbarneveld en Prins Maurits gerezen, die voor den eerstgenoemden zulke heillooze gevolgen gehad hebben. — De eerste aanleiding daartoe gaven de onderhandelingen over den vrede tusschen *Spanje* en *Nederland*. Van de zijde van *Spanje* werden daartoe eenige voorstellen gedaan, daar het door de geduchte nederlagen, hun door den heldenarm van Maurits toegebracht, ontmoedigd, naar verademing zuchtte, en dus eenen wapenstilstand zocht te bewerken. Ook *Nederland* was door den langdurigen krijg geheel uitgeput, en *Holland* alleen, het voornaamste geweest, waarop de last des oorlogs drukte, was, in weêrwil der verhoogde belastingen, in negen jaren, 26 millioenen guldens ten achteren geraakt, zoodat een vrede, indien die op goede voorwaarden tot stand kon gebracht worden, ook voor ons Vaderland te verkiezen was. Dit begreep dan ook teregt onze groote Staatsman, en, ofschoon hij vroeger manmoedig alle voorstellen van vrede had van de hand gewezen, zoolang *Spanje* de *Nederlanders* nog als onderdanen wilde aanmerken, zoo begreep hij nu, daar *Spanje* met hen als met vrije landen

en steden wilde onderhandelen, het in het belang des Vaderlands te zijn, om de voorstellen tot eenen veeljarigen wapenstilstand, door de *Spaansche* en *Fransche* gezanten gedaan, te ondersteunen, en het was dan ook vooral door zijn toedoen, dat er in 1609 een twaalfjarig bestand, op aannemelijke voorwaarden, gesloten werd.

Dit was voor den Prins de eerste steen des aanstoots. Deze toch was niet alleen met zulk een onverzoenlijken haat tegen *Spanje* beziel, dat hij van geen vrede hooren wilde; maar hij beschouwde ook den oorlog, waarin hij zijn geheele leven had doorgebracht, als het eenige middel tot vermeerdering zijner magt, wel bewust, dat hij in tijd van vrede niet zoo zou kunnen uitblinken door schitterende wapenfeiten, en minder gelegenheid zou hebben, om een onbepaald gebied over Nederland te verkrijgen, waarnaar al zijne pogingen schenen te zijn ingerigt. Daarom had hij alle vredesonderhandelingen zoo veel mogelijk zoeken te dwarsboomen, maar had zich eindelijk, vooral door de bemoeijingen van den beroemden *Franschen* gezant *Jeannin*, gedrongen gezien, om tot het bestand toe te treden. Aan Oldenbarneveld weet de Prins intusschen het meest het mislukken zijner eerezuchtige plannen, daar deze tot het sluiten van dit bestand zoo krachtladig had medegewerkt. En, had hij reeds vroeger het vermoeden tegen hem opgevat, dat deze hem in het

streven naar hoogere magt in den weg stond, — was er vroeger daarover reeds tweespalt ontstaan; nu ontvlamde meer en meer de haat des Prinsen tegen den man, in wien hij alleen zijnen tegenstander meende te zien, terwijl hij vergat, dat deze hem vroeger de grootste diensten had bewezen, en dat het juist Oldenbarneveld geweest was, door wiens veelvermogen den invloed hij dien hoogen trap van aanzien beklommen had, op welken hij nu stond.

Na het sluiten des bestands bemerkte de Prins duidelijk genoeg, dat, wilde hij nog eenmaal zijne eerezuchtige oogmerken volvoeren, hij dan, of den schranderen Barneveld in zijn belang moest winnen, of uit den weg ruimen. Maurits begon met het eerste. Hij wist toch zijne stiefmoeder, *Louise de Coligny*, met de sterkste drangredenen te bewegen, om den Advocaat te gaan spreken, en hij hem al den invloed, dien zij had, te bezigen, om hem zijne medewerking tot de opdracht eener hoogere magt aan haren stiefzoon te verzoeken. Oldenbarneveld aarzelde niet, om onbewimpeld zijn gevoelen te zeggen en te verklaren, dat, hoezeer hij ten naauwsten aan het Huis van *Oranje* verbonden was, waarvan hij blijken genoeg gegeven had, hij evenwel tot de verheffing van Maurits tot *Souverein* niet kon medewerken, daar deze, en voor den Prins zelfs nadeelige gevolgen zou

hebben, en met de belangen des Vaderlands in het geheel niet overeenkwam. Dit zijn gevoelen, openhartig geuit, omkleedde hij met zulke duchtige redenen, dat de Prinses, geheel van de waarheid overtuigd, Maurits aanraade en bezwoer, om toch zijne grootsche plannen op te geven.

Nu was Maurits genoeg overtuigd, dat hij, zoo lang Oldenbarneveld leefde, of ten minsten zoo veel invloed bezat, nimmer den troon zou kunnen beklimmen, en — de val, of de vernedering van den Staatsman was besloten.

Weldra deed zich daartoe eene geschikte gelegenheid op. Naauwelijks toch was de vrede naar buiten gevestigd, of van binnen braken de kerkelijke verdeeldheden uit, waartoe Gomar en Arminius den grondslag gelegd hadden en waarvan wij vroeger reeds melding maakten (*). Oldenbarneveld hield zich met innige overtuiging aan de zijde der *Remonstranten*, hoewel hij alle pogingen, doch vruchteloos, aanwendde, om onderlinge verdraagzaamheid en vrede te bevorderen, daar hij begreep, dat beide gevoelens, met behoud van liefde en eensgezindheid, zeer goed in de kerk konden plaats grijpen. Maurits daarentegen was een vurig voorstander van de *Contraremonstranten* geworden, bij welke zich weldra allen voegden, die de groote verdien-

(*) Zie bladz. 23.

sten en den magtigen invloed van Oldenbarneveld met afgunstige oogen aanzagen, en zich nu aan den Prins aansloten. — Weldra hadden dus deze kerkelijke geschillen eenen staatkundigen aard aangenomen; en, gelijk er in de Kerk zich twee partijen vertoonden, zoo ontstonden er ook in den Staat Prins- en Staatsgezinden." Tot de laatsten behoorden meest alle Remonstranten; tot de eersten meest alle Contraremonstranten. — O! hoe verderfelijk, mijne jonge vrienden! zijn die verdeeldheden in den Staat; tot hoe veel onrust en verkeerdheden geven zij aanleiding; hoe vele booze driften en hartstogten brengen zij in werking, en hoe ongelukkig is het vooral, indien men tot het aanblazen van het vuur van twist en tweedragt de godsdienst misbruikt, van welke *liefde* het grondbeginsel uitmaakt, en indien men haar tot dekmantel bezigt, waaronder men de snoodste oogmerken verbergt.

Voor Maurits bood deze tweespalt een geschikt middel aan, om zich van eenen lastigen mededinger te ontslaan. De *Contraremonstranten*, gerugsteund door het gezag van den Prins, die zich bij hen gevoegd had, ontzagen zich niet, al heviger en heviger tegen hunne tegenpartij, die doorgaans gematigder bleef, uit te varen, en allen, die hun waren toegedaan, op de schandelijkste wijze te lasteren en ten toon te stellen. Vooral had men het op Oldenbarneveld gemunt, wiens grootheid me-

nigeen in de oogen stak , en wiens beste bedoelingen in het ongunstigste daglicht geplaatst werden.

De onlusten des volks vermeerderden van dag tot dag. In *Holland* begon men openlijk in het veld de leerstellingen der *Contraremonstranten* te prediken , ja zelfs , waar zij de overhand hadden , de Regeringen te veranderen , ten einde alleen diegenen op het kussen te plaatsen , die tot hunne partij behoorden. De Staten van *Holland* zagen zich door dit alles in eene engte gebragt , waaruit zij zich niet redden konden. Op de gewone landssoldaten toch kon men niet meer vertrouwen ; vele steden waren zonder bezetting ; ook de schutterij bestond op vele plaatsen uit dezulken , van welke men niet veel goeds te wachten had. Om alzoo het kwaad zoo veel mogelijk te beletten en de rust te bewaren , gaven de Staten van *Holland* aan de Regenten der steden in last , om meer volk van wapenen aan te werven , zoo tot hunne verzekering , als om oproerige dadelikheden voor te komen. Ten gevolge van dezen last werden er dan ook in de steden *Waardgelders* aangesteld , of wachten , die , uit de ingezetenen gehuurd , belast waren , om de algemeene rust te bewaren of te herstellen. Over dezen maatregel , die weldra ook in *Utrecht* gevolgd werd , was Maurits ten hoogste verontwaardigd , dewijl het aldus den schijn had , alsof *Zijn* gezag over het krijgsvolk niet genoegzaam ware , om de Overheid

te beschermen. Daarbij waren deze Waardgelders natuurlijk der belangen der Regenten ten volle toegedaan , en stonden niet onder het onmiddellijk toezigt van den Prins. Zulks strookte niet met Maurits bedoelingen , waarom hij dan ook met alle magt op de afschaffing dezer Waardgelders aandrong , daartoe in persoon eene reis door *Nederland* deed , en eindelijk bij de Algemeene Staten , die hem waren toegedaan , een besluit wist tot stand te brengen , waarbij zij , zich een willekeurig gezag aanmatigende , de *Resolutiën* van de Staten van *Holland* vernietigden , en het afdanken der Waardgelders bevalen. En , daar nu Oldenbarneveld vooral de aanstelling dezer wachten had aangeprezen , en zoo wel in *Utrecht* als in *Holland* had doorgedreven , was dit voor den Prins eene reden te meer , om den val des Staatsmans te bewerken.

Oldenbarneveld ontving dan ook van alle zijden waarschuwingen , dat hij zich thans voor Maurits (gelijk eenmaal voor Leycester , die hem de verhooging van denzelfden Maurits niet vergeven kon ,) te wachten had. De grijsaard ging bij zich zelve het geheele dagboek van zijn staatkundig en van zijn bijzonder leven na ; en schuld tegen Maurits , tegen den zoon en opvolger zijns vriends , die kon hij op geen enkel blaadje vinden , zoo min als eenige opzettelijke feil tegen het dierbare Vaderland begaan. Hij ging in zijnen geest na , hoe hij ge-

stadig bezig was geweest, om den vrede, den bloei en den roem van *Nederland* te bevestigen, en welke belangrijke diensten hij den Prins steeds bewezen had. En deze zou zijn verderf willen? Neen, dit kon hij niet gelooven. »Neen, ik vrees niets,» zeide hij bij zich zelven: »want, hoe verschillend wij ook soms in godsdienstige en staatkundige denkwijze waren, nooit krenkte ik zijne eer, of randde ik zijn gezag aan. Nu en dan slechts deed ik hem de stem der waarheid, der gematigdheid en der billijkheid hooren. Neen, het kan niet; Maurits kan tegen mij niet in de partij der verbitterden treden! Nimmer zal een zoon van Willem I zich aan de snoodste ondankbaarheid schuldig maken.»

En toch, het was zoo. Door de vernedering van den grijsaard, die eenmaal de raadsman, de steun zijner jongheid geweest was, moest Maurits zijnen geëerbiedigden en alom geliefden naam schandvleken. Regtvaardige en bescheiden tegenstand, welken hij bij denzelven gevonden had, hadden hem tot eenen onverzoenlijken vijand van Oldenbarneveld gemaakt. De kerkgeschillen zijn het voorwendsel; het is besloten: Barneveld moet vallen.

Bij herhaling had reeds de grijsaard de Staten om ontslag van zijne ambten gevraagd, — iets, waartoe zijne wankelende gezondheid, zijne hooge jaren en de grievende onaangenaamheden, waaraan hij was blootgesteld, hem drongen. Hij meende

ook teregt, dat, bij de algemeene gisting en partij-schap, die er bestond, zijn aftreden veel ongenoe-gen dempen kon. Maar telkens had men zijn verzoek afgeslagen, en met klem van redenen hem bewogen, om in het belang des Vaderlands, voor hetwelk hij onmisbaar was, zijne gewigtige betrekkingen te blijven waarnemen. Intusschen werd het voor hem al moeilijker en moeilijker. Het regende van schotschriften en blaauwboekjes, waarin zijne vijanden de grootste lasteringen tegen hem uitbraakten, en zelfs zich niet ontzagen, hem, die de belangen des Vaderlands altijd met zoo veel naauwgezetheid en trouw had behartigd, van landverraad te beschuldigen. De vredelievende grijsaard voelde zich eindelijk genoodzaakt, de smaad- en schimpreden, die tegen hem in het licht gekomen waren, te wederleggen; en, meer achtgevende op de telkens dringender waarschuwingen zijner vrienden, besloot hij zelfs, vrijmoedig aan den Prins te schrijven, zijne handelwijze te verdedigen, en alzoo de kwade vermoedens, die de Prins tegen hem had opgevat, en die welligt door de menigvuldige lasterschriften voedsel hadden ontvangen, zoo veel mogelijk op te heffen. — Intusschen, steunende op zijne onschuld en op de regtvaardigheid van Maurits, nam hij geene maatregelen tot zijne veiligheid, en vertrouwde vast, dat men hem volgens Landsregten en vrijheden zou blijven behandelen.

Op den morgen van den 29sten Augustus 1618 reed Oldenbarneveld naar de hoogste vergadering des Lands, om aldaar ter nederzetting der gemoederen en vereffening der geschillen mede werkzaam te zijn; om voor 's Lands voorregten en regten te waken. De Opperkamerheer van Maurits houdt het rijtuig bij de Hofbrug staande, en meldt den grijsaard, dat de Prins hem wenscht te spreken alvorens hij ter vergadering gaat. Barneveld begeeft zich naar de kamer, waar hij gewoon is Maurits te vinden, terwijl hij zijn dienaar beneden laat. Van daár, waar hij den Prins niet vindt, wordt hij in een ander vertrek gebragt, en uit naam der Staten-Generaal gevangen verklaard.

Zoo iets had hij, die zich, gedurende drie en veertig jaren, gestadig aan de belangen van zijn Vaderland opofferde, nimmer kunnen verwachten. Als verpletterd stond hij eenige oogenblikken daár; maar het gevoel van onschuld gaf hem spoedig zijne beaardheid weder, en hij vroeg dringend, den Prins te mogen spreken. Het werd hem geweigerd; geene zijner betrekkingen mogt hem genaken. Slechts zijn dienaar mogt nu en dan, in de tegenwoordigheid van anderen, hem in de gevangenis bezoeken, waar men nu den goeden, bijna afgeleefden grijsaard liet kwijnen, van al wat hem dierbaar was afgescheiden, van allen levenslust beroofd, van alle gemakken verstoken en aan duizende onbeleefdheden zijner verbitterde vijanden blootgesteld.

Alle aanbiedingen van Barneveld's huisgezin, om hem, onder toezigt, in zijn eigen huis te mogen bewaren, werden afgewezen, en, hoewel hij zelf noch iemand zulks vermoeden kon, door zijne talrijke vijanden was en bleef zijn ondergang — door den onverzoenlijken Maurits zijne diepste vernedering besloten.

Naauwelijks waren de Afgevaardigden wedergekeerd van de vergadering, waarop men te vergeefs Oldenbarneveld gewacht had, of eenige verontwaardigde steden namen het besluit, het gezag der Staten van *Holland* te handhaven, en de gevangenhouding van Oldenbarneveld, die nog door die van Hugo de Groot en Hogerbeets gevolgd was geworden, niet te dulden. — Zij zonden alzoo eenige afgevaardigden uit haar midden naar den Prins, met den last, om zich over het gebeurde, als eene klaarblijkelijke schending van 's Lands vrijheden en geregtigheden, te beklagen en de slaking der drie gevangenen te eischen. Zij werkten evenwel niets uit. De Prins gaf hun alleenlijk ten antwoord, dat deze gevangenneming niet op zijn bevel, maar op dat der Staten-Generaal geschied was, en dat deze daartoe zeker hunne redenen zouden gehad hebben. In hoe ver Maurits zich hiermede te regt kon verantwoorden, willen wij nu niet beoordeelen. Dit is zeker, dat de Prins niet stil zat, maar het geraden vond, om, terwijl het verhoor der gevangenen van tijd tot tijd verschoven

werd, met allen spoed, in verscheidene *Hollandsche* steden buitentijds de Regeringen, die Oldenbarneveld toegedaan waren, te veranderen, en zoodanige nieuwe in de plaats te stellen, welke hem niet lijden mogten, terwijl hij voor deze willekeurige handeling alleen deze reden gaf, dat de rust des lands zulks eischte. Hierdoor werden de goede voornemens der *Hollandsche* staten vrijdeld en Oldenbarneveld had van die zijde geene voorspraak meer.

Ondertusschen bleef de vrome grijsaard, bij den grievenden en onverdienden boon hem aangedaan, zijne kalmte van ziel en zijn vertrouwen op den Alregeerder behouden. Als eene kleine proeve deelen wij hier den brief mede, daags na zijne gevangenneming, aan zijne huisvrouw, kinderen en kindskinderen geschreven, die van dezen inhoud was: »*Ik weet, dat gijlieden zeer bekommerd zijt over hetgeen mij is overgekomen; maar ik bid u, uwe vertroosting te zoeken bij God, den Almachtigen Heer, en elkander te troosten. Ik weet en verklaar het voor den Alregeerder, niet eene enkele wettige reden gegeven te hebben voor deze handeling. Ik wil dus met geduld van den Oppersten Vader en van mijne wettige Overheden eene goede uitkomst verwachten, wel wetende, dat gijlieden en anderen, welke mij lief hebben, daartoe ook alles in het werk zult stellen, wat moge-*

lijk is. Waarmede ik u, zeer lieve Huisvrouw, Kinderen, Zwager en kindskinderen! in Gods heilige bewaring bevele.” Zoo trachtte hij, sterk in zijnen God, den zijnen nog moed in te boezemen, en hun vertrouwen op den Algoeden te verlevendigen.

Op den 13^{den} November werd Oldenbarneveld voor de eerste maal ondervraagd, en dit verhoor werd verscheidene dagen achtereen herhaald. Duizende strikvragen werden hem meermalen voorgelegd, maar ook even zoo dikwijls bewees hij zijne onschuld. Doch dit baatte niet. De Algemeene Staten, welke hij evenwel nimmer als zijne *wettige* regters beschouwd heeft, daar hij alleen aan de Staten van *Holland* en den Prins van *Oranje* meende verantwoordelijk te zijn, hadden zijnen dood besloten, en lieten zich gaarne door Maurits gebruiken, om hunnen eigena wrok te koelen.

Langdurig en smartelijk was de gevangenis van den braven man, grievend de onaangenaamheden, die hij telkens verduren moest. Maar onder dit alles verloor hij zijnen moed, zijne sterkte van ziel niet. Toen eens zijn getrouwe dienaar Francken, verontwaardigd over de slechte behandeling, zijnen braven meester aangedaan, in hevigen toorn tegen

deszelfs vervolgers uitvoer, vermaande Oldenbarneveld hem tot langmoedigheid en voerde hem te gemoet: »*Francken! gij moet uwe hevigheid wat bedwingen. Dus doende lijdt gij niet als een Christen, maar wreekt u zelven met uwen mond. Doen zij kwalijk, dat zal de regtvaardige God oordeelen. Laat ons hen niet oordeelen noch veroordeelen, maar het kwaad geduldig lijden, dan zullen wij zoo veel te ligter oordeel van den aldoorzienden en regtvaardigen Regter te verwachten hebben.*»

Ziet daar, jeugdige Lezers! het edel gemoedsbestaan van eenen Christen, die in de leer van zijnen goddelijken Meester zijne sterkte vindt, en in de voetstappen treedt van dien Eenigen, die, als hij gescholden werd, niet weder schold, en, als hij leed, niet dreigde.

Reeds bijna zeven maanden had zijne gevangenschap geduurd, toen eindelijk, niet zonder medewerking van Maurits, door de Algemeene Staten een vierentwintigtal Regters benoemd werd, om de zaak des gevangenen te onderzoeken, en alzoo aan het rechtsgeding een einde te maken. Deze Regters waren voor het grootste gedeelte uit diegenen gekozen, die tegen Oldenbarneveld verbitterd waren, gelijk ook de drie Fiskalen, onder welke die Regters stonden, tot zijne grootste vijanden behoorden.

Na een aantal verhooren te hebben ondergaan,

wordt eindelijk, op den 12^{den} Mei 1619, hem door de Fiskalen aangekondigd, dat hij den volgenden dag voor zijne Regters verschijnen moet, om de *sententie des doods* te hooren, welke over hem geveld was. — Met ontroering, doch tevens met Christelijke gelatenheid verneemt hij deze schrikkelijke mare. Hij kan evenwel in zijn liefdevol hart nog niet het laatste vonkje van geloof aan Maurits edelhartigheid uitdooven. Nog bezielt hem de hoop, dat hij, dien hij als een zoon bemind had, hem slechts, in zijne trotschheid, door eene strenge tentoonstelling wil verschrikken, en dan, terwijl het nog in zijne magt is, den afgeleefden grijsaard de doodstraf zal kwijtschelden. IJdele hoop! de tijd vervliegt, en geen uitzigt op redding daagt er voor hem op. Nu schrijft hij een roerend afscheid aan de zijnen, waarin onder anderen deze merkwaardige woorden voorkomen, welke wij zonder aandoening niet kunnen lezen: »*Ik ontvang te dezer ure eene zeer bezwarende en droevige tijding, dat ik, oude man, voor al mijne diensten, het Vaderland zoo vele jaren met de meeste getrouwheid bewezen, en, nadat ik zijne Prinselijke Excellentie met opregte genegenheid zoo lang met raad en daad heb bijgestaan, zonder dat ik weet iemand verongelikt te hebben, mij moet voorbereiden, om op morgen het vonnis des doods te hooren, en daarna te sterven. Ik troost mij in God den Heer, die een kenner*

der harten is, en die alle menschen oordeelen zal. Ik bid u te zamen ook zoo te willen doen Leefst met elkander in vrede en liefde! Bidt voor mij God, den Almagtigen Heer, die ons allen door zijne heilige bescherming genadiglijk bewa- ren zal."

Terwijl hij nog met schrijven bezig is, treedt de Predikant Walaëus zijne kamer binnen, die hem was toegezonden, om hem in zijne laatste oogenblikken te troosten. Na zich met dezen eenigen tijd onderhouden te hebben, zendt hij hem naar Maurits, laat den Prins van zijne genegenheid verzeke- ren, hem vergiffenis vragen, zoo hij iets tegen hem mogt misdaan hebben, en deszelfs gunst voor zijn bedroefd huisgezin afsmeecken. »*Ik had een ander verzoek, namelijk om pardon voor hem zelven van hem verwacht, dien ik altijd heb liefgehad,*» was het antwoord van Maurits: »*zeg hem echter, dat ik zijnen kinderen gunstig blijven zal, zoo lang zij wèl doen.*»

Walaëus, bij Oldenbarneveld terugge- keerd, deelde hem deze woorden des Prinsen mede, die hem het middel scheenen in handen te geven tot behoud van zijn leven. Een smeeke woord wellicht, en de gebede is verzoend; schenkt hem genade en gunst weder. De tijd dringt; het leven is zoet; de hoogste ouderdom dikwijls het meest nog aan het- zelve gehecht. O! hoe zouden des grijsaards vijan-

den te leur worden gesteld, indien hij, slechts door eenen schijn van schuldbekentenis, hunne moord- plannen verijdelde en Maurits toorn ontwapende. — Maar Oldenbarneveld aarzelt niet. Eer en pligt spreken, met onloochenbare stem, in zijn binnenste. Neen, echte grootheid van ziel belet den onschul- digen, om schuld te bekennen, en daardoor zijn eervol en nuttig leven met wellicht korte dagen te verlengen, maar met schande te beladen. »*Ik ben mij zelven,*» zeide hij tot den leeraar: »*noch tegen Maurits, noch tegen den Staat eenig onregt be- wust. Ik mag geene valsche getuigenis geven, luidde de Godspraak, zonder eenige uitzondering, dus ook tegen mij zelven niet.*»

En nu, daar alle hoop vervlogen is, bereidt hij zich met kalme gelatenheid ter dood. Alleen de Godsdienst kon in die oogenblikken de steun zijn, waaraan de nedergedrukte grijsaard zich vasthield. Aan de grenzen staande van eene smadelijke ver- nederings of van eenen geweldigen dood, gaf die Godsdienst hem kracht, om de eerste te verwerpen en den laatsten kloekmoedig af te wachten, wetende in Wien hij geloofd had en vertrouwende op den bijstand van Hem, die hem ook in den dood niet verlaten zou. — Walaëus en de twee andere Pre- dikanten, die hem toegevoegd waren, stonden diep geroerd door de stille bedaardheid, door de warme godsvrucht en de liefderijke vergevensgezindheid,

welke de grijsaard aan den dag legde. Na eenige godsdienstige gesprekken en het avondgebed, scheen Oldenbarneveld nog éénmaal rust op deze aarde te willen genieten, en de leeraars verwijderden zich.

Ten laatsten male legde de gevangene zich neder; ten laatsten male wilde hij nog eenige woorden voor de zijnen, in stilte, aan zijnen getrouwen dienaar toevertrouwen; maar telkens werd deze poging hem door de soldaten, die hem dezen laatsten nacht bewaakten, met wreede naauwgezetheid verijdeld. Francken mogt zijnen heer, die niet slapen kon, ook niet, op deszelfs verzoek, uit den *Ziekentroost* voorlezen; daartoe werd een der leeraren gewekt. — Oldenbarnevelds gesprek met denzelfden was wederom godvruchtig, liefde-ademend. Nogmaals trachtte hij zijne oogen te sluiten, maar kon dit niet; toen vroeg hij zijn Fransch Psalmboek, en las in hetzelfde, totdat de leeraars, ten twee ure des morgens allen wederkeerden. — Op hunne vraag, of hij nog had kunnen slapen, antwoordde hij: *»Ik heb wel gehoopt, dat ik slapen zou, maar mijne oogen hebben geene rust genoten. Doch ik hoop weldra mijne rust in de eeuwigheid te vinden.»*

Naarmate de dood naderde, scheen Oldenbarnevelds gerustheid toe te nemen, en de leeraren, die hem omringden, konden zich niet genoeg verwonderen over zijne sterkte van ziel, welke alleen-

lijk uit de innige Godsvrucht ontspruiten kon, die zoo diep in zijn hart was ingeworteld. Hij toch, die gedurende zijn geheele leven een werkdadig, getrouw en gemoedelijk Christen zich betoont te zijn, veinst in de plegtige oogenblikken tusschen leven en dood niet; slechts de doortrapste booswicht of de roekelooste vrijgeest kan daar eene zekere onverschilligheid of gerustheid huichelen, waar zijn hart door wroeging en angst reeds gefolterd wordt.

Reeds éénmaal was Oldenbarneveld, op de aanzegging van Walaëus, op weg naar de kamers der regters geweest. Het was echter nog te vroeg, en dat oogenblikje, hetwelk men hem nog schonk, werd wederom met bidden en lezen doorgebracht. Nu kwam de geweldige hem waarschuwen.

Onverschrokken treedt de tweeënzeventigjarige grijsaard voor de regters, en, toen hij het vonnis heeft aangehoord, zegt hij: *»De regters zetten veel in mijn vonnis, hetgeen zij uit mijne bekentenis niet genomen hebben.»* Een der regters duwt hem schamper toe: *»Uwe sententie is gelezen! Voort! Voort!»* — En nu, op zijn stokje leunende, verlaat hij den kerker, door zijnen getrouwen Francken ondersteund. Op het schavot gekomen, wendt hij zich tot de talrijk vergaderde menigte, en roept met die edele waardigheid, welke alleen de onschuld kenschetst, haar toe: *»Mannen! geloof niet, dat ik een landverrader ben. Ik heb opregt en vroom ge-*

handeld als een goed Vaderlander; en zóó zal ik sterven." Nu zendt hij nog eenige smeekingen ten hemel, knielt al biddende met opgehevene handen neder, bukt voor den slag des scherpregters, en — is niet meer!

Zoo stierf de edele man, wiens werkzaam leven aan de belangen van zijn Vaderland was gewijd. En, men moge hem dan al de zucht, om zijn zoo hoog gestegen gezag te handhaven en te behouden, ten kwade duiden; — die zucht vond haren oorsprong in de edelste bron, namelijk in de liefde tot zijn Vaderland, welks regten en vrijheid hij alleen door dat gezag ophouden en meer en meer vestigen kon. — Zoo stierf hij, die bij zijn leven steeds in God en Godsdienst zijnen steun vond, en, terwijl Maurits nog zes jaren van wroeging te doorleven had, ontving *hij* op de slagbank des onregts en der wraak de kroon der gerechtigheid.

Jeugdige vrienden! Gij hebt gewis met belangstelling dit verhaal gelezen, en gij zijt overtuigd geworden van de edele standvastigheid en de ongemeene sterkte van ziel, die de brave Oldenbarneveld, onder de moeilijkste beproevingen, zoo heerlijk ten toon spreidde. En even zoo zult gij het duidelijk hebben opgemerkt, dat het alleen de Christelijke Godsdienst was, waaruit hij die zeldzame

geestkracht ontleende. Ja, de Godsdienst was het, die hem, onder de grievendste miskenningen, gelaten en geduldig deed zijn in het overgeven aan Dien, die regtvaardiglijk oordeelt. De Godsdienst was het, die hem schraagde en ondersteunde, en hem kracht gaf, om gelaten den gruwzamen dood te sterven, dien hij niet verdiend had, en dien hij door het aangrijpen van lage middelen, welke hem werden aan de hand gedaan, niet wilde ontgaan. — Zulk eene heilzame, Goddelijke kracht oefent de Christelijke Godsdienst uit op het hart der stervelingen, die haar geloovig omhelzen en betrachten. Ja!

Zij is die reine bron van onverwelkbare vreugde,

Die vaak den mensch op aard in rampen zelfs verheugde;

Uitvloeisel van God zelf, 't welk, meer dan schatten waard,

Het edelst goed bevat, dat ooit ons streelde op aard.

Zij blijft ons immer bij, waar aardsche vrienden zinken;

Waar alles ons ontvalt, blijft zij als noordstar blinken.

Zij schept uit eenwgen nacht voor ons het zaligst licht,

En opent voor ons oog het blijdst vooruitgezig.

De wereld geeft geen troost, als wij den dood zien naadren,

En 't graf weldra ons stof zal bij zijn buit vergaaden;

Maar Godsdienst, zij alleen schenkt kracht in stervenspijn,

Doet in den laatsten stond ons nog gelukkig zijn (*).

(*) Deze regelen zijn ontleend uit een dichtstuk van G.

Zoo hebben wij dan in het voorbeeld van den braven Oldenbarneveld gezien, welk een moed, troost en geestkracht de Godsdienst schenkt, ook onder de moeilijkste beproevingen. Doch wij zouden onze taak slechts ten halve hebben volbragt, indien wij ook geene melding maakten van zijne voortreffelijke gade, aan wie in onze Vaderlandsche tafereelen met alle regt eene plaats toekomt. Haar naam, door de geschiedenis vereeuwigd, is:

MARIA VAN UTRECHT.

Ook op deze uitmuntende vrouw willen wij u wijzen, als op een toonbeeld van echte *sterkte van ziel*, uit de *Christelijke Godsdienst* ontleend.

Naauwelijks had Maria van Utrecht, die, onder alle omstandigheden, lief en leed met haren braven echtvriend had gedeeld, en reeds vele zorgen en becommeringen om hem had doorgestaan, vernomen, dat hij was gevangen genomen, of, vergezeld van hare kinderen, begaf zij zich aanstonds dáárheen, waar zij met schrik vernomen had, dat

van de Linde, getiteld: *De Godsdienst, troost in tijden*, te vinden in het algem. letterl. maands. voor 1825.

men den grijsaard op de onwettigste wijze terughield. „*Hij zal troost behoeven*,” riep Maria uit, „*wiens eergevoel en mannenwaarde door zulke onverdiende vernedering hoogst gekrenkt moet zijn*.” — Maar neen, zij wordt niet toegelaten. Aan Maria wordt geweigerd, wat men zoo menigwerf aan de vrouw van den gemeensten misdadiger had toegestaan. Met het hart vol wanhoop, ook zoo gevoelig in hare eer aangetast, moet zij met de haren terugkeeren, en slechts in eenen stroom van tranen lucht zoeken. „*Ach!*” is nu de folterende gedachte der waardige vrouw, „*mogt Barneveld het maar dadelijk weten, dat de onnenschen ons terugstieten, toen wij hem troost en pleging wilden verschaffen!*”

Negen maanden kropen haren slakkengang voor Maria en de haren daarheen, gedurende welke zij slechts éenen brief van haren echtgenoot had mogen ontvangen, waarvan wij u den hoofdinhoud hebben medegedeeld. Ook de getrouwe Francken mogt immers bij den gevangenen niet vrij op- en afgaan, mogt aan de zijnen geen berigt brengen, en den grijsaard geene troostwoorden van het bedroefde huisgezin mededeelen.

Eindelijk was het vonnis des doods tegen den grijsaard uitgesproken, en men kan gevoelen, hoe deze tijding het minnende hart zijner getrouwe gade trof. Geheel verpletterd stond zij daar. Door zoo veel leed,

als zij reeds ondergaan had, geheel uitgeput, had zij geene tranen meer, om aan den beklemde boezem lucht te verschaffen, en in droefheid verzonken, was zij in de eerste oogenblikken voor allen troost, dien men haar trachtte in te boezemen, onvatbaar. — Weldra evenwel hernam zij haren moed en peinsde zij op middelen, om haren onschuldigen echtgenoot, ware het mogelijk, nog in het leven te behouden. Maar zij wist niet, wat te doen. Zij herinnerde zich de verzoekschriften, die zij, in vereeniging met hare kinderen, zoo bij de Staten van *Holland*, als bij de Algemeene Staten, ingeleverd had, waarbij zij zich over menigerlei willekeurige behandeling van den gevangene had beklagd, en op regt en billijkheid had aangedrongen, maar op welke, daar men zijn ondergang besloten had, geen acht was geslagen. Dit benam haar alle hoop op het welgelukken der pogingen, die zij, nu het doodvonnis werkelijk over haren man was uitgesproken, tot zijne bevrijding zou kunnen aanwenden. Maar één lichtstraal drong toch in haar binnenste, dien zij, hoe flauw die ook zijn mogt, gretig opving. Het laatste middel immers, dat zij nog kon bezigen, was, zich tot Maurits te wenden en om vergiffenis te vragen. — Wellicht, zoo dacht zij, zou deze vernedering den trotschen Maurits ontwapenen. Het was zoo, men had haar de betamelijke bede zelfs geweigerd, slechts éénmaal den ongelukkigen grijsaard te troosten;

slechts éénmaal deszelfs dienaar te mogen spreken. Maar, indien zij den Prins te voet viel en om vergiffenis smeekte, zou dit welligt zijn hart vermurwen en hem bewegen, om genade te schenken aan eenen man, die noch hem, noch den Lande iets misdeed. Zoo laat de stem der hoop zich hooren in het geprangde hart van Maria. Zij vermeestert hare smarten, om met bedaardheid te bedenken, — niet wat liefde alleen, — maar vooral ook wat eer en pligt gebiedt. Kort duurt de strijd in haar binnenste; heerlijk is de overwinning. »*Het is besloten,*» roept zij uit: »*wij mogen voor den onschuldigen geene genade smeeken, want dit zou beschuldiging van eenen braven zijn. Laat ons slechts nog éénmaal pogen hem te zien! dan verwerve hij de martelaarskroon, indien God het alzoo over hem besloten heeft.*»

Maar ook deze laatste troost ontviel haar. Men had haar, ja, op hare bede toegestaan, om, met hare kinderen, haren man voor het laatst te gaan bezoeken; — doch Oldenbarneveld, voor wien men verzweg, dat dit op de dringende bede der *zijnen*, die om eene laatste zamenkomst gebeden hadden, was toegestaan, maar aan wien men dit veeleer als eene hooge gunst der *regters* had voorgesteld, had zich en den zijnen het scheiden niet zwaarder willen maken, en dit dus van de hand gewezen. — Grievend was het dus voor de ongelukkige Maria, dat zij haren Barneveld nog niet slechts éénmaal

zien, dat hij niet zijnen zegen, zijne laatste raadgevingen aan hare kinderen geven, — dat vooral haar jongste zoon Willem, zoo opbruisend van aard, niet nog éénmaal de plegtige vermaningen eens stervenden vaders hooren mogt.

Nog zint Maria na, of er dan geen middel ter redding is. Reeds weet zij het, dat de Fransche gezant gehoor bij de Regters, — dat Louise de Coligny toegang hij haren stiefzoon gevraagd hebben, om, kan het zijn, den noodlottigen slag nog van het grijze hoofd af te wenden; — maar zij heeft ook vernomen, dat de Regters den gezant niet toelieten en dat Maurits voor de weduwe zijns vaders niet genaakbaar was.

„Er blijft slechts één middel,” roept de algemeene stem, fluistert menige vriend van het ongelukkig huisgezin aan de bedroefde Maria toe: „één woord van u zal Maurits ontwapenen; aan u eenen echtgenoot, aan uwe kinderen eenen vader, aan Nederland deszelfs weldoener en beschermer wedergeven . . . en uwe vijanden beschaamd terug te doen treden . . .” — „Neen,” roept Maria zich zelve en hare kinderen nog éénmaal toe: *„zoo mogen wij hem niet behouden; hij zelf toch heeft geene vergiffenis gevraagd, en dit mag ook niet, waar geene misdaad aanwezig is.”*

Wij ontdekken in dit vaste besluit van Maria eene oomiskerbare proeve van die ware sterkte van

ziel, welke wij niet genoeg bewonderen kunnen. Het was toch geene stoicijsche ongevoeligheid, die haar bezielde; want de bittere tranen, die zij weende, getuigden genoeg, hoe diep haar het leed, dat zij onderging, trof. — Ook was het geene onverschilligheid voor het lot van haren man, die haar dit besluit deed nemen. Want, met de teederste banden aan haren minnenden Barneveld verbonden, had zij immers vroeger alles, wat slechts met eer en plicht bestaanbaar was, tot zijne bevrijding aangewend. En het was juist de innige liefde, welke zij hem toedroeg, op de innigste hoogachting gegrond, welke haar verbood, eenen stap te doen, die den verdienstelijken man, in het oog der wereld, vernederen zou. — Evenmin was het aan laakbaren hoogmoed, of onverzettelijke stijfhoofdigheid toe te schrijven; haar volgend gedrag zal ons genoeg bewijzen, hoe ver zij daarvan vervreemd was. Had zij slechts in het karakter of de handelingen van haren geliefden de minste gegronde aanleiding kunnen bespeuren, waarom men zoo met hem handelde, zij zou niet gearzeld hebben, om den Prins te voet te vallen, en hem om genade voor haren echtgenoot te smeeken; maar zij wilde om geene genade of vergeving bidden, waar zij regt en billijkheid zou moeten eischen.

Slapeloos brengen Maria en de haren eenen ver-

schrikkelijken nacht door. De flauwe hoop alleen, dat Maurits, wanneer hij het tot het uiterste gebragt heeft, zich nog zal bezinnen, is de zwakke stroohalm, waaraan zij zich nog vasthoudt. Vuriglijk bidt zij dien God, die de harten der koningen als waterbeken neigt, dat Hij den hardvochtigen Maurits, nog eer het dag is, vermurwe en tot inkeer brenge, indien dit voor den grijsaard nuttig zij. Maar weldra vervliegt ook deze hoop in ijdel damp. . . . Den volgende morgen sneeft Oldenbarneveld op het schavot.

O! geen menschelijke troost kon hier baten, en had de *Godsdienst* haar geene kracht geschonken, zij ware van hartelee bezwiken. Maar deze oefende dan ook hare heilzame en vertroostende kracht uit op haar gemoed. Maria sterkte zich in den Heer haren God, en het vaste geloof in den Hemelschen Vader, die aan zijne kinderen kracht naar kruis schenkt, deed haar voor de toekomstige geslachten een voorbeeld worden van Christelijke lijdzaamheid, hooge pligbetrachting en berusting in de donkere, maar toch altijd weldadige, wegen der Voorzienigheid.

Nog had Maria haren lijdenskelk niet tot op den bodem geledigd. De in diepe zielssmart gedom-

pelde echtgenoot moest spoedig ook nog de ongelukkigste moeder worden.

Had Maurits, gelijk wij gezien hebben, aan Oldenbarneveld beloofd, zijne gunst aan deszelfs kinderen niet te zullen onttrekken, weldra bleek het, hoe slecht hij zijn woord gestand deed, en hoe zijn wrok, zelfs na den dood van zijn slagtoffer, voortwoedde, en zich tot deszelfs geheele familie uitstrekte.

Kort na den dood van Oldenbarneveld worden zijne zonen, Reinier, Heer van *Groeneveld*, en Willem, Heer van *Stoutenburg*, van de gewichtige posten, die zij bekleedden, ontzet, en de namen zijner schoonzonen van de lijst van 's Lands Edelen geschrapt. De goederen des vaders worden verbeurd verklaard, waardoor Willem, die jaarlijks twee duizend gulden uit dezelve trok, bijna aan den bedelstaf werd gebragt. — Zoo trachtte men alom moeder en kinderen, hoe langer hoe meer, tot schande te maken.

Maria lijdt en weent in stilte en zwijgt Gode. Zoo is het niet met haren jongsten zoon Willem, die, onrustig en woelziek van aard, hevige wraak zweert aan den man, dien hij als den bewerker van het ongeluk zijns vaders en van het zijne beschouwt, en zelfs een aanslag op het leven van Maurits beraamt. — Te vergeefs is het, dat zijne moeder alles in het werk stelt, om het verbitterd gemoed

van haren zoon te verzachten. Het is alles vruchteloos wat zij doet. Het helsche vuur is in zijne borst ontstoken, hij vergeet de les van Jezus: »*doet wel dengenen, die u vervolgen; bidt voor degenen, die u haten!*» en het is alleen de dood des Prinsen, die hem bevredigen en zijnen brandenden dorst naar wraak stillen kan.

Zijn broeder Groeneveld, een zeer verstandig, zachtzinnig en gematigd man, verzette ook zich er eerst tegen; maar, door Stoutenburg gebeden, gesmeekt en bedreigd, liet hij zich eindelijk verleiden, om, ofschoon zelf niet aan den aanslag deelnemende, ten minste oogluikend toe te zien en in stilte te begunstigen, wat hij aan Willem niet meer ontraden kon.

De zamenzweerdere werken in stilte, koopen voor groote sommen gelds velen tot medepligtigen om, en eindelijk is het vaste plan beraamd, om den Prins, in de nabijheid van *Rijswijk*, waar hij eene stoeterij had, en waar hij meermalen zich onverzeld heen begaf, bij het uitstappen van zijn rijtuig, aan te vallen en dood te schieten. — Om geen argwaan te geven, zouden de zamenzweerdere ongewapend daar rondwandelen, maar op zekeren afstand eene kist, met moordtuigen voorzien, op eene bedekte wijze zoeken te plaatsen. Tot vervoering van dezen koffer hadden zij vier matrozen gehuurd, die evenwel met het doel daarvan onbekend gehouden wer-

den. Deze begonnen kwade vermoedens te krijgen, begaven zich naar *Rijswijk*, verzochten gehoor bij den Prins en gaven hem van den hun opgedragenen last berigt. Dit gaf aanleiding, dat de zamenzweering ontdekt en alzoo de schandelijke sluipmoord, dien men voorgenomen had, verhinderd werd.

Vier der voornaamste zamenzweerdere werden terstond in hechtenis genomen. Stoutenburg, die bij zijne moeder thans inwoonde, werd gewaar-schuw, nam de vlugt naar *Brahnd*, en ontkwam het hem dreigend gevaar. — De brave, en niet zoo schuldige, Groeneveld was zoo gelukkig niet. Aanvankelijk wilde hij niet vlugten, maar liet zich eindelijk door de smeekeingen zijner gade bewegen, en trok in een visschersgewaad naar *Vlieland*, van waar hij verder zijne vlugt wilde voorzetten, maar werd achterhaald, en naar *den Haag* teruggevoerd, waar hem de straf des hoogverraads wachtte.

O! hoe moet nu de arme Maria, onder zoo veel ramp, veel zwaarder nog dan al de vorige, te moede geweest zijn! — Zoo was dan door de onverzoenlijkheid en de wraakzucht van haren jongsten zoon haar leed ten top gestegen; — en, terwijl deze op veiligen bodem zich bevond, zou haar oudste zoon, die veel minder schuldig was en in wien zij, nu Barneveld niet meer was, den steun harer grijsheid bezat, den dood der schande sterven; want zijn oogluiken, zijne stille begunstiging van het

gesmede plan was oorzaak dat men hem des doods schuldig geoordeeld had, en Maurits, — dit had hij door de vervolging haars geheelen huisgezins getoond, — Maurits was onverzoenlijk.

Maria van Utrecht is der wanhoop nabij, terwijl alles om haar heen weent en jammert. Doch eensklaps zamelt zij, gesterkt door hare Christelijke berusting in de wegen des Oppersten Bestuurders, al hare krachten bijeen, en, van Reinier's gade en kind vergezeld, ijlt zij naar Maurits, treedt met moed de zaal des Prinsen binnen, en knielt voor hem neder, biddende en smeekende om genade voor haren ongelukkigen zoon.

Donker is Maurits' blik, strak zijn gelaat, gefronsd zijn voorhoofd, zijn mond als op één gesloten. Thans eerst gevoelt de ongelukkige Maria ten volle, dat het haar niet gebaat zou hebben, indien zij den glans van Oldenbarneveld's onschuld door lage smeekingen bezoedeld had. Want Maurits wordt door het treffende schouwspel der knielende vrouwen en den aanblik van het onschuldige knaapje niet geroerd, maar staat daar onaandoenlijk als eene rots. — Op eenen norschen toon voert hij Maria te gemoet: *„Gij vraagt pardon voor uwen zoon! Waarom deedt gij dit niet voor uwen man?”* — Met edele verontwaardiging rijst zij op, en zij waagt het, den Prins de taal der waarheid te doen hooren. *„Mijn man,”* spreekt zij, *„was ONSCHULDIG, mijn zoon*

heeft schuld.” — Hoe bewonderen wij hier de waardige vrouw en roepen met den dichter Spandaw uit:

O! Gá van Barneveld! deeze enk'le trek moog'toonen,
Wat moed en grootheid in uw teedren boezem wonen.
Uw echtvriend ligt geveld. Nu smeekt gij voor uw zoon
Genade van den vorst, en spreidt een moed ten' toon,
Een' fierheid, die, hoe diep uw heilzon ook moest zinken,
In uw vernedering nog heerlijk uit mogt blinken.

Ja, het was ware grootheid van ziel, welke zij ten toon spreidde; — het was eene fierheid, even ver van ongevoeligheid, als van trotschheid verwijderd. Dezelfde pligt der echte Christinne, die voorheen aan Maria het zwijgen gebod, waar het den onschuldigen staatsman gold, was het, welke haar ook aan de voeten van Maurits bragt, om genade voor het schuldige kind, dat zij eenmaal onder het hart had gedragen, te smeeken.

Maurits bleef onverbiddelijk; alleenlijk vergunde hij aan de ongelukkige vrouwen, om voor het laatst van den veroordeelden afscheid te gaan nemen. Dat zal voorzeker een roerend afscheid geweest zijn. O! alleen het onwankelbaar vertrouwen op God en de hope des zaligen wederziens kon, in deze bittere ure, hunne eenige bemoediging zijn. —

Gaarne hadden zij tot het laatste oogenblik voor zijne sponde geweend, en hem dien troost medegedeeld, waaraan zij zelve zoo veel behoefte hadden; maar de cipier noodzaakte haar, toen de dag aan den hemel kwam, te vertrekken, dewijl de gevangene, zoo als hij zeide, slapen moest.

Des anderen daags werd het doodvonnis aan Groeneveld voltrokken, en onderging hij alzoo hetzelfde lot, als zijn vader, vier jaren te voren, getroffen had. Hij stierf als een berouwhebbend Christen, en, voordat hij voor den zandhoop nederknielde, riep hij het volk toe: » *Zucht naar wraak en kwade raad hebben mij tot hier toe gebragt. Heb ik iemand misdaan, ik bid u, om Christus' wil, vergeef het mij!* »

Nog was de mate van Maria's lijden niet gevuld. Haar zoon Willem, verre van berouw te hebben over zijne misdaad, werd al wilder en woester, gaf al meer en meer aan zijne wraakzucht toe, en eindigde eindelijk, met in *Spanje's* leger zich te werpen, het geloof zijner Vaderen af te zweren, en, uit wraak over den dood der Barnevelden, de *Nederlandse* Republiek te helpen bestrijden.

O! wat zal het hart van Maria op nieuw zijn van één gereten! Wie beklaagt niet de vrouw, die zulk eene reeks van jammeren te dulden had. — Haren

onschuldigen echtgenoot had zij op een schavot zien sterven; — haren oudsten zoon had zij denzelfden weg met schuld en berouw zien betreden; — in haren jongsten zoon aanschouwde zij met innige droefheid de verharding des onbekeerlijken zondaars; — haar geheel huisgezin, voorheen zoo gezegend, zoo gelukkig, zoo geacht, was als van één gescheurd, terwijl noch hare dochters, noch hare schoondochters, noch iemand van haar allen meer eenig aanzien genoten, en uit elken kring werden gebannen. Door zoo veel smart geknakt, maar niet geheel ter nedergeworpen, wijdde zij zich nu onafgebroken aan de Godsvrucht haars harten, aan liefdewerken en aan de eenzaamheid toe. Zij droeg hare tallooze jammeren als eene Christin, die in God en in pligtgevoel de beste steunsels gevonden had. Haar sterven was haar gewin; want zij had alle leed doorgestaan en keerde tot haren geliefden echtgenoot weder, om, met hem voor eeuwig vereenigd, in de zaligheden des Hemels te deelen.

Vol vertrouwen

Op 't aanschouwen,

Steeg zij uit het stof omhoog;

En het zwaar en schriklijk strijden

En het onverdraagbaar lijden

Vlugtte als dampen voor het oog (*).

(*) H. H. KLIJN.

INHOUD.

I. STANDVASTIGHEID IN DE BELIJDENIS DER WAARHEID.	Bladz.
ENGEL WILLEMSZ. MERULA.....	2.
II. IJVER VOOR DE WAARHEID EN CHRISTELIJKE VERDRAAGZAAMHEID.	
HUBERT DUIFHUIS.....	10.
JOHANNES UITENBOGAARD.....	17.
III. STRIJD VOOR GODSDIENSTIGE EN BURGER- LIJKE VRIJHEID.	
WILLEM DE EERSTE.....	39.
IV. VADERLANDSLIEFDE.	
JACOB SIMONZOOON DE RIJK.....	56.
LODEWIJK VAN NASSAU.....	64.
MAGDALENA MOONS.....	72.
KENAU SIMONS HASSELAAR.....	76.
V. WARE HELDENMOED.	
MICHEL ADRIAANSZOOON DE RUITER.....	88.
VI. STERKTE VAN ZIEL.	
JOHAN VAN OLDENBARNEVELD.....	112.
MARIA VAN UTRECHT.....	138.

DE KRACHT

VAN DE

CHRISTELIJKE GODSDIENST.

DE
KRACHT DER CHRISTELIJKE
GODSDIENST,

IN KARAKTERSCHETSEN UIT DE
NEDERLANDSCHE GESCHIEDENIS;

bewerkt voor de jeugd.

2^D DEELTJE.

blz. 122.

Te Amsterdam, by
G. J. A. BEIDERINCK.

1840.

VII.

GODSVRUCHT BIJ VOORNAME GELEERDEN.

De Christelijke Godsdienst oefent haren weldadigen invloed uit op alle rangen, standen en betrekkingen. Wij zouden haar miskennen, als wij haar slechts een breidel wilden noemen voor de onbeschaafde menigte, om die in bedwang te houden en voor losbandigheid en zedeloosheid te behoeden, welken echter de meer beschaafde niet behoeft, maar in het gevoel van eigene waarde en eigene kracht gerustelijk van zich zou kunnen werpen. Neen! het is oiet alleen de onkundige, die bij haar steun en moed en troost erlangt, maar ook voor den geleerden, in welke onderscheidene vakken van menschelijke wetenschap hij zich moge verdiepen, is zij een onwaardeerbare schat; ja, zij is de bron van alle ware wijsheid en echte beschaving. — Allen, die, met een gelukkig gevolg, aan de verlichting, verbetering en veredeling hunner medemenschen hebben gewerkt, hebben het licht, dat zij verspreidden, aan de heldere

fakkel der Godsdienst ontstoken. Ongelukkig noemen wij hen, die, door waanzin verblind, hare leiding meenden te kunnen ontberen; — verachtelijk zijn in onze oogen die zoogenaamde *sterke geesten*, die den heerlijken aanleg, hun door de Voorzienigheid geschonken, en den grooten rijkdom van kundigheden, die zij zich hadden verworven, hebben misbruikt, en eene Godsdienst hebben bestreden, die alleen in staat is, ons waarachtig geluk te verzekeren; en wij beklagen van harte hen allen, die, door hun gezag verleid, het eenige steunsel hebben verworpen, waaraan zij zich onder alle omstandigheden des levens konden vasthouden. — Maar het strekt ons aan den anderen kant tot een wezenlijk genoegen, wanneer wij mannen van uitstekende bekwaamheid en uitgebreide kunde als warme vereerders van het Christendom leeren kennen. Ja, het verblijdt ons, dat wij onze jeugdige lezers vooral op ons Vaderland kunnen wijzen, waar grondige kennis en geleerdheid zich meestal met den diepsten eerbied voor de Christelijke Godsdienst paarde.

Uit de vele proeven, die wij uit onze Geschiedenis zouden kunnen bijbrengen, zij het ons genoeg, u alleenlijk te noemen de namen van eenen Koornhert, Cats en Boerhave, die hunne veelomvattende geleerdheid en uitstekende kundigheden met innige, warme Godsvrucht vereenigden.

werd te *Amsterdam*, in den jare 1522 geboren. De voortreffelijke aanleg, dien hij van de natuur ontvangen had, was door eene allezins beschaafde opvoeding gunstig ontwikkeld. Hij was een vlijtig beoefenaar der muziek, en bespeelde uitmuntend de fluit, de klavecimbaal en andere instrumenten. In de meeste fraaije kunsten en wetenschappen had hij uitnemende vorderingen gemaakt, was een vrolijk en gemoedelijk dichter en een warme beminnaar zijner Vaderlandsche taal, welke hij niet dulden kon, dat door bastaardwoorden ontsierd werd.

Bij deze wetenschappelijke kennis voegde hij eene opgeruimdheid van geest en eene openhartigheid van karakter, welke hem de lust en de vreugde deed zijn van allen, die hem kenden. — Eene echte Godsvrucht bestuurde al zijn doen en laten, eene Godsvrucht, zoo als die met den milden geest van het Evangelie overeenkomt. Het Christendom bestond bij hem niet in woorden, maar in daden. Hij gaf zich niet over aan zoogenaamde vrome bespiegelingen, die zoo dikwijls bij den mensch aanleiding geven tot traagheid in het vervullen zijner maatschappelijke pligten; noch ook aan sombere droefgeestigheid, die ten onregte door velen als het kenmerk van echte vroomheid wordt opgegeven, en den mensch ongeschikt maakt voor de zamenleving. Neen! ofschoon

ver verwijderd van alles wat naar ligzinnigheid of losbandigheid zweemde, toonde hij door zijn voorbeeld, dat ware Godsvrucht niet tot treurigheid stemt, maar haren beoefenaar de rijkste bronnen van vreugde ontsluit.

Werkzaam van aard, beschouwde hij *den tijd* als een onwaardeerbaar kleinood, den mensch tot veredeling van den geest en tot verbetering van het hart geschonken. Hij berustte niet in het klagen over het snel vervliegen van den tijd, maar woekerde met de oogenblikken, terwijl het, naar het voorbeeld van zijnen Goddelijken Meester, zijne zinspreuk was: »*Ik moet werken, zoolang het dag is, eer de nacht komt, waarin niemand werken kan.*» Hij sliep nimmer langer dan zes uren, verdeelde behoorlijk zijne werkzaamheden, en, ofschoon hij een vriend van de gezellige verkeer- ring was en de ziel der vriendschappelijke kringen uitmaakte, zoo offerde hij daaraan nooit meer uren op, dan hij tot ontspanning van zijnen werkzamen geest behoefde. — Jongelieden! leert uit zijn voorbeeld, elk oogenblik van uwen kostelijken leeftijd op prijs te stellen en geen uur ongebruikt te laten voorbijgaan, gedachtig, dat de tijd, dat heerlijk geschenk des Hemels, u niet te vergeefs geschonken is, maar gij eenmaal aan den grooten Gever re- ken- schap zult moeten afleggen, hoe gij denzelven besteed hebt.

» Dat dan van uwe levensdagen
Geen uur geheel verloren ga!
Verloren uren, zij doorknagen —
Het hart door naberoow te spā.
Elk levensuur, daar vliegt het heen,
't Keert nooit terug op ons geweest " (*).

Om de beschaafde opvoeding, welke hij in het ouderlijke huis had genoten, te voltoojen, had Koornhert, volgens de toenmalige gewoonte bij alle deftige familiën, een reisje naar *Portugal* en *Spanje* gedaan. In het Vaderland teruggekomen, huwde hij met Cornelia Simons, een meisje, wel uit het aanzienlijke geslacht der *Brederodes*, maar van tijdelijke middelen ontbloot. Dit huwelijk verwekte hem het hoogste ongenoegen zijner moeder, die inmiddels weduwe geworden was, en wel in die mate, dat zij hem onterfde, en hij zich alzoo genoodzaakt zag, om bij den Heer Reinoud van Brederode, Vrijheer van *Vianen*, zich als hofmeester in dienst te begeven, wilde hij zijner dierbare gade het noodige verschaffen. Hij vond zich evenwel rijkelijk voor dit alles schadeloos gesteld door het

(*) Rutgers.

bezit van haar, die, ofschoon arm in middelen, rijk was in de beminnelijkste deugden, en hem dierbaarder was dan het leven.

Ofschoon Koornhert in deze betrekking zeer gezien was en een gemakkelijk leven leidde, zoo kon deze afhankelijke staat, die daarbij zoo weinig voedsel voor geest en hart opleverde, hem op den duur niet behagen. Hij vroeg dus weldra zijn ontslag, zette zich te *Haarlem* neder, en zocht aldaar in het plaatsnijden op koper, hetgeen hij vroeger alleen voor uitspanning geleerd had, een middel van bestaan. Door zucht tot onderzoek gedreven, besteedde hij zijne uren aan het leeren der Latijnsche taal, waarin hij in korten tijd zulke buitengewone vorderingen maakte, dat hij weldra de voornaamste oude schrijvers op eene uitmuntende wijze vertaalde en uitgaf. Door zijne uitgebreide kundigheden vermaard geworden, bragt hij het eindelijk zoo ver, dat hij, eenige jaren daarna, eerst Notaris, daarna Secretaris van *Haarlem*, en eindelijk in 1364 Pensionaris dier stad werd, en de gewigtigste staatkundige verrigtingen met zoo veel geluk als getrouwheid volvoerde.

Deze aanzienlijke betrekking wikkeld hem intuschen in groote moeilijkheden, daar dezelve in dien tijd inviel, dat men zich al meer en meer tegen de *Spaansche* dwingelandij verzette, en Willem I wel van dag tot dag meer aanhangers kreeg, maar ook van

de andere zijde geene pogingen gespaard werden, om den opstand met geweld te dempen, en eene menigte *Nederlanders* hunne zucht naar vrijheid met den brandstapel moesten bekoopen. De vaderlandsliefde, waarmede Koornhert doordrongen was, en welke hij openlijk genoeg aan den dag legde, — de zamenkomsten, die hij menigmaal als *Haarlems* afgevaardigde had met den Prins van *Oranje*, — en vooral zijne betrekking op Brederode, die mede aan het hoofd stond der Edelen, die bij Margaretha van Parma het smeekschrift tot afschaffing der bloedplakkaten hadden ingeleverd, — dit een en ander verwekte hem een aantal vijanden, die, der *Spaansche* zijde toegedaan, het op zijnen ondergang gemunt hadden, en het weldra zoo ver bragten, dat hij eensklaps, ter sluips en tegen alle stadsregten in, uit *Haarlem* opgeligt en in *den Haag*, zonder eenigen omslag, in den kerker geworpen werd, alwaar hij dagen en maanden zuchten moest.

Maar wat hem ook begaf, zijne opgeruimdheid en bedaardheid verlieten hem niet. Ofschoon het lot van zoo velen zijner medeburgers ook hem dreigde te treffen, en het maar al te zeer te vreezen was, dat hij welligt zijnen kerker slechts zou verlaten, om den brandstapel te beklimmen, zoo werd hij daardoor niet versaagd. In de Godsdienst zijnen steun vindende, behield hij zijne blijmoedigheid, en vervaardigde zelfs in dit akelige verblijf een blijspel, waaraan hij

den naam gaf: *lief in leed, of de lof der gevangenis*. Ja, verscheidene stichtelijke traktaten, verhandelingen, gedichten en liederen, met welke op te stellen hij zijnen tijd verkortte en de smarten zijner langdurige gevangenis poogde te lenigen, getuigen genoegzaam van die kalmte des gemoeds, die alleenlijk een gerust geweten, en de bewustheid van wèl te handelen, schenken kan. Ook aan zijne vrouw, die onder hare rampen dreigde te bezwijken en der wanhoop nabij was, schreef hij eenen regt Christelijken, openbarenden brief, waarin hij haar vertrouwen op de wijze Voorzienigheid trachtte te versterken en die deszelfs uitwerking ook in geenen deele bij haar miste.

Eindelijk naderde de tijd, dat Koornhert tot een verhoor bij de Regters werd toegelaten, en hij wist zich zoo meesterlijk te verantwoorden, dat hij uit zijne gevangenis ontslagen werd. Kort daarna werd hij evenwel eensklaps gewaarschuwd, op zijne hoede te zijn, daar het bevel uit *Brussel* reeds gekomen was, om hem weder in den kerker te werpen. Een der *Brederoede's* wist hem stil uit *den Haag* naar *Haarlem* te ontvoeren. En nu onttrok hij zich door eene vrijwillige ballingschap aan de vervolging zijner vijanden. Hij begaf zich naar *Kleef*, en voorzag in de behoeften van zijn huisgezin weder, door zijn vorig bedrijf, het

plaatsnijden, uit te oefenen. Evenwel vergat hij de belangen van zijn Vaderland niet, maar bleef hij bestendig bezig, om nuttige plannen voor deszelfs welzijn te beramen.

Op den regten prijs werd dit door Willem van *Oranje* geschat, en, naauwelijks had men in 1372 zich openlijk tegen het dwangjuk der *Spanjaarden* ten strijde geschaard, of Koornhert werd door den edelen Prins in het Vaderland teruggeroepen en tot Secretaris der Staten van *Holland* benoemd. Dezen, zoo aanzienlijken als gewigtigen, post nam hij met de meeste naauwgezetheid en getrouwheid waar, en, waar het regt en billijkheid gold, daar ontzag hij niemand, al bekleedde deze ook den hoogsten rang; maar, getrouw aan de grondbeginselen der Godsdienst, verzette hij zich steeds met mannenmoed tegen alles, wat onregt was. Zoo kantte hij zich ook rondborstig tegen de handelingen van den Graaf van *Lumey*, die, aan het hoofd der Watergeuzen, *den Briel* had ingenomen, maar wiens losbandigheid en wreedheid der goede zaak meer nadeel, dan zijn zwaard en zijne dapperheid haar nut aanbragten. Daardoor haalde hij zich dan ook den haat van *Lumey* en dien der zijnen op den hals, en zag hij zich in wezenlijk levensgevaar gebragt, zoodat hij zich eindelijk gedrongen zag, andermaal het land te verlaten, en zich te *Emden* nederzette, waar hij zoo lang vertoefde, tot dat de eerste verwarring voorbij was, en de Prins en

de Staten meer magt tot beteugeling der kwaadwilligen konden uitoefenen. Toen keerde hij naar het Vaderland terug, en zette zich weder metterwoon te *Haarlem* neder.

Bij voortduring mogt hij zich in de hooge gunst en bescherming van den Prins verheugen, die hem wegens zijne getrouwheid, schrandereheid en verlichte Godsvrucht, zoo hoogachtte, dat hij van zijnen raad in de moeilijkste gevallen zich bediende. En waarlijk, hij verdiende deze onderscheiding vooral door de innige gehechtheid, waarmede hij aan den Bevrijder des Vaderlands verbonden was, en door de onkreukbare trouw, welke hem in al zijne verrigtingen kenmerkte.

Hartelijk beminde hij zijn Vaderland. Dit zal reeds genoegzaam uit het bovengenoemde gebleken zijn. Nog eene enkele proeve hiervan kunnen wij niet verzwijgen. — Toen de *Spanjaarden* in 1582 heimelijk eenen aanslag op *Enkhuizen* beraamden, werd hem dit in vertrouwen medegedeeld door iemand, wiens ambtsbetrekking het eigenlijk medebragt, om dit terstond te ontdekken. Toen deze hem dus verzocht, het geheim te houden, bestrafte Koornhert hem met deze woorden: „*Al waart gij mijn eigen broeder, ik zou geen oogenblik nalaten zulks te openbaren, waar het behoort. Ik weet, wat ik uit kracht van den eed, dien ik heb afgelegd, aan het Vaderland schuldig ben.*” En ofschoon reeds zestig

jaar oud, vertrok hij terstond naar *den Haag*, maakte den toeleeg des vijands bekend en verijdelde alzoo den aanslag.

Door alles wat Koornhert geleden en onderhouden had, was zijn mannelijk karakter ernstiger geworden, hoewel hij nog altijd, waar het pas gaf, vrolijk zijn kon, ja, zich nog altijd in den Heer, zijnen God, verheugde, al de dagen zijns levens. — Nadat hij te *Haarlem* was teruggekeerd, en daar voor eenigen tijd rust had gevonden, was het vooral de Christelijke Godgeleerdheid, aan welke beoefening hij zich toewijdde. De leer van Jezus te onderzoeken, en daaruit ware wijsheid en troost te ontleenen, dit was zijne aangenaamste bezigheid. En, hoe verder hij het in dit onderzoek bragt, hoe helderder inzigten hij in den waren geest van het Evangelie verkreeg, — des te meer werd hij door een vurig verlangen bezielde, om, wat hij zelf geloofde en beminde en wat zijne ziel met bestendige vreugde vervulde, ook aan anderen mede te deelen. In al zijne schriften, met dit doel uitgegeven, straalden niet alleen grondige kennis en geleerdheid door, maar er heerschte ook een geest van liefde en verdraagzaamheid in, welke in die onrustige tijden slechts weinigen bezielde. Daar zijne Godsdienstige gevoelens intusschen veel verschilden van die, welke

toen algemeen waren aangenomen, berokkende hem dit menige onaangenaamheid, en namen zijne vijanden en benijders, die slechts door zijn kerkerleven en zijne ballingschap waren ingeslaimerd, deze gelegenheid waar, om hem in een hatelijk daglicht te stellen.

Maar al te zeer bereikten zij hun doel. Geen predikstoel, van welken de gevoelens van Koornhert, in die onverdraagzame tijden, niet werden bestreden en als Godslasterlijke dwalingen werden uitgekreten. Koornhert intusschen, die met een opregt geweten, en na een langdurig onderzoek, slechts uit overtuiging had gesproken, ging onverdroten voort en poogde degenen, die zoo hevig tegen hem uitvoeren, te doen begrijpen, dat zij hem liever, dan hem alzoo te veroordeelen, door betere gronden, met liefde en verschooning moesten teregt brengen, indien hij dwaalde.

Ofschoon de hooge gunst en bescherming van den Prins hem uitnemend te stade kwam, zoo achtte hij zich evenwel te *Haarlem* niet veilig meer voor den bitteren haat der geestelijkheid, en ging te *Gouda* wonen, waar hij, daar zijne vrouw reeds lang te voren overleden was, bij zijne zuster zijn intrek nam, en op den 29 October 1390 in den ouderdom van omtrent 68 jaren overleed.

De gerustheid, waarmede hij, trots alle miskenning, op zijn werkzaam, nuttig en Godvruchtig leven

kon terugzien, gepaard met zijn vast geloof aan Gods genade in Christus, deed hem zacht en kalm ontslapen, met de zekere verwachting, eenmaal zalig te ontwaken, en in een beter leven over te gaan, waar ieder maaijen zal, wat hij hier gezaaid heeft.

Veertig jaren na zijnen dood (1630) werden zijne talrijke werken te *Amsterdam* gedrukt; dezelve worden thans nog door *Nederlands* geleerden, met bewondering, gelezen. Zijn vriend Hendrik Laurens Spiegel had, om zijne nagedachtenis in aandenken te houden, een grafschrift vervaardigd, hetwelk dan ook, in de groote Kerk te *Gouda*, op de zerk, waarouder hij begraven ligt, is uitgehouwen. Het is van dezen inhoud:

Nu rust, diens lust en vreught was denght,

En 't waer, hoe swaer 't oock viel. —

Noch sticht zijn dicht-geschrift. Maar 't lijf!

Hier bleef 't. — God heeft de ziel. —

JACOB CATS

verdient vooral ook met roem vermeld te worden onder diegenen, die uitgebreide geleerdheid met innige Godsvrucht op de gelukkigste wijze vereenigden. — Elk, die met zijne veelvuldige werken genoegzaam

bekend is, zal hem voorzeker den lof van veelomvat-
tende geleerdheid niet ontzeggen. Overal toont hij in
deze zijne geschriften, doordrongen te zijn van den
geest der oude Grieksche en Romeinsche schrijvers,
met wier talen en werken hij zich geheel eigen had
gemaakt. Ook in de beoefening der nieuwe letterkunde
had hij het tot eene aanmerkelijke hoogte gebracht. Als
regtsgeleerde en staatsman stond hij bij zijne tijdge-
nooten hoog aangeschreven. In de gewijde en onge-
wijde Geschiedenis was hij bij uitnemendheid ervaren.
Daarbij was hij wijsgeer in den echten zin van het
woord, en wist, met ongemeene scherpzinnigheid,
het ware van het valsche, het goede van het verke-
eerde te onderscheiden. De wijsgeerige beoefening
der Geschiedenis en zijne eigene veelvuldige ervaringen
hadden hem eene menschenkennis doen verwerven,
die schaars ook door de grootste geleerden wordt
geëvenaard. Diepe blikken had hij in het menschelijk
hart geworpen, en deszelfs geheimste schuilhoeken,
met zeldzame opmerkzaamheid, opgespoord. In één
woord, Cats verdiende onder de geleerden van zijn
tijd eene eervolle plaats.

En met die geleerdheid paarde hij innige *Gods-
vrucht*. Hierop moeten wij, volgens ons doel, onze
jeugdige lezers vooral opmerkzaam maken. Een warm
gevoel voor Godsdienst en deugd straalt in al zijne
gedichten, op eene voortreffelijke wijze, door. Met
alle menschelijke bedrijven brengt hij de Godsdienst

in verband. Op elke bladzijde lezen wij zijne diepe
afhankelijkheid van den Alregeerder. Christelijk ge-
loof, deugd en zedelijkheid te bevorderen, dit doel
stelde hij zich steeds voor oogen, en bereikte het op
eene gelukkige wijze, door ook de geringste voorval-
len in het dagelijksch leven daaraan dienstbaar te ma-
ken. Niet te overdreven is de lof, hem door Feith
toegebragt, wanneer hij van hem zegt: »Als mensch
»behoort hij ongetwijfeld onder het klein getal der
»edelen, voor welke de deugd eene behoefte gewor-
»den is; die haar om haar zelve betrachten, afgezon-
»derd van de achting van alle stervelingen. Hij ken-
»de, tot aan zijnen dood toe, als eerste Staatsminis-
»ter en als ambteloos landman, geen genoegen, dan
»de rust van zijn geweten en eenen vrijmoedigen blik
»tot God. — Zijne goedhartigheid was onbepaald.
»Zijne opregtheid vindt schaars haar voorbeeld. Zijne
»liefde en mededeelzaamheid zijn boven allen lof ver-
»heven. Als echtgenoot en vader heeft hem niemand
»overtroffen. Zijne nederigheid was bijna boven het
»menschelijke; en indedaad, hij had ze in de school
»van Jezus geleerd. — Cats was zijne deugd alleen
»aan de GODSDIENST verplicht.»

Tot staving van deze getuigenis willen wij u eenen
vlugtigen blik doen vestigen op zijnen levensloop,
en u hier en daar uit zijnen eigenen mond doen hoor-
ren, welke gezindheden hem doorgaans bezielde,
waartoe ons zijn onwaardeerbaar meesterstuk, *het*

tweeëntachtigjarig leven, genoegzame aanleiding zal verschaffen.

Jacob Cats werd in 1377, te *Brouwershaven*, eene stad in *Zeeland*, uit aanzienlijke ouders geboren. Nog zeer jong zijnde, verloor hij zijne moeder, en werd toen door zijnen oom tot zich genomen en opgevoed. Veel was Cats aan dien waardigen man, en vooral aan deszelfs huisvrouw, die de zuster was zijner overledene moeder, verplicht. Zijne tante beschreef hij als:

»een deftig wijf, en van een streng gemoet.»

Als zijne ziel, door kwade voorbeelden op school verleid, zich meer aan ijdelheid en dartelheid, dan aan zijne leeroefeningen begon te hechten, nam zij hem alleen en vermaande hem:

»..... met duysent reden
 »Hoe dat een leersaem kint syn jaeren moet besteden;
 »En hoe men wesen moet omtrent syn eerste jeugt,
 »Of dat men anders mist de vruchten van de deugd.
 »..... zij wist sooveel te seggen,
 »Dat Cats genegen wierd syn grillen af te leggen;
 »En toen begon hij eerst te letten op het stuck;
 »Een vriend van wijsen raet is vrij een groot geluck.»

Zoo werd dan, onder de leiding van die voortreffelijke vrouw, in Cats de grond gelegd tot die godsvrucht en deugd, waarvan het geheele volgende leven van onzen grooten Dichter en Zedeleeraar den echten stempel draagt.

Jonge lieden, die het groote voorregt bezit, eene goede opvoeding te genieten, o! stelt het toch op hoogen prijs! Weest dankbaar aan den liefderijken God, die u verstandige en brave ouders en leermeesters schonk tot leidlieden uwer jeugd, die u in het goede voorgaan en tot de betrachting der deugd u aansporen. Volgt hunne lessen en vermaningen op, opdat gij eenmaal, in welken kring de Voorzienigheid u moge plaatsen, waardige leden der maatschappij moogt worden en uw eigen wezenlijk geluk moogt bevorderen!

Zoo was het bij Cats. Niet te vergeefs waren de lessen en vermaningen zijner opvoeders aan hem verspild geworden. De goede indrukken, in zijne vroege jeugd ontvangen, bleven hem steeds bij, en deden hem, in zijne jongelingsjaren, toen hij door de grootste verleidingen omringd werd, die, bij zijnen weelderigen geest en levendig gestel, voor hem vooral zoo gevaarlijk waren, staande blijven op het pad der deugd, zoodat hij, in ver gevorderden leeftijd, ofschoon de dwaasheden zijner jeugd ootmoedig erkennende, evenwel met gerustheid op zijn vroeger leven kon terug zien.

Na vier jaren in *Zierikzee* doorgebracht te hebben , waar hij zich in de voorbereidende wetenschappen had geoefend , begaf hij zich naar de *Leidsche* Hoogeschool , om tot Regtsgeleerde te worden opgeleid . Vandaar begaf hij zich naar *Orleans* , waar hij tot Doctor in de Regten werd bevorderd en zich eenen geruimen tijd ophield , waartoe vooral bijbragt , dat hij voor eene der *Orleansche* schoonen eene teedere genegenheid had opgevat . Met groot leedwezen ontving hij dus van zijnen oom den last , om deze stad te verlaten ; maar hij wist zich zelven te beheerschen , zijne neigingen te bedwingen , en gehoorzaamde . Na eenigen tijd te *Parijs* vertoeft te hebben , keerde hij naar zijn Vaderland terug , oefende zich in *den Haag* , onder de leiding van bekwame regtsgeleerden , verder in de praktijk , en zette zich eindelijk als Advokaat in zijne geboortestad neder . — Zijne ongemeene kennis in de regten en zijne meesterlijke welsprekendheid deden hem spoedig algemeene achting en vertrouwen verwerven , en bezorgden hem een ruim bestaan .

Eene hardnekkige derdendaagsche koorts , die hem overviel , en voor welke geen der aangewende middelen scheen te baten , deed hem , op raad der geneesheeren , het besluit nemen , om naar *Engeland* te vertrekken , en te beproeven , of hij door verandering van lucht ook iets tot zijne genezing zou kunnen uitwerken . — Met eenen nieuwen schat van kundig-

heden , die hij op de beroemde Hoogescholen van *Oxford* en *Cambridge* verzameld had , in het Vaderland terug gekeerd , en eindelijk tot vorige gezondheid hersteld , zette hij zich , op raad van zijnen vriend Schotte , die toen Pensionaris van *Middelburg* was , in die stad metter woon neder .

Hier trad hij in den echt met Elizabeth van Valkenburg , aan wie hij eene vrouw had , die hem ten volle waardig was . Reeds meermalen had hij verbindtenissen aangeknoopt , die evenwel geene gevolgen gehad hebben . Eens was hij op het punt geweest , om in het huwelijk te treden , maar de koortsen , die hem overvielen en de gemelde reis naar *Engeland* hem deden ondernemen , hadden dit verhinderd . — Hierin erkende Cats met een getroffen hart de leiding van Gods Voorzienigheid , daar het meisje zijner keus hem alleenlijk door hare uitwendige schoonheid had bekoord , en eene verbindtenis met haar hem , naar alle waarschijnlijkheid , niet gelukkig zou gemaakt hebben . — Doch in *deze* vrouw , hem door Gods goedheid toegeschikt , had hij eenen schat gevonden , die voor hem van onberekenbare waarde was . Ja hij getuigde , dat hij aan haar vooral zijne deugd en godsvrucht verplicht was . Hoort , hoe Cats zelf haar beschrijft , en Gods wijze voorzienigheid , daarin zichtbaar , in zijne zangen verheft :

- ». ofschoon de menschen woelen ,
- » Laat God zijn hooge magt toch overal gevoelen :
 - » Daar ik het niet en sogt en niet en had gedacht ,
 - » *Wierd mij een lieve Vrouw van GODE toegebracht ,*
 - » Een vrouw van sneëg vernuft en geestig in manieren ,
 - » Sy kon 'een huysgesin naer rechten eysch bestieren.
 - » In plaetse dat de Jeugt Romansche grillen leest ,
 - » Soo is Plutarchus zelfs haer tijdverdrijf geweest.
 - » Maer Godes heilig woord , als meest bij haer gepresen ,
 - » Dat was se boven al genegen om te lesen.
 - » En waerom meer geseyt ? Sij was een weerde Vrouw ,
 - » Het grontstuck van het huys , een spiegel van de trouw."

Zijn echt werd met kinderen gezegend. Deze , met behulp zijner gade , tot nuttige leden der maatschappij en opregte Christenen te vormen , was zaligheid voor zijn hart. Zijne drie zonen echter moest hij missen in het vroegste hunner jeugd. Hoe diep hem dit grieven moest , kan men ligtelijk beseffen , doch hij zweeg ootmoedig en met onderwerping Gode stil. Slechts zijne twee dochters bleef hij behouden , die naderhand aanzienlijke huwelijken deden.

Te *Grijpskerk* , even buiten *Middelburg* gelegen , had Cats eene landhoeve , en daar sleet hij met zijne dierbare gade , afgezonderd van het gewoel der staatkundige wereld , als ambteloos burger , de geluk-

kigste jaren zijns levens. Eenen werkzamen geest bezittende , zocht hij , in vereeniging met zijnen broeder , partij van de zoute gronden te trekken , dezelve in te dijken en vruchtbaar te maken. Dit gelukte bovenmate , en spoedig zag men , in stede van waterplassen en slibbe , de heerlijkste landerijen prijken. God gaf zijnen zegen , zoodat dikwijls een enkele oogst hun het gansche aangekochte land betaalde. Den tijd , die hem overig was , besteedde hij aan de dichtkunst , voor welke hij reeds vroeg den gelukkigen aanleg gehad had , en vele zijner meesterstukken zijn dáár door hem vervaardigd.

Doch weldra maakte het einde van het twaalfjarig bestand in 1621 ook een einde aan zijne stille rust en huisselijke gelukzaligheid. Toen de oorlog op nieuw met hevige woede uitborst , begreep men , ten einde den *Spanjaarden* den toegang te beletten , alle landerijen in *Zeeland* onder water te zetten. Daar zag Cats nu zijne nieuwe schepping in het niet verdwijnen en zijne heerlijke velden , de vrucht van zoo veel onvermoeiden arbeid en noeste vlijt , wegdrijven. Gemakkelijk laat het zich begrijpen , hoe zeer hem dit trof ; — doch , gewoon , in alles Gods wil te eerbiedigen , berustte hij ook gelaten in dit aanzienlijk verlies , en hoe hij daaronder te moede was , blijkt ons uit hetgeen hij zelf daarvan getuigt :

- » Vrienden! aertsche vrengt en kan niet lange duren ;
 » Men moet het soet vermaeck met bitter leet besuren ,
 » God oeffent soo den mensch , en 't is de ziele goet ,
 » Hoewel hij evenwel daaronder suchten moet.”

Cats was nu ruim 44 jaren oud, en van nu af zien wij hem een ander tooneel betreden, hetwelk, hoe schitterend ook naar den uiterlijken schijn, zelden waarachtig geluk aanbrengt. Het eerste, wat hem uit zijnen stillen kring scheen te zullen rukken, was zijne benoeming tot Hoogleeraar te *Leyden*. Op dien leerstoel zou de geleerde man voorzeker hebben uitgeblonken, en hij zou gewisselijk, in de omstandigheden, waarin hij zich bevond, dit aanbod hebben aangenomen, indien hij niet ten zelfden tijd door de Regering van *Middelburg* tot Pensionaris dezer stad ware verkozen. In deze betrekking bleef hij twee jaren werkzaam, waarna hij door zijne vrienden zich liet bewegen, om dat zelfde ambt, hem door *Dordrecht* aangeboden, te gaan bekleeden. Al meer en meer verdubbelden zich nu zijne werkzaamheden, zoodat hij weinige uren meer aan zijnen gelukkigen huisselijken kring schenken kon. Ja, hij moest zich voor eenigen tijd geheel van denzelfden losrukken, toen hij, in 1627, met eenen gewichtigen last als Gezant naar *Engeland* gezonden werd.

Vol roem en eer keerde hij naar zijn Vaderland terug, terwijl hij ook door den Koning van *Engeland* met de Orde van *Sint Joris* vereerd werd. Doch, wat was aanzien en eer in zijne oogen! hoe weinig waren zij in staat hem eenigen troost te verschaffen, toen hij weldra het verlies zijner dierbare gade betreuren moest, die, na twintig maanden aan eene kwijnende ziekte geleden te hebben, eindelijk, ondanks alle pogingen der kunst, bezweek! Hij wendde dan ook zijne ziel geheel tot God; ging, wanneer de smart hem te diep ter neder drukte, op het graf zijner tweede ziel weenen, en vertrouwde onwankelbaar vast, dat, *al scheen het somtijds hard, wat hij van God vernam, het hem toch nuttig was vóór dat het einde kwam.*

Hoewel slechts vijftig jaren oud, bleef Cats aan deze zijne éénige ware liefde getrouw; want hij was overtuigd, dat eene tweede echtgenoot hem, op dien gevorderden leeftijd, nimmer het gemis zijner Elizabeth vergoeden zou.

Daar zijne dochters nu beide gehuwd waren, zag Cats naar geschikte middelen uit, om in afzondering te kunnen leven; maar het mogt hem nog niet gelukken. In tegendeel zien wij hem het hoogste toppunt van eer en aanzien bestijgen, daar hij in 1634 tot Raadpensionaris van Holland werd benoemd, en men, elf jaren daarna, bij zoo veel eer en last, nog

de posten voegde van Groot-Zegelbewaarder en Stadhouder der Leenen.

De onrustige tijden, in welke hij deze ambten beediende, veroorzaakten hem eene menigte van moeilijkheden. Dit ondervond hij vooral, toen hem door Willem II in 1650 de last werd opgedragen, om aan de Algemeene Staten te berigten, dat hij krijgsvolk naar *Amsterdam* gezonden had, om deze stad, waar men zijn gezag niet genoegzaam erkende, door geweld van wapenen te bemagtigen, en zes Afgevaardigden van de vergadering der Hollandsche Staten had doen gevangen nemen en naar *Loevestein* voeren. Cats verbleekte en sidderde, daar zijn geest terugbeefde voor de reeks van gewelddadigheden, welke dit begin van den jongen Vorst voorspelde. Zijne ontsteltenis was zóó groot, dat Willem, zelf den inktkoker halende, den Staatsman andermaal beval, de namen der gevangene heeren op te schrijven.

Onder alle deze moeilijkheden intusschen werd hij geschraagd door zijn onwankelbaar vertrouwen op God, wiens weldadig bestuur hij in alles eerbiedigde, zoodat hij, op het gevaarlijke en steile pad van eer, tot den einde toe, zonder wankelen staande bleef. »*Ik moest,*» zoo spreekt hij :

- » Ik moest op desen stroom met grooten aandagt zeylen,
- » Want bij een harde kust daer moet men dikmael peylen :

- » De winden bliesen hart en maecken groote baren
- » En bij mij was er noyt soo hollen zee bevaren :
- » Maer noch quam ick 'er uyt, doch door *mijn* wijsheyt niet :
- » 't Was Godes Vadergunst, die mij ten beste riedt."

Onder deze gewigtige bedieningen had Cats den ouderdom van 74 jaren bereikt, en hij drong nu met allen ernst op zijn ontslag aan, hetwelk hij eindelijk verkreeg. Evenwel mogt hij ook toen nog geene volle rust genieten, daar hij, op dringend aanbod der Staten, zich liet bewegen, om aan het hoofd van een buitengewoon en moeilijk gezantschap naar *Engeland* te vertrekken, en alzoo nog eenmaal zich aan het belang zijns Vaderlands op te offeren. — Van dáár terug gekeerd begaf hij zich eindelijk, van alle wereldsche grootheid eervol ontslagen, naar zijn geliefd *Zorgvliet*, hetwelk hij zelf op den Scheveningschen weg aangelegd had. Nu gaf hij zich weder geheel aan zijne lievelingsbezigheden, namelijk aan den landbouw en aan de Godgewijde dichtkunst over. Een aantal voortreffelijke gedichten, met welke hij zijne veelvuldige, reeds uitgegevene, geschriften vermeederde, zijn wij aan dit zijn buitenleven verschuldigd.

Onder dezen zijnen geliefkoosden arbeid vergat hij den stap niet, dien hij eerlang doen moest. Onder

zijne eigene beeldtenis had hij deze weinige regelen geschreven, die zoo geheel zijn' geest ademen en waarin zachte, nederige en bekoorlijke Godsvrucht doorstraalt:

- » Dat ick was, en is niet meer,
- » Dat ick ben, is wonder teër,
- » Dat ick namaels wesen sall,
- » Lieve Godt! dat isset all."

Dat *namaals*, dat toekomstende leven was het dan ook, dat hem, gedurende zijn gansche leven voor oogen had gezweefd, en waartoe hij zich vooral de acht jaren levens, die hij op *Zorgvliet* nog mogt doorbrengen, met allen ernst trachtte voor te bereiden. Niet op zijne eigene, in zijn oog altijd nog zoo gebrekkige, deugd vestigde hij zijne verwachting, maar alleen op Gods genade, den zondaar in Christus bewezen, en het was de taal van zijn hart, als hij schreef:

- » Mijn gansche troost alleen bestaat in Uw genade,
- » Dat is mijn eenig heyl, en soo mij dat ontviel,
- » Soo wist ick geen behulp voor mijn benaauwde ziel.
- » Maar Gij hebt ons geseyt, en dikmaels oock gesworen,
- » Dat, wie hierop vertrouwt, noyt staet te sijn verloren:
- » Het is uw lieven Zoon, het is Zijn heylig bloet,
- » Dat ons, onweerdig volck, den Hemel open doet:
- » Hierop wil ick alleen mijn hoop en steunsel setten.

- » Laet dan geen swack gemoet of wanhoop mij beletten,
- » En siet, met desen troost, soo reys ick onbevreesd,
- » O Godt! als ick vertreck, ontvangt dan mijnen geest."

Dat uur der onthinding was eindelijk gekomen! Nog slechts drie maanden en Cats zou zijnen vieren-tachtigsten verjaardag gevierd hebben: het gebed, dat weinige dagen vroeger uit het gemoed gevloeid was, werd hem, op zijn verzoek, voorgelezen en nog volkomen door hem verstaan. O, men kan dat gebed niet lezen, zonder tot in het binnenste der ziel geroerd te worden, daar het zoo geheel het vaste geloof, den waren ootmoed en het volkomen vertrouwen des Christens ademt. » *O God!* " zoo bad hij:

- » Wanneer 'k mijn slaauwe mond niet meer sal kunnen roeren,
- » Laet mijn gedachten dan door wanhoop niet vervoeren;
- » En als ick missen sal 't gebrueck van mijn gesicht,
- » Wees gij dan, lieve Godt! mijn troost en eenig licht!
- » Wanneer ick op het lest geen stem sal kunnen hooren,
- » Soo spreek, door Uwen Geest, tot mijn inwendige ooren;
- » En als dit lichaam sterft, en mij de kracht begeeft,
- » Maeck dan dat Uwen Geest in mij geduurig leeft!
- » En als mijn moede ziel sal uyt haer woonhuys scheyden,
- » Soo laet haer uyt dit rif tot uwen throon geleyden;
- » Dit is mijn hoogste wensch, dit eyscht mijn ziele meest,
- » O Godt! aen uwen gunst beveel ick mijnen geest!"

Gerust en blijmoedig ontsliep deze groote man, vol

vertrouwen op zijnen hemelschen Leidsman en dierbaren Verlosser. Hij had begeerd, zonder lijkstaatsie, des avonds, te worden bijgezet, in de Kloosterkerk te 's Hage, alwaar ook het stof zijner gade rustte. Achttien rouwkoetsen, door veertig fakkels verlicht, vergezelden het dierbare lijk, terwijl de tranen en de zegeningen der armen, welke eenen vader in hem verloren, nog lang van zijne deugd en van hunne droefheid getuigden.

Zóó, mijne jeugdige Vrienden! leefde, zóó stierf de man, wiens ongemeene geleerdheid, met innige Godsvrucht vereenigd, hem de achting en liefde van tijdgenooten en nakomelingen deed verwerven. Meer dan eene eeuw werd hij door geheel *Nederland* voor deszelfs zedemeester erkend. Er was bijna geen gezin, waar jong en oud zich niet elken avond met de gedichten van Cats verlustigde. Van eerbied, als voor eenen vriend en vader, aangedaan, plaatsten onze eenvoudige en gemoedelijke voorouders zijne werken naast hunnen Bijbel. Zij waren het huis- en handboek van geleerden en eenvoudigen, van aanzienlijken en geringen. En men kon de achting en liefde, die men voor den waardigen man gevoelde, niet hartelijker en treffender uitdrukken, dan door hem *Vader Cats* te noemen. Nog heeft hij dezen

eerbiedwaardigen naam onder ons behouden; — nog is zijn roem, hoe ook in later tijd en in kiescher eeuw zijne werken minder geacht zijn geworden, niet uitgestorven. Nog is hij voor velen een vaderlijke vriend, een trouwhartige raadsman, een getrouwe gids op den weg van deugd en plicht. En, ofschoon zijne nagedachtenis door geene brooze gedenkzuilen behoeft vereeuwigd te worden, zoo verheugen wij ons evenwel, dat het dankbare nageslacht, hulde doende aan zijne groote verdiensten, in het jaar 1829, te zijner eer, in zijne geboorteplaats, een standbeeld heeft opgericht, hetwelk door eenvoudige schoonheid zich aanbeveelt. — O, mogt zijn naam nog lang in de harten van alle *Nederlanders* leven!

HERMANUS BOERHAVE.

Door gansch *Nederland* niet alleen, maar zelfs door de geheele geleerde wereld, heeft deze man zich eene vermaardheid verworven, die aan zeer weinigen te beurt valt, en ons Vaderland mag met alle regt op dezen uitstekenden Geleerde roem dragen. — Maar, wat hem het meest in onze schatting doet rijzen, is de hooge eerbied, dien hij voor de Christelijke Godsdienst koesterde, de naauwgezetheid, waarmede hij hare voorschriften betrachtte, in één woord, de

voorbeeldige Godsvrucht, die hij, in alle omstandigheden, aan den dag legde. Daarom verdient hij hier eene plaats, en het zal u, jeugdige Lezers! niet onwelkom zijn, dat wij u dien grooten en braven man nader leeren kennen.

Boerhave werd den 31sten December 1668 te *Voorhout*, een dorp bij *Leyden*, uit zeer brave, doch min gegoede ouders geboren. Nog zeer jong zijnde, had hij het ongeluk, zijne moeder door den dood te verliezen; doch dit verlies werd vergoed door eene tweede echtverbintenis, welke door zijn vader werd aangegaan, en hem eene brave stiefmoeder schonk, die hem als haar eigen kind, met liefde en teederheid opvoedde, en hem reeds in zijne prilste jeugd echte beginselen van deugd en godsvrucht zocht in te boezemen.

Al zeer vroeg gaf de jonge Boerhave bijzondere blijken van een uitnemend verstand, een schrander oordeel en eene onvermoeide vlijt. Reeds op zijn twaalfde jaar had hij het zóo ver gebragt, dat hij Grieksche en Latijnsche schrijvers lezen kon, hetgeen zijnen vader, die te *Voorhout* Predikant was, een groot genoegen verschaft, daar hij hem aan den geestelijken stand wenschte toe te wijden. Dit was dan ook de vurige begeerte des jongelings, en met

noeste vlijt legde hij zich op de Oostersche talen en voorbereidende wetenschappen toe, en vertrok in zijn zestiende jaar naar de Akademie, waar hij wel dra onder de kundigste en schranderste leerlingen met regt werd geteld, en men de gegrondste hoop koesteren kon, dat hij een der grootste Godgeleerden worden zou, en den geestelijken stand tot een uitmuntend sieraad zou verstreken.

Het waren evenwel niet alleen de godgeleerde studiën, waartoe zich de vlugge en onderzoekende geest van Boerhave bepaalde; ook in de geschiedenis, in de wiskunde en in de wijsbegeerte had hij het tot eene aanmerkelijke hoogte gebragt. — Dit kwam hem zeer te stade, toen hij, op zijn vijftiende jaar, het verlies van zijnen teederbeminden vader betreuren moest, en hij nu (daar hij nog acht broeders en zusters had, die in geene ruime omstandigheden zich bevonden) naar een middel moest uitzien, om zijne studiën voort te zetten, hetgeen hij dan ook genoegzaam vond in het geven van onderwijs in de landmeetkunde aan vermogende jonge lieden.

Boven dit alles legde Boerhave zich inzonderheid toe op de geneeskunde, waarop zijne aandacht reeds van zijn veertiende jaar af was gevestigd geworden, toen hij uit eene gevaarlijke ziekte was gered. Deze wetenschap had naderhand zoo veel bekoorlijks voor hem, dat hij alle uren, die hij van zijne andere studiën overig had, vlijtig besteedde,

om de schriften van de beste artsen van vroegeren en lateren tijd te lezen, en daarin zoo vele vorderingen maakte, dat hij den lust meer en meer bij zich voelde opgewekt, om zich ook tot Geneesheer te bekwamen, en alzoo het lichamelijk lijden zijner natuurgenootten te helpen verzachten. Hij bleef zich intusschen met allen ijver aan de godgeleerde wetenschappen toewijden, en had nog geenszins het voornemen, van den geestelijken stand af te zien. Evenwel vond hij geen behagen in de bekrompene begrippen en spitsvondige haarkloverijen, die in zijnen tijd onder de godgeleerden plaats hadden; en de liefdelooze twisten, die gevoerd werden, en de daaruit voortvloeiende scheuringen vervulden het hart van den verstandigen en beminnelijken jongeling met weemoed. Ja, de vrees kwam wel eens bij hem op, dat hij welligt, eenmaal als Leeraar opgetreden, door de verspreiding zijner helderder inzichten in de Godsdienst, welke hij alleenlijk uit het onbevooroordeelde, van alle stelselzucht vervreemde, onderzoek der Heilige Schrift verkregen had, tot meerdere verdeeldheden aanleiding kon geven.

Weldra werd hij in zijne gegronde vrees door eene toevallige ontmoeting versterkt. Hij trof namelijk eens in de *Leidsche* jaagschuit een gezelschap aan, waarvan eenigen over de, voor de Godsdienst gevaarlijke, dwalingen van Spinoza kwamen te spreken. Één hunner tastte het stelsel van

dien wijsgeer met zoo vele blijken van onkunde aan, en voer met zulke bittere scheldwoorden tegen hem uit, zonder een eenigen grond er voor bij te brengen, dat de jonge Boerhave zich gedrongen gevoelde, om hem eens te vragen, of hij wel ooit de werken van Spinoza gelezen had. Deze vraag had die uitwerking, dat deze domme kampvechter op eenmaal tot stilzwijgen gebragt en beschaamd werd. Een ander, die in een hoek zat, vroeg Boerhave naar zijn naam, en dien vernomen hebbende, tekenende hij hem terstond in zijn zakboekje aan. Wanneer men vervolgens te *Leyden* kwam, werd er al aanstonds aan alle kanten verspreid, dat Boerhave een gevaarlijke *Spinosist* was, tegen wien de Overheid en elk regtschapen Christen waken moest. Velen geloofden dezen laster zonder eenig onderzoek, en toonden hem dus aanstonds eenen bitteren Godsdiensthaat, onder den schijn van eenen heiligen ijver.

Nu was het besluit van Boerhave genomen. Neen! met de algemeene verdenking, die hem aankleefde, op den kansel te treden, was de weg niet, om zijn Vaderland nuttig te zijn; — en hij besloot dus, om van nu voortaan den geestelijken stand vaarwel te zeggen, en zich met allen ernst op de geneeskunde toe te leggen. — »Door zulk een verkeerden geestelijken ijver,» zegt de Duitsche geleerde Jacobi(*), »werd deze groote man aan de dienst

(*) In het eerste deel zijner *Geschriften*, bladz. 297.

der Kerk ontruikt. Maar de wijze Voorzienigheid, zonder welke niets gebeurt, liet ook dit om de gewigtigste oorzaken toe. Zij zag, dat de Godsdienst en de deugd er veel bij winnen zou, als een van de grootste Geleerden, buiten den geestelijken stand, tot een uitstekend voorbeeld van Christelijke Godzaligheid verstrekke, dien men niet kon voorwerpen, dat hij zulks slechts om den broode deed. Boerhave moest een leeraar van het Christendom en der verhevenste deugd worden, zonder daartoe gehuurd te zijn, opdat zijne Godsvrucht alzoo den reinsten glans verspreiden, en te dieper ingang hebben mogt in de harten van anderen. De Godsdienst moest tevens door hem van dien laster bevrijd worden, dat zij slechts bij geestelijken en bij oekundigen gevonden werd."

In 1693, dus in zijn vijftienvigste jaar, werd Boerhave tot Doctor in de Medicijnen bevorderd, en nu was weldra het geheele land vervuld van zijnen roem. Het waren dan ook zijne groote verdiensten, die hem, in 1701, tot Lector in de geneeskunde aan de *Leydsche* hoogeschool, en in 1709 tot Hoogleeraar in deze wetenschap verbeieven. Groot was de vermaardheid, welke hij in deze betrekking erlangde. Uit alle landen van *Europa* zond men leerlingen naar zijne school, zoodat zelfs in de groote zaal, tot zijne lessen bestemd, dikwijls de plaatsen vooraf moesten besteld worden. — En, met welk een voorbeeldeloozen ijver en gelukkig gevolg hij onderwees, bleek

genoegzaam uit het aanzienlijk aantal kundige en vermaarde Geneesheeren, die uit zijne school zijn voortgekomen.

Allerwegen verspreidde zich dan ook de roem zijner uitstekende bekwaamheden. Dagelijks werd hij door vreemdelingen uit de afgelegenste gewesten geraadpleegd, en door alle reizende geleerden bezocht. Zelfs Koningen en Vorsten, onder welke *Czar Peter I*, de Hertog van *Lotharingen* en anderen genoemd worden, vereerden hem met hun bezoek en verlieften hem met bewondering.

Doch op dit alles verhieft de groote man zich niet. In alle zijne woorden en daden straalde die echte *nederigheid* en ootmoed des harte door, die het kenmerk is van den waren Christen. Ofschoon de Natuur hem hare diepste geheimen tot heil der lijdende menschheid scheen ontsloten te hebben, zoo erkende hij evenwel en beleed het openlijk, dat de ervarenste arts niets tot de genezing eener ziekte vermag, en het de hoogste eer eens geneesheers is, zich aan de magtige en alleen genezende kracht der Natuur ter dienst te stellen. Boven alles huldigde hij *God*, den Onderhouder en Bestuurder der Natuur, als den éénigen oorsprong dezer genezende kracht, en legde alzoo de kroon zijns roems aan den voet van 's Hoogsten troon neder.

Zulk eene nederigheid, te midden van zoo veel roem, zulk een levendig gevoel zijner diepe afhan-

kelijkheid, te midden van zoo veel toejuiching en vergoding, was hij verschuldigd aan de Goddelijke leer van Jezus, in welker geest hij geheel was ingedrongen, en welke hij met klimmende belangstelling bleef onderzoeken. — Onder zijne drukste werkzaamheden en menigvuldige tijdroovende beslommeringen vergat hij nimmer, dagelijks des morgens en des avonds, een uur af te zonderen, om zijn hart voor God in het gebed te ontlasten, en zich in de leer van Jezus te oefenen, waarin hij alleen geruststelling, troost en bemoediging vond, en door welker krachten invloed hij in staat werd gesteld tot het betrachten van die menigvuldige deugden, die hij zoo voorbeeldig beoefende.

Aan zijne dagelijksche gebeden en overdenkingen was het dan ook toe te schrijven, dat hij zijne natuurlijke opvliegende geaardheid zoodanig had onderdrukt, en het zóó ver in *zachtmoedigheid* gebragt had, dat hij niet meer vertoornd scheen te kunnen worden, de fouten van zijne vijanden steeds wist te bedekken of te verschoonen, en zich op hen wreekte door goeddoen, zoo dat zijne goede vrienden wel eens plagten te zeggen: »Hij, die door Boerhave met weldaden wil overladen worden, moet hem slechts bittere krenkingen en beleedigingen aandoen.»

Den diepsten *eerbied* koesterde hij voor God, wiens oneindige Magt, Wijsheid en Goedheid hij in alles erkende, en hij zocht dien eerbied ook zijnen

leerlingen bij alle gelegenheden in te boezemen. — Denzelfden onbegrensden eerbied had hij voor de Goddelijke *Openbaring*, en het was hem onmogelijk, eenige achting te betoonen voor hen, die dit heerlijke geschenk der Godheid durfden miskennen.

Eens zat hij met zijn huisgezin en eenige goede vrienden aan het middagmaal, toen Voltaire — een beroemd buitenlandsch geleerde van dien tijd, die zijn vernuft en geleerdheid ongelukkiglijk misbruikte om de Godsdienst te ondermijnen en te bespotten — bij hem werd aangediend, als verlangende hem eenige oogenblikken te spreken. Zoodra hij den naam van den Franschen wijsgeer hoort, ontgloeit eerbied voor God en Zijn Woord, en tevens verontwaardiging tegen den vrijdenker in zijn binnenste. Zijne vrienden, ziende dat hij huivert, sporen hem aan, om toch aan het vereerend verlangen des vreemdelings te voldoen. Doch, na een oogenblik gezwezen te hebben, gaf de edele man hun dit verheven antwoord: »Boerhave staat niet op voor eenen man, die voor zijnen God niet opstaat.» Hij bleef inderdaad zitten, en Voltaire moest vertrekken, zonder Boerhave gezien te hebben.

Was het de *Christelijke Godsdienst*, uit welke Boerhave kracht en moed ontving tot het beoefenen

der moeilijkste deugden, — zij was hem ook de rijke bron, waaruit hij bemoediging en troost schepte onder *lijden* en *smart*. Schoon door de natuur met een buitengewoon sterk ligchaamsgestel bedeed, zoodat hij den meesten tijd zijns levens eene groote mate van gezondheid genoot, welke door zijne regelde levenswijze niet weinig werd bevorderd; zoo bezweken echter van tijd tot tijd zijne krachten onder den moeilijken arbeid van zijnen geest. In het midden des jaars 1722 werd hij door zulk een hevig *rhumatisme* overvallen, dat hij genoodzaakt was, gansche maanden onbewegelijk op den rug te liggen, omdat de woede van ziekte en pijn, bij de minste beweging, met den dood dreigde. Vijf maanden bragt hij alzoo in onbeschrijfelijk lijden door, hetwelk hij evenwel standvastig en zonder morren doorstond, gesterkt door die weldadige Godsdienst, welker heilzame kracht hij in ruime mate ondervond. Den 11^{den} Januarij 1723 kon hij, hoewel zwak, zijne lessen hervatten. De blijdschap hierover was zoo groot, dat hij niet alleen van alle zijne leerlingen de ondubbelzinnigste vreugdeblijken ontving, maar dat ook door de geheele stad zijne herstelling met feestelijke *illuminatiën* gevierd werd.

Vijf jaren daarna overviel hem eene tweede ernstige ziekte, welke dermate zijne krachten verzwakte, dat men de hoop voor zijn leven reeds opgaf. Doch nog ditmaal spaarde de Voorzienigheid zijn

nuttig en werkzaam leven. Van dien tijd af evenwel gevoelde hij eene afnemening van zijne ligchaamskrachten, zoodat hij niet bestand was voor de derde hevige ziekte, die hem in 1738 aantastte en waaronder hij ook bezweek.

Het was vooral in deze ziekte, gedurende welke hij, onder de onlijdelijkste smarten, niets anders dan een zekeren dood voor oogen zag, dat hij trefsend in zijn voorbeeld getoond heeft, wat de Godsdienst vermag. — Kort vóór zijnen dood schreef hij een brief aan den Vrijheer Bassand, Lijfarts van den Groothertog van *Toscanen*, welke van zijne Christelijke gemoedsgesteldheid de schoonste blijken gaf, en dien hij eindigde met deze woorden: »*Al wat er gebeurt, wat het ook wezen moge, geschiedt naar den wil des Allerhoogsten. Waarom zou ik dan vreezen? en wat zou ik anders wenschen? Laat ons God in al zijn doen aanbidden; dit is genoeg. Intusschen ben ik vlijtig bezorgd om de beste geneesmiddelen te gebruiken, en ben voorts wegens den uitslag onbekommerd.*»

Diezelfde Christelijke onderwerping straalt ook door in een brief, geschreven aan Mortimer, een beroemd geneesheer in *Londen*, en waarin hij aan het slot zich aldus uitdrukt: »*Ik verwacht met stille onderwerping de bevelen van mijnen God, wien ik alles gewillig opoffer, wat Hij mij gegeven heeft en dien ik alleen liefheb en eeniglijk vereer.*»

Onbeschrijfelijk waren de smarten, ondragelijk de pijnen en folteringen, welke de brave man te verduren had, zoedat zijner vrouw, dochter en vrienden, bij den aanblik van zijnen jammervollen toestand, het hart ontzoonk, en zij, hoe dierbaar hun zijn leven ook was, zich gedrongen gevoelden, om een spoedig einde te bidden. — Maar *hij* bezweek niet; hij troostte en bemoedigde zijne dierbaren; hij wekte hen op tot standvastigheid, en toonde hun met woorden en daden, dat hij de smarten niet met eene *Stoicijsche* gevoelloosheid verachtte, maar door zijn geloof aan God, door zijne liefde jegens God en door zijn vertrouwen op Diens genade, met de onderwerping eens Christens verduurde.

Als een voorbeeld van standvastig geloof, van onbegrensd vertrouwen op den Zaligmaker en van de zaligste hoop des beteren levens, ontsiep hij den 23sten September 1738, in den ouderdom van zeventig jaren. — Zijn dood wekte eene algemeene verslagenheid. »Ik bedwing mij,» zeide de Hoogleeraar Schultens, in zijne lijkrede, »om den »vrijen loop aan mijne gedachten te geven, opdat »niet de geheele vergadering van uitmuntende jongelingen, die treuren, dat de Wijsheidsbron nu uitgeput is, in tranen zoude wegsmelten.» — En de gansche schare van toehoorders barstte in geweën uit, zoodat de redenaar voor eenige oogenblikken verhinderd werd, verder te gaan. — Deze onge-

kunstelde tranen zijn eene heerlijke lofspraak voor den braven man!

Het gedenkteeken, dat men ter eere van Boerhave in de *Sint-Pieters-kerk* te *Leyden* heeft opgerigt, stelt eene lijkbuis voor, waarop men de welgelijkende afbeelding van den geneesheer in een medaillon ziet, en waaronder men 's mans geliefkoosde spreuk leest: »De eenvoudigheid is het zegel der waarheid!» terwijl op het voetstuk staat: »den gezondmakenden geest van Boerhave gewijd!»

Zoo hebben wij u, jeugdige lezers! in eenige proeven aangetoond, hoe de Godsdienst niet alleen aan den eenvoudigen en onverlichten een staf toereikt op den weg des levens, maar ook voor den waren geleerden, die zijne kennis uit echte bronnen put, en niet met ijdel en waanzin vervuld is, eene parel is van groote waarde, en hem haren heilzamen invloed krachtig doet ondervinden. — Ongeukkig en dwaas is de mensch, die haar durft miskennen, en voor haren zegenenden invloed oog en hart sluit; — hij moge met geleerdheid prijzen en op veelomvattende wetenschappelijke kennis roem dragen, — al zijne zoogenoemde wijsheid brengt noch hem zelve noch anderen wezenlijk geluk aan.

En, als eenmaal alles hem begeeft, en de koude hand des doods hem aangrijpt, dan vertoont zich alles, waaraan hij, buiten de Godsdienst, waarde hechtte, in zijne nietigheid, en mist hij den eenigen steun, die hem kan staande houden en voor bezwijken behoeden. — Maar gelukkig noemen wij hem, bij wien heldere kennis en grondige geleerdheid zich met innige Godsvrucht vereenigt, en die de echte levenswijsheid weet te scheppen uit de bronnen, die de *Godsdienst* ontsluit.

- » Zij toch, zij is den mensch, op 't kronkrend pad van 't leven,
- » Tot steun en kracht en hulp, als trouwe gids, gegeven,
- » Tot beter poolgestart, dan ooit in 't noorden blonk,
- » Maar vaak, bij duistren nacht, voor 't sterflijk oog verzonk:
- » Gewis, geen zoon van 't stof kon ooit haar schoon miskennen,
- » En 't spoorloos onverstand alleen haar gordel schennen.
- » De dwaas, en deze alléén, mogt in zijn ijden waan,
- » Het licht, door haar verspreid, in nacht doen ondergaan;
- » Maar al wat edel dacht, en op uw luister staarde,
- » O *Godsdienst* boog de knie voor uw verheven waarde" (*).

(*) W. H. Warnsinck, Bsz.

VIII.

KLOEKMOEDIGHEID IN GEVAREN.

In het geloof vast te staan, als de zon van Gods liefde onbeneveld ons pad beschijnt, — overeenkomstig zijne innige overtuiging van hetgeen pligt is te handelen, zoo lang die pligt ons tot geene zware opofferingen roept, is op zich zelf reeds goed en edel; daar ook in de dagen des voorspoeds dat geloof vaak wordt beproefd en ons pligtgevoel op verschillende wijzen kan verzwakt worden. — Maar groot en edel vertoont zich *dan* vooral de mensch, zoo hij, wanneer tegenspoeden hem van alle zijden omringen, en de grootste gevaren hem bestormen, dan nog eene sterkte van ziel, eene tegenwoordigheid van geest en standvastigheid bezit, waardoor hij zich boven angst en vrees en schrik verheft, en, aan zijnen pligt getrouw, niet wankelt of bezwijkt. Een luisterrijk voorbeeld van zulk eene kloekmoedigheid treffen wij aan in

PIETER ADRIAANSZOOM VAN DER WERF.

Deze edele man was , tijdens het beleg van *Leyden* door de *Spanjaarden* , in den jare 1574 , burgemeester dier stad. Reeds vroeger had hij aan het Vaderland gewigtige diensten bewezen , en steeds was hij met ongemeene standvastigheid der goede zaak getrouw gebleven , voor welke ook zijn Vader het leven had opgeofferd.

Voor al was het in het genoemde beleg , dat zijn onwankelbare moed en edele onverschrokkenheid heerlijk doorblonken. — Wij kunnen ons geen denkbeeld vormen van den rampzaligen toestand , waarin *Leyden* zich bevond , toen , onder het bevel van Baldez , eene aanzienlijke krijgsmagt deze stad bezet hield , om welke deze Veldheer tweeënzestig verschansingen had laten aanleggen , die genoegzaam getuigden , dat het op de verovering van deze stad , die als het ware de sleutel was tot het hart van *Holland* , met allen ernst gemunt was. Vier maanden lang had men met bovenmenselijke volharding het beleg uitgestaan , en , ofschoon men tegen duizenden geoefende krijgslieden naauwelijks honderden van burgers stellen kon , wonderen van dapperheid verrigt , toen een vreesselijker vijand , dan die hen van buiten bestreed , zich binnen hunne muren vertoonde. Het was de hongersnood , die (daar men schaars

van levensmiddelen was voorzien , en het water zoo laag was , dat de vloot , die voorraad zou aanbrengen , niet naderen kon ,) met al deszelfs verschrikkingen de burgers overviel. Al vreesselijker en vreesselijker klom de nood , ja bereikte weldra zulk eene verschrikkelijke hoogte , dat , nadat het eetbare verteerd was , het onreinste voedsel gretig werd ingezwolgen , en eene verslindende pest , daardoor ontstaan , honderden ten grave sleepte. Moeders werden dood naast hare zuigelingen , kinderen levenloos aan de borst der kijnende voedsters gevonden. De nood was ten top gestegen , de moed der ingezetenen begon te verflaauwen , en , daar alle hoop op redding meer en meer verdween , begon verslagenheid en misnoegen zich bij de burgers te openbaren , ja sommigen sloegen tot muiterij over. — Daar verschijnen eenigen dier misnoegden voor van der Werf , eischen van hem , om met den vijand in onderhandeling te treden en door de overgave der stad aan de hooggestegene ellende een einde te maken , en zij voegen bij hunnen eisch de sterkste bedreigingen. Wie zou bij zulk eene zware beproeving niet bezwijken? — De edele Burgervader wankelt niet; zijne trouw , aan Vaderland en Godsdienst gezworen , is onveranderlijk : want zij rust op God. — Met kloeken moed treedt hij den misnoegden tegen en manmoedig antwoordt hij hun : » *Waarde medeburgers! ik heb eenen eed gedaan , en vertrouwen , dat de Geveer van*

»alle goede gaven mij zal ondersteunen, om dien
 »waardiglijk te houden. Ik weet, dat ik eens ster-
 »ven moet, en het is mij, als het zoo wezen moet,
 »om het even, of ik door uwe handen, dan door die
 »des vijands omkome. Wanneer gij dus met mij-
 »nen dood geholpen zijt, slaat dan de handen aan
 »dit ligchaam, snijdt het aan stukken en deelt ze
 »rond, zoo ver zij strekken mogen. Ik ben getroost.”
 Welk eene taal! hoe ademt zij eene vaderlijke gene-
 genheid en tevens eene verstaalde trouw op Gods-
 vrucht gegrond! — Zij bleef ook niet zonder uitwer-
 king; neen, diep in de ziel trof zij de morrenden en
 deed hen beschaamd zich verwijderen. Dat niet al-
 leen: dit manhafte gedrag deed den wankelenden
 moed van alle Leydenaren herleven. — Zulk een
 vertrouwen op God, als in het hart van van der
 Werf leefde en van zijne lippen vloeide, deelde zich
 aan de kleinmoedigsten mede, en, te midden der
 ijsselijkste ellende, riepen zij den tergenden vijand
 van de wallen toe: »*Wij hebben twee armen, en*
»kunnen eerst den linker eten, om dan nog met den
»regter u van onze muren te keeren.”

Zulk een voorbeeldeloze moed en trouw bleef niet
 onbeloond. Weldra gebood de Algoede redding. —
 De Prins van Oranje, diep bewogen met den treu-
 rigen toestand der belegerden, bad de Staten van
Holland bijeengeroepen, om middelen te beramen
 tot ontzetting der stad. De Zeeuwsche admiraal

Boizot stelde het reusachtige plan voor, om *Maas-*
en IJsseldijken door te graven, ten einde den vijand
 door het water te verdrijven, en met platboomde sche-
 pen levensmiddelen in de stad te brengen. Dit
 voorstel vond algemeenen bijval. Alras waren de
 dijken doorgestoken, het land liep onder water, de
 Spanjaarden namen in allerijl de vlugt en de met le-
 vensmiddelen beladene vloot kwam den 3 October
Leyden binnen. Alles snelde den edele redders te
 gemoet en de straten weergalmden van de juichtoo-
 nen: »*Leyden* is ontzet, Gode zij lof in der eeu-
 »wigheid!” — Geheel Nederland stemde in die vreug-
 de en dankte den Allerhoogsten voor *Leydens* won-
 derbare redding. Prins Willem I ging twee dagen
 later derwaarts, prees Overheden en burgers voor
 hunne trouwe liefde en standvastigheid. Van der
 Werf, boven alle anderen, ontving des Prinsen
 warmsten dank. Het eigen bewustzijn echter: »God
 was mijne sterkte, mijn schild en mijn redder!” zal
 wel zijne zoetste belooning geweest zijn. — En al
 ware er dan ook geen gedenkteeken voor den edelen
 man in *Leydens* bedehuis opgericht geworden, toch
 zoude van der Werf's naam eeuwig in het hart
 van elken menschenvriend, vooral in *Nederland*,
 leven. Geenszins verwondert het ons, dat redenaars
 en dichters als om strijd zijn roem vermeld en bezon-
 gen hebben. Uit velen deelen wij hier alleenlijk de
 weinige regelen mede, door onzen verdienstelijken

Dichter Nieuwland op zijne afbeelding vervaardigd. Zij zijn deze :

Beschouw 's Lands Vader, die, door honger, zwaard en pest
Van allen kant omringd, door miltzucht woest beleedigd,
De veege Vrijheid van 't Bataafsch Gemeenebest
In 't grootst gevaar bewaarde, en moedig heeft verdedigd!
Erken, o Leijden! dat ge uw roem, en wettig erf,
En bloei en vrijheid zijt verplicht aan van der Werf.

IX.

ONDERWERPING AAN DEN WIL DER VOOR- ZIENIGHEID.

Er is niets, dat den mensch, bij de wisseling der dingen, meer vermag op te beuren en te bemoedigen, dan het geloof aan eene liefderijke Voorzienigheid, welke het lot der stervelingen in handen heeft, en alles tot wijze en weldadige oogmerken bestuurt. — Veel dank zijn wij daarom verschuldigd aan Jezus, die de leer eener Voorzienigheid in het helderste licht gesteld, vele nevelen, die het Godsbestuur bedekten, heeft opgeklaard, en ons in den Almachtigen Schepper des Heelals eenen Vader verkondigde, die met oneindige wijsheid en teedere liefde voor Zijne kinderen zorgt, hun niet meer oplegt, dan zij dragen kunnen, en ook door Zijne kastijdingen hun wezenlijk heil bedoelt. — Het is die Goddelijke leer, die, het tegenwoordige met het toekomstige leven in verband brengende, ons ook de duisterste

en raadselachtigste wegen Gods als opvoedingsmiddelen voor den Hemel doet beschouwen, en niets dan Wijsheid en Goedheid er in doet aanbidden, ofschoon ons kortzigtig verstand dit niet altijd kan begrijpen of doorgronden.

Gelukkig hij, die, van de waarheid dezer leer overtuigd, Haar tot leidsvrouw aanneemt op het pad zijns levens, en die, door Haar bemoedigd, bij al het donkere van Gods leidingen, rustig kan voortwaarts treden in het geloof aan Hem, zonder wien wil geen muschje dood ter aarde valt, en bij wien alle onze haren geteld zijn. — Gelukkig hij, die, door de kracht der Christelijke Godsdienst gesterkt, en door den geest van haren verhevenen Insteller bezielde, onder de moeilijkste beproevingen, met een blijmoedig hart, zich verheffen kan tot den Beschikker van zijn lot, en bidden kan: *„niet mijn wil, o Vader! maar de Uwe geschiede!”*

Van zulk eene Christelijke onderwerping aan den wil der Voorzienigheid levert onze beroemde Vaderlandsche geleerde,

HUGO DE GROOT,

eene treffende proeve op. Wij willen hem, aan wien de godsdienst en de wetenschappen zoo veel verpligting hebben, en die door zijne geleerdheid zulk eenen onsterfelijken roem zich verworven heeft, aan onze

jeugdige lezers voorstellen in de dagen des lijdens en der beproeving, om u in zijn voorbeeld te doen zien, hoe het de Christelijke Godsdienst is, die den mensch, bij alles wat hem treft, gelatenheid, rust en kalmte schenkt en hem geheel onderworpen maakt aan den wil van Hem, die alles regeert.

Hugo de Groot werd den 10^{den} April 1583 te *Delft* geboren. Hij stamde af van een der aanzienlijkste *Hollandsche* geslachten, dat reeds sedert eeuwen de hoogste waardigheden in genoemde stad had bekleed. Zijn vader, Jan de Groot, was burgemeester aldaar, en tevens Curator van 's Lands Hoogeschool te *Leyden*. Deze, een man van veel smaak en groote geleerdheid zijnde, nam het onderwijs van zijnen zoon, in de eerste jaren zijner jeugd, zelf op zich, en bevestigde zich met de meeste zorgvuldigheid, om den gunstigen aanleg, dien hij in hem ontdekte, te ontwikkelen, terwijl hij hem tevens echte beginselen van deugd en godsvrucht trachtte in te boezemen. De zorgen des vaders werden met den gunstigsten uitslag bekroond. Reeds zeer vroeg ontluikten in den jongen Hugo vermogens en talenten, die iets groots voor de toekomst voorspelden. Buitengewoon, en ver boven zijne jaren, was zijne leersaamheid en zijne onvermoeide vlijt, zoodat hij voor zijne oefeningen zelfs menigmaal een gedeelte van den nacht besteedde; en, daar zijne ouders, uit zorg voor zijne gezondheid, hem daartoe licht weigerden,

wist hij zich dit van zijn zondagsgeld heimelijk aan te schaffen.

Op zijn zevende jaar begon hij reeds Latijn en Grieksch te leeren, waarin hij het weldra zóó ver bragt, dat hij zeer goede Latijnsche verzen vervaardigde, waarvan één waardig werd geacht, om aan den Prins van *Oranje* vertoond te worden. — Op zijn elfde jaar vertrok hij reeds naar de Hoogeschool te *Leyden*, en, naauwelijs zestien jaren oud, werd hij met den meesten lof tot Doctor in de Regten bevorderd, en verwierf zich toen reeds zulk een uitstekenden roem, dat hij weldra tot Historieschrijver door de Staten werd aangesteld, en reeds in 1607, dus nog in zeer jeugdigen leeftijd, tot Advokaat-Fiskaal bij den hove van *Holland*, en in 1613 tot Pensionaris van *Rotterdam* werd benoemd.

Bij zijne ongemeene kundigheden als regsgeleerde en staatsman voegde de Groot eene veelomvattende kennis der Godgeleerde wetenschappen, en toonde hij in den geest der Christelijke leer geheel te zijn ingedrongen. Door zijne onbekrompene en heldere inzichten in de leer des Evangelies verhief hij zich boven de meeste geleerden van zijnen tijd, die zich door schadelijke vooroordeelen lieten besturen, aan het beantwoorden van nuttelooze twistvragen, en het geschilvoeren over nietige punten in de leer des Christendoms, die de hoofdzaak niet betroffen, hunne krachten toewijdden, en zich van de zuivere

bron des lichts, die de Bijbel ontsluit, zich al meer en meer lieten afleiden.

De godsdienstige geschillen tusschen de *Remonstranten* en *Contraremonstranten* waren in dezen tijd tot eene aanmerkelijke hoogte gerezen. Men zal zich dit gemakkelijk kunnen herinneren uit de levensgeschiedenis van Uitenbogaard en Oldenbarneveld, waarop wij de aandacht onzer jeugdige lezers reeds vroeger gevestigd hebben (*). Bij die gelegenheid hebben wij den aard dezer geschillen, zoo veel zulks noodig was, ontvouwd, zoodat wij hierover nu niet breed behoeven uit te weiden.

Hugo de Groot was den *Remonstranten* het meest genegen; maar zocht, door echten Godsdienstzin beziel, beide partijen van derzelver wederzijdsche verbittering terug te brengen. Zijne leer was bestendig: »verdraagt elkander in liefde!» Hoe gaarne wenschte hij de bron der verdeeldheden te stoppen, die der ware Godsdienst zoo veel nadeel toebagten en de hoofden warm, maar de harten koud maakten.

Deze zijne verdraagzame beginselen, gepaard met zijne edele vrijmoedigheid in het verdedigen van zijne grondstellingen, haalden hem, in die dagen van bekrompenheid en liefdelooze onverdraagzaamheid,

(*) Zie deel I, bladz. 17 en 112.

veel haat op den hals. Ook in de ongenade van Prins Maurits, die de *Remonstranten* vervolgde, moest hij deelen, waarvan het gevolg was, dat hij, op denzelfden dag, waarop Oldenbarneveld gevat was, op last der Algemeene Staten, in hechtenis werd genomen, en weldra met zijnen vriend Hogerbeets, die om dezelfde reden van zijne vrijheid was beroofd, tot eene levenslange gevangenis op het slot *Loevestein* veroordeeld werd, en zijne goederen verbeurd werden verklaard.

Welk een treurig verschietschiet opende zich nu voor den waardigen man, wiens welmeenende pogingen, om den geest der verlichting, der liefde en des vredes onder zijne landgenooten te bevorderen, zóó werden miskend, en met ondank, haat en vervolging werden beloond. — En evenwel geene klagt, geen enkel bitter woord ontglipte aan Hugo's mond. Geene twijfeling aan de liefde en aan de wijze oogmerken van den hemelschen Vader vond ingang in zijne ziel. Grotius staarde op het voorbeeld van den Goddelijken Meester, die, om der waarheid en om der menschen wil, duizendvoudig meer dan hij had moeten lijden. Geduldig, stilzwijgend, kalm en groot liet hij zich naar den akeligen kerker geleiden.

Met huivering en diepen weemoed betreedt de zesendertigjarige de Groot, slechts van honende wachters en ruwe schippers, die hem voor een misdadiger aanzagen, omringd, het vaartuig, dat hem

waarschijnlijk naar zijn laatste verblijf op aarde voeren zal, terwijl zijne blikken met aandoening gevestigd zijn op de *Merwe*, die eene welligt onoverreikbare kloof tusschen hem en de zijnen worden moet. — Daar landt hij aan, bereikt de zware brug van het slot, treedt binnen, waar geen uitgang meer voor hem zijn zal. De deuren kraken niet op hare hengsels; zij zijn reeds gewoon, zich voor zoo vele vervolgden te ontsluiten; maar met zware en lang weergalmende slagen, als moesten zich dezelve nimmer weder openen, vallen zij achter hem toe. Door verscheidene deuren heen gaat het nu verder den gemetselden wenteltrap op; met behoedzaamheid wordt elke derzelve gesloten, en: *voor altijd hier!* klinkt het met elken weergalm in Hugo's geschokte, maar nog altijd rustige en kalme ziel.

Nauwelijks bevindt de Groot zich alleen, of hij overziet zijnen kerker. Een steenen vloer, een hooge zolder, verbazend dikke wanden, van welke eene nis getuigt, die, van een enkel raampje voorzien, schaarsche lichtstralen in dat eenzame vertrek toelaat; een ouderwetsche, ongemeen groote schoorsteen, en het allernoodigste huisraad: ziedaar alles, wat hier te beschouwen was. Een deurtje, door hetwelk hij niet binnen was getreden, verwekt zijne oplettendheid. Het voerde naar een tweede veel kleiner vertrekje, insgelijks door een zeer klein raampje, in dezelfde nis gemetseld, verlicht. Deze kamers wa-

ren voorheen slechts ééne geweest, maar thans door een middelschot gescheiden. Bijna geen licht, geen uitzigt, dan wanneer men, staande, zich zeer nabij die hooge venstertjes bevond.

O, wij kunnen het ons zoo verbeelden, hoe treurig zulk een akelig verblijf voor den braven man moet geweest zijn, en een huiverig gevoel beklemt nog onze borst, wanneer wij *Loevestein* binnentreden, hetwelk nog niet door de vernielende hand des tijds is gesloopt. Ja, dan roepen wij, getroffen met den dichter (*) uit:

- » O *Loevestein*! o holle zalen!
- » Is hier de plaats, waar Hugo zat?
- » Dat uwe wanden mij verhalen,
- » Hoe hij tot God om redding bad!
- » Of deden de eenwen u vergeten
- » Den droeven tijd, hier bang gesleten,
- » Zijn leed, op Neêrlands vrijen grond;
- » De tranen, in zijn schrandere oogen,
- » Toen hij noch regt, noch mededoogen,
- » Maar onverzoecken wrevel vond?

Toen Hugo alzoo zijnen kerker overzag, slaakte hij eenen diepen zucht; zijn hart was overstelpt; hij

(*) A. Simons.

sloeg den weemoedigen blik ten hemel, en zweeg den Heer ootmoedig stil, die, gewis ten beste voor zijne kinderen, zoo veel onheil over hem gehengen kon. » Ik moet mij schikken in mijn lot, en het » zoo dragelijk voor mij zelve en nuttig voor anderen » als mogelijk maken, » dacht Hugo: » en hiertoe » kan stille onderwerping aan Gods heiligen wil en » daaruit voortvloeiende kalmte en helderheid van » geest alleen mij voeren. »

Die onderwerping aan Gods wil, welke hij alleenlijk aan de kracht der Christelijke Godsdienst verschuldigd was, bewaarde hem niet alleen voor morgen en klagen, maar behoedde hem ook voor sombere werkeloosheid. Men was niet wreed genoeg, hem zijn verzoek om eenige boeken en schrijfbehoeften te weigeren, — en nu wordt het kleinste kerkervertrekje door *Europa's* grootsten geleerden ter studeerkamer ingewijd.

Maar ach! de andere kamer blijft altijd ledig en eenzaam; geen dierbaar huisgezin verlevendigt dezelve, noch liefkoost en juicht hem te gemoet, wanneer hij zijne schrijftafel verlaat. Maar ondanks zoo veel ontbering, ondanks zijne scheiding van vrouw en kinderen, ondanks het gemis der vrijheid, dat kostbaar kleinood, hetwelk *hij* alleen regt weet te waarderen, die het eenmaal missen moet, — werkte Grotius onafgebroken, vlijtig, blijgeestig en met een liefde ademend hart jegens alle menschen, maar

vooral jegens het hem zoo wreed miskennende en mishandelende Vaderland voort.

Weldra werd het lijden , dat Hugo in dezen ake-
ligen kerker te verduren had , merkelyk gelenigd
door de komst van zijne vrouw en kinderen , en zij-
ne getrouwe dienstmaagd , die , op verkregene ver-
gunning , van nu voortaan , zijne gevangenis deel-
den en alles deden , wat mogelijk was , om zijne
smarten te verzachten. — Nu was hij dan niet meer
alleen. Nu mogt hij de vertroosting en hulpbetoo-
ningen genieten eener gade , die hem dierbaar was ,
en die hij nu vooral in hare geheele waarde en groot-
heid leerde kennen. — Nu ving er een nieuw leven
voor hem aan. Nu gevoelde hij vooral eenen prik-
kel tot onvermoeide werkzaamheid , en , gewoon uit
het woord van God al zijne sterkte en troost te put-
ten , legde hij zich dan ook vooral op de beoefening
van de uitlegkunde des Bijbels toe , en verspreidde
van uit zijnen donkeren kerker over die gewijde
Schriften het helderste licht. — Nog worden zijne
aanteekeningen ter verklaring van het Nieuwe Tes-
tament , toen door hem vervaardigd , als een waar
meesterstuk geroemd en geraadpleegd. Ook zijne
voortreffelijke verhandeling *over de waarheid van de
Christelijke Godsdienst* , en verscheidene andere

werken , waren de vrucht van zijn tweejarig kerker-
leven , en hij heeft alzoo in zijn voorbeeld getoond ,
dat de ware en godvruchtige wijze , zich zelven ge-
noeg zijnde , onafhankelijk van het lot blijft , en in
nood en in smaad bij den Algenoegzamen troost en
sterkte mag vinden.

Eindelijk sloeg het uur zijner bevrijding. Dezelfde
liefde , welke de edele Maria van Reigersbergh
had doen besluiten , om den kerker van haren dier-
baren man te deelen en te veraangenamen , deed haar
een plan beramen tot zijne redding. — Hoe dit
plan , onder den bijzonderen zegen der Voorzienig-
heid , gelukte , en de Groot , door het schrander
beleid zijner vrouw en de voorbeeldelooze getrouw-
heid zijner dienstmaagd , Elsje van Houwening ,
uit zijnen kerker verlost werd , zullen wij u in het
vervolg nader aantoonen , daar wij aan beide deze
voortreffelijke vrouwen eene afzonderlijke , wel ver-
diende plaats in deze tafereelen hopen te verleenen. —
Genoeg zij het hier aan te merken , dat de Groot
uit zijne gevangenis verlost , behouden te *Gorin-
chem* bij zijne vrienden aankwam , en vervolgens ,
als metselaar verkleed , naar *Waalwijk* , en van daar
naar *Antwerpen* zich begaf , waar hij zich nu veilig
kon achten , en door twee vrienden op de gulste
wijze geherbergd werd.

Weldra vertrok hij naar *Parijs*, waar hij met opene armen werd ontvangen, en werwaarts na eenigen tijd zijn gezin hem volgde. — Ofschoon hier ten toppunt van aanzien geklommen, zoo verlangde de Groot evenwel steeds naar zijn Vaderland, voor welks vrijheid, rust en voorspoed, hoe ondankbaar ook door hetzelfde behandeld, hij steeds de vurigste smeecking en tot den Allerhoogsten opzond.

Toen, na den dood van Prins Maurits, het staatsbewind in handen van den zachtzinnigen Frederik Hendrik was gekomen, waagde Hugo het in 1631 in *Holland* terug te keeren. Maar naauwelijks is hij in *Rotterdam* aangekomen, of daar ontwaakt de oude woede tegen hem; op zijn hoofd wordt tweeduizend guldens gezet, en de Prins zelf had de magt niet hem te beveiligen, ten zij hij zich tot het indienen van een verzoekschrift aan de Algemeene Staten wilde vernederen. Dit achtte Hugo, als volstrekt onschuldig, ver beneden zich, en zag zich dus genoodzaakt andermaal het land te ruimen.

Ook deze zoo grievende teleurstelling verdroeg de Groot met stille onderwerping aan den Goddelijken wil: »*Mijn leven*,» zoo schreef hij aan zijnen zwager Reigersbergh: »*en mijne vrijheid staan in Gods handen; meer dan Hij toelaat kan der menschen boosheid niet doen; en zoo Hij 't toelaat, is het ten onzen beste, indien wij maar opregt gaan in onze wandelingen.*»

De Groot nam alou de wijk naar *Hamburg*, waar hij met bewijzen eener verdiende hoogachting, door den Magistraat ontvangen werd. Daar geraakte hij in kennis met den Grootkanselier van *Zweden*, Axel Oxenstiern, en begaf zich op diens uitnoodiging naar *Stockholm*, waar hij door de Koningin Christina tot haren afgeant bij het *Fransche* hof werd benoemd. Hij kwam alzoo in 1633 in deze nieuwe vereerende betrekking te *Parijs* terug, en kweet zich aldaar met getrouwheid van dezen gewigtigen post, terwijl hij met eerbewijzingen werd overladen. Zóó werden de verdiensten van den man, die in zijn eigen land vertrappt, verguisd en in den kerker geworpen was, bij den vreemdeling naar waarde geschat en gehuldigd.

Na tien jaren in deze betrekking werkzaam te zijn geweest, verzocht en bekwam hij zijn ontslag van de Koningin, en keerde tot regeling zijner zaken naar *Zweden* terug. Hij nam zijne terugreis over *Holland*, en nu genoot hij voor den geleden smaad en hoon eene aangename vergoeding, daar hij met onderscheiding, hoogachting en hartelijkheid door alle weldenkenden werd ontvangen. — Hij besluit, ten gevolge van die ontvangst, in zijn Vaderland eenen rustigen en ambteloozen ouderdom te komen slijten; laat zijne Maria, die eenigzins ongesteld was, terug, ten einde hier hare toekomstige huishouding te regelen, en reist naar *Zweden*, om zich van de laatste staatkundige zorgen te ontdoen.

Doch de wegen Gods waren ook hier de wegen der menschen niet! Hugo was naar de ondoorgrondelijke plannen eens liefderijken Vaders reeds voor een beter Vaderland rijp geworden, en hoe goed het land zijner geboorte hem nu ook scheen, waar verlichting, vrede en verdraagzaamheid ook meer en meer de bovenhand namen, — hij verliet hetzelfde, om zijne Maria en zijne kinderen nimmer op aarde weder te zien.

Door Christina met eer en gunst overladen was de Groot naar *Holland* scheep gegaan. Een hevige storm noodzaakte hem het reeds lekkende schip te verlaten. Te land reizende kwam hij ziek en afgemat te *Rostok* aan, werd te bed gelegd, en verwisselde hetzelfde twee dagen later (*) tegen den schoot der aarde.

Ver van de zijnen, maar den Heer zijnen God nabij, ontsliep de Groot in de zekere verwachting des beteren levens, waar hij de zalige vruchten zijner innige Godsvrucht en Christelijke onderwerping genieten zou, en zijnen Goddelijken Leidsman met dankbare aanbidding zou prijzen voor al de wegen, langs welke Hij hem op aarde geleid had.

(*) Op den 26sten Augustus 1845.

X.

WERKZAAM VERTROUWEN OP GOD.

De Christelijke Godsdienst oefent vooral daarin haren heilzamen invloed uit, dat zij den mensch bij al het duistere, dat menigmaal de toekomst omgeeft en ook den gelukkigsten zoo vaak het leven verbittert en zijn tegenwoordig genot vergalt, een levendig vertrouwen inboezemt op den almachtigen, alwijzen en liefderijken Bestuurder van ons lot. Ja, bij de donkerste voornitzigten schenkt zij ons kalmte en moed, dewijl zij ons leert niet bezorgd te zijn tegen den dag van morgen, daar onze Vader in den Hemel weet wat wij behoeven, en Hij, die zijnen Zoon niet spaarde, maar tot ons behoud overgaf aan het lijden des doods, ons met Hem alle dingen zal schenken. — O, wanneer dit vertrouwen op de bescherming des Allerhoogsten levendig bij ons is, dan kunnen wij gerust en onbezorgd de toekomst te gemoet gaan, en wij zullen moed en kracht ontvangen, om, aan

de hand van onzen Hemelschen Leidsman, alle gevaren, die ons dreigen mogten, het hoofd te bieden.

Jongelieden! zulk een vertrouwen op God kan vooral u nooit genoeg aangeprezen worden. Een klein gedeelte van uwen levensweg is toch eerst door u afgelegd. De meesten uwer hadden tot dus verre eene onbezorgde jeugd, en mogen zich in het bezit verheugen van liefderijke ouders of trouwe opvoeders, die met hunnen wijzen raad u voorlichten, met al hun vermögen u voor gevaren behoeden, en met de meeste liefde in uwe behoeften voorzien, zoodat gij den goeden God niet vurig genoeg voor deze onschatbare weldaad kunt danken. — Maar niet altijd zal dit zoo blijven. Op den langen weg, die nog vóór u ligt en waarop gij aan menigvuldige gevaren zult blootgesteld zijn, zult gij u niet steeds door beschermers omringd zien, maar u dikwijls alléén bevinden. Gelukkig zult gij dan zijn, wanneer gij reeds in uwe jeugd aan uwen Schepper hebt leeren denken, en wanneer het vertrouwen op zijne almacht en liefde vroeg onwankelbaar in uw gemoed is ingeplant. — Uwe lieve ouders mogen u dan door den dood ontnomen zijn, — de leidsliden uwer jeugd mogen u zijn ontvallen, — en de toekomst moge donker voor u wezen, — dan hebt gij geen nood, want dan hebt gij eenen Vader in den Hemel, die meer is dan alle aardsche vaders, en op wien gij volkomen uw vertrouwen kunt vestigen.

Meent evenwel niet, jeugdige Vrienden! dat wij u een *ligtvaardig* vertrouwen op de Goddelijke bescherming zouden willen inboezemen. Neen! wilt gij met grond uwe hoop op God stellen, dan moet gij doen, wat Hem behaagt, — dan moet gij op braafheid en zedelijkheid u toeleggen, — dan moet gij van uwe zijde de gewigtige pligten naauwgezet vervullen, die de Godsdienst u voorschrijft; want anders zou uwe verwachting op eenen zandgrond gebouwd zijn, en u, in de uren der beproeving, deerlijk te leur stellen.

Evenmin schrijft ons de Christelijke Godsdienst een *lijdelijk* vertrouwen voor. Wij mogen nimmer de handen in den schoot leggen, en de krachten en vermogens, door God ons geschonken, ongebruikt laten. Tot God te *bidden* in den nood, hoe heilzaam dit op zich zelf wezen moge, is niet genoegzaam; met bidden moeten wij *werken* vereenigen, op geene onmiddellijke hulp van God wachten, maar zelve alle middelen, welke de Voorzienigheid in onze magt gesteld heeft, met ijver aanwenden. Dan alleen mogen wij verwachten, dat God zijnen zegen ons verleene, en naar zijne wijsheid onze behoeften vervullen zal.

Zulk een *werkzaam* vertrouwen op God, op Christelijke deugd en Godsvrucht gegrond, willen wij u aanschouwelijk voorstellen in het voorbeeld van

WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE,

een Oostindisch zeekapitein, die eene menigte gevaren heeft ondervonden, onder welke gewisselijk menigeen zou zijn bezweken, maar welke hij, door zijn onwankelbaar vertrouwen op God, gepaard met voorzigtigheid, beleid en kloekmoedigheid, gelukkiglijk te boven kwam.

Hij werd in het jaar 1587 te *Hoorn*, eene stad in *Noordholland*, geboren. Zijn naam was eigenlijk Willem IJsbrandsz. Decker, maar hij werd Bontekoe bijgenaamd naar het uithangbord, dat boven de deur zijns vaders geplaatst was, die in deze stad eene herberg hield. — Van zijne vroege jeugd staat ons weinig aangeteekend. Dit alleen weten wij van hem, dat hij, voor de zeevaart opgeleid, eerst als ligt matroos in dienst trad, en vervolgens door zijne onvermoeide vlijt, uitstekende bekwaamheden en braaf gedrag al hooger en hooger klom, zoodat hij eindelijk, toen hij naauwelijks den ouderdom van 31 jaren bereikt had, tot kapitein werd benoemd, op het schip *Nieuwhoorn*, dat, bepaaldelijk tot het drijven van koophandel voor het Gemeenebest, naar *Batavia*, de hoofdstad van *Nederlands Indië*, bestemd was. En het is op deze reis vooral, dat hij ondervond, wat een onwankelbaar en werkzaam vertrouwen op den Albestuurder vermag.

Op den 28sten December 1618 stevende hij met

zijn schip, dat niet minder dan 266 manschappen telde, uit *Texel* in zee. Aanvankelijk scheen de reis zeer voorspoedig te gaan; maar naauwelijks had men de hoogte van *Engelands* uiterste kust bereikt, of er ontstond een verschrikkelijke storm, die veertien dagen aanhield, waardoor het schip vreeselijk werd geteisterd, en, door stortzeeën beloopt, eindelijk zóó vol water liep, dat de manschappen den moed begonnen te verliezen, en men uit aller mond de noodkreet hoorde: »wij zinken, wij zinken!»

Doch, wie bevreesd of kleinmoedig werd, Bontekoe vreesde niet; want, ook te midden der vreeselijke orkanen, bleef zijn vertrouwen gevestigd op den Heer zijnen God. — Wel verre intusschen van *lijdelijk* zijn lot af te wachten en de handen slap te laten hangen, maakte hij gebruik van de middelen, die nog in zijne magt waren. Hij moedigde het volk aan, om met alle magt aan het werk te gaan en het water uit te pompen, hetgeen dan ook na alle mogelijke krachts-inspanning gelukte, zoodat men, met Gods hulp, dit gevaar spoedig te boven kwam.

Het schip, dat door dezen langdurigen storm verbazend veel geleden had, werd weldra zoo veel mogelijk hersteld; ook bragt men den mast, die zwaar geknakt was, zoo goed men kon, in orde, en, onder begunstiging van het schoone weder, dat den storm verving, vervolgde men de reis naar de *Kanarische* eilanden, terwijl men ook verblijd werd

door de ontmoeting van twee schepen, die de namen van *Nieuw-Zeeland* en *Enkhuizen* droegen, en mede naar *Oostindië* bestemd waren. — Dit, in hunne omstandigheden, zoo belangrijke gezelschap beurde niet weinig hunnen moed op, en vol blijde hoop vervolgde men alzoo den togt. — Niet lang mogten zij evenwel zich in dit aangenaam geleide verheugen. Toen men de Kaap *de Goede Hoop* voorbij was, nam het schip *Enkhuizen*, daar het naar de *Moluksche* eilanden bestemd was, en aldus op *Koromandel* moest aanzeilen, afscheid van Bontekoe en de zijnen. En, daar de kapitein van het schip *Nieuw-Zeeland* met Bontekoe oneens werd over den koers, dien men nu te nemen had, scheidde ook deze van hem, zoodat men nu wederom alléén werd gelaten.

Alras vertoont zich eene nieuwe ramp op het schip. Eene hevige ziekte tast de manschappen aan, welke zóó spoedig toeneemt, dat er binnen kort reeds veertig buiten staat zijn, om eenige dienst waar te nemen. Bontekoe is overal, waar hij hulp, verzachting en troost kan verschaffen; zijn ijver in het verplegen der zieken en het lenigen hunner smarten kent geene palen. — Daar intusschen de ziekte hoe langer zoo meer de overhand neemt, ziet hij zich eindelijk gedrongen, om den steven te wenden, en eenig eiland aan te doen, ten einde aldaar, tot herstelling der zieken, eenige ververschingen te bekomen. Het

gelukt hem, bij het eiland *Marcarinas* ten anker te komen, waar hij de zieken in de boot doet dragen, en hen zelf met eigen levensgevaar aan wal brengt. Aan land gekomen gevoelden de kranke schepelingen dadelijk reeds eenige verligting, en mogten zich in het genot van een aantal ververschingen verheugen, die het onbewoonde eiland in menigte aanbod, hetwelk niet weinig tot hunne gezondheid toebrengt. Zoo verschafte hun een kleine stroom, die van de bergen afdaalde, versch water en smakelijken visch, terwijl er zich ook eene menigte van schildpadden, ringelduiven, ganzen en andere vogelen op het eiland bevond, die zich gemakkelijk lieten vangen.

Nadat men zich gedurende een en twintig dagen hier opgehouden en genoegelijke dagen doorgebracht had, waren de zieken geheel hersteld, zoodat men, na den voorraad van levensmiddelen, dien men dáár opgedaan had, ingenomen te hebben, weder onder zeil kon gaan. Daar de wind evenwel voor als nog niet toeliet, om verder te zeilen, besloot men eerst nog het eiland *St. Maria*, een weinig verder, nabij *Madagascar* gelegen, aan te doen, alwaar zij van de inwoners eene groote hoeveelheid van rijst, hoenders, appelen en limoenen ontvingen. — Behalve dit, ruilde het scheepsvolk allerlei snuisterijen tegen kalveren, schapen, rijst en melk in, welk laatste de eilanders niet in potten of em-

mers bewaarden, maar in mandjes, van bladen gevlochten, welke de gedaante van eene kool hadden en digt waren.

Na negen dagen hier vertoefd te hebben, smaakte Bontekoe het genoeg, zijne manschappen allen weder zóó gezond en sterk te zien, als toen zij *Texel* uitvoeren, hetgeen nabij de zoo ongezonde kust van *Madagascar* als een bijzondere zegen was aan te merken. Men ging alzoo nu weder vol nieuwen moed onder zeil en zette koers naar de Straat *Sunda*.

Tot op den 19^{den} November 1619 zette men de reis gelukkig voort, en was men reeds tot op de breedte van *Sunda* gevorderd. Bontekoe loofde met een erkentelijk gemoed den Algoeden, die hem tot hiertoe behouden had. Maar hoe werd eensklaps zijne vreugde in smart en angst verkeerd! Daar klinkt hem op eenmaal, terwijl hij op het verdek staat, het akelig geroep van *Brand! Brand!* in de ooren. IJlings snelt hij naar beneden en ontdekt weldra de oorzaak. De bottelier had, als naar gewoonte, uit een groot vat, dat in het ruim stond, brandewijn willen pompen, om den volgenden morgen onder het scheepsvolk uit te deelen. Daar hij wat onvoorzigtig met het licht te werk was gegaan, was er eene vonk van de kaars door het bomgat gevallen, en had den brandewijn in het vat ontstoken. Alras was de bodem gesprongen, en de brandende brandewijn stroomde naar beneden, waar ook de

steenkolen lagen. Onbeschrijfelijk was de angst, die zich van de schepelingen meester maakte. Op bevel van Bontekoe waren weldra alle handen in beweging, om water aan te brengen, en op de steenkolen te gieten, en het scheen alsof men werkelijk den brand meester was geworden.

Doch slechts een half uur duurde deze gerustheid voort; toen sloeg de vlam der slechts gedempte steenkolen verschrikkelijk door de kiel omhoog. »*Brand! Brand!*» gilde alles om Bontekoe heen. Onophoudelijk wierp men water op de steenkolen, en, behalve door de opschietende vlammen, werd de akeligheid en benaauwdheid door eenen zóó dikken rook vermeerderd, dat men het op de kiel niet uithouden kon.

Bontekoe stond daar echter pal, en het scheepsvolk ging beurtelings naar boven, om lucht te schep-
pen; terwijl hij zelf, van tijd tot tijd, zijn aangezicht slechts naar het luik keerde, om adem te halen.

In dezen stand van zaken stelde hij den opperkoopman Rol voor, om het buskruid in zee te werpen; maar deze kon daartoe nog niet besluiten. Intusschen nam de brand al meer en meer de overhand; de dikke en bedwelmende rook belette ieder, om langer in het ruim te blijven, en men hakte reeds gaten in het schip, om door den toeloop van water het vuur te overmeesteren. Sloep en boot werden uitgezet, om daardoor in het waterscheppen niet belemmerd te worden.

Geen schip was op de zeevlakte te ontdekken; men was van alle kusten verwijderd, en had nu met twee verschrikkelijke vijanden, het water en het vuur tevens, te kampen.

Intusschen hadden eenige manschappen, voor het ergste beducht, van de verwarring gebruik gemaakt en zich in de boot en de sloep begeven. Ook de opperkoopman bevond zich onder hen, en, hoevel deze er op aandrong, dat men den kapitein niet moest achterlaten, hadden zij, alleen op eigen lijfsbehoud bedacht, de touwen losgesneden en zich van het schip verwijderd.

Bontekoe, die inmiddels onophoudelijk, met den meesten ijver, tot het behoud van het schip en het blusschen van den brand, voortwerkte, kreeg van deze ontrouwe handelwijze weldra berigt. »*Kapitein!*» riep men hem eensklaps toe: »*wat raad nu, daar de sloep en de boot beide in zee zijn?*» Verbeeldt u, jonge Vrienden! den toestand van den braven man! Maar nog gaf hij niet alle hoop verloren. Verontwaardigd antwoordde hij: »*Spoedig de zeilen bijgezet en hen achtervolgd. Indien zij weigeren ons in te nemen, zullen zij onder de kiel door moeten, om hunnen plicht te leeren.*»

Bijna had men de vlugtenden ingehaald, maar, den wind gewonnen hebbende, loefden zij hooger op en spoedden voort. — Nog bezweek de moed van Bontekoe niet. Hij sterkte zich in den Heer zijnen

God, en riep de 119 mannen, die nog met hem op het schip waren, toe: »*Vrienden! er blijft ons geene toevlugt over dan in de Goddelijke ontferming en in onze verdubbelde pogingen tot behoud. Terstond naar de kruidkamer! Werpt het buskruid over boord, eer er de brand in slaat!*»

Alle middelen, tot behoud aangewend, bleken evenwel vruchteloos te zijn; want nu sloeg de vlam ook tot de olie over, en verspreidde zich nu overal. Ja, hoe meer water men in die vuurzee wierp, hoe heviger dezelve hare vlammen schoot. De angstkreten, waarvan de lucht weergalmd, werden nu zoo zielschokkend, dat den medelijdenden Bontekoe de haren te berge rezen, en hem het klamme zweet uitbrak.

Nog werkte alles manhaftig voort; reeds had men zestig vaatjes met buskruid in zee geworpen; driehonderd waren er nog overig. Daar dringt het vuur in de kruidkamer door, steekt dezelve in brand, en het schip vliegt met een schrikbarend gedruisch in de lucht.

Bontekoe, die op het dek het waterscheppen bestuurde, zag de drie en zestig manschappen, die daarmede bezig waren, in een oogenblik voor zijne oogen verdwijnen, strekte zijne handen hemelwaarts, riep, terwijl hij zelf mede in de lucht vloog: »*O Heer! wees mij genadig!*» en viel tusschen de stukken van het verbrijzelde schip neder.

Dien God bewaart, is wel bewaard! Dit onder- vond de brave Bontekoe op de treffendste wijze. Want ofschoon, in deze verschrikkelijke omstandighe- den, alle redding onmogelijk en zijn dood onvermij- delijk scheen, zoo behaagde het evenwel den Algoe- den, om het vertrouwen van Zijnen dienaar niet te beschamen en hem in het leven te behouden.

Toen hij weder in zee was nedergevallen, bevond hij zich tusschen den kleinen en den grooten mast, die aan zijne zijde lagen te drijven; hij klom weldra op den laatsten, en, ofschoon door de uitbarsting van het kruid, het opspringen en nedervallen, overal merkelyk gekneusd, ontlastte zich zijn hart in blijde dankzegging aan God, die hem aanvankelyk gered, en zijn leven op zulk eene bijzondere wijze tot dusver gespaard had.

Schrijflings op den mast gezeten, en het tooneel der ellende, dat zich aan hem voordeed, overziende, ontwaarde hij aanvankelyk niemand zijner lotgenoo- ten, die met hem in de lucht waren gevlogen, en die gewisselyk in deze schrikkelijke uitbarsting hun- nen dood gevonden hadden. — Weldra evenwel ziet hij iemand uit de golven opkomen, die naar hem toe- zwemt, en wien het mede gelukt, zich op een stuk hout te zetten. Bontekoe herkent hem spoedig voor een *Holsteiner* jongeling, met name *Har- men van Kniphuizen*, en verblijdt zich, dat er dan toch met hem nog iemand is gespaard gebleven. Bei-

den naderen elkander, en gaan toen zamen op den kleinen mast zitten, daar de groote telkens kantelde.

Hunne eerste gedachte was natuurlijk aan de sloep en de boot, met welke de overige manschappen zich verwijderd hadden. Spoedig kregen zij deze ook in het gezigt, maar op zulk eenen verren afstand, dat zij dezelve bijna niet konden onderscheiden. En, daar nu ook de zon reeds aan het ondergaan was, werd bij vernieuwing hun toestand hopeloos.

Droevig zaten beiden naast elkander, daar niets dan de dood hun voor oogen zweefde, maar ook nu bezweek het vertrouwen van Bontekoe niet. Tot Hem, die tot dus ver geholpen had, verhieft zich zijn gemoed, en hij trachtte ook zijnen lotgenoot moed in te boezemen. »*Keeren wij,*» zoo sprak hij, »*on- ze harten tot God, en smeeken wij Hem om genade en hulp, met volle onderwerping in zijnen heiligen wil.* En nu baden zij vuriglyk tot den Allerhoog- sten om redding, en ontlastten vol vertrouwen voor Hem hun hart, die ook daár uitkomst gebieden kan, waar alle redding onmogelijk schijnt. En door dit gebed gevoelden zij zich merkelyk verligt en versterkt.

Jeugdige Vrienden! Zietdaar de kracht der Gods- dienst! Zietdaar de troost des gebeds! — O gelukkig hij, die, in de grootste smarten en angsten, nog met een gerust hart bidden kan. Hoe ook van alles ver- laten, hij is niet alléén; de Vader in den Hemel is met hem. Hij hoort de verzuchtingen, die uit het

bekommerd gemoed tot Hem oprijzen. Hij telt de tranen zijner kinderen, en snelt, als zijne Wijsheid dit noodig oordeelt, ter hunner hulpe toe.

Ook dit mogt *Bontekoe* en zijn lotgenoot onder vinden. Naauwelijks waren hunne harten door het gebed vernimd geworden, naauwelijks hadden zij hunne oogen opgeslagen, of daar ontdekten zij eensklaps de sloep en de boot zóó in hunne nabijheid, dat hunne stem, die zij nu met kracht verhieven, daar kon gehoord worden. — » *Berg den Kapitein! Berg den Kapitein!* » Zóó riepen zij uit alle magt het naderende volk toe. En nu roeide men, onder den blijden uitroep: » *Geluk mannen! onze Kapitein leeft!* » naar het wrak.

Harmen, die weinig letsel had bekomen, zwom dadelijk naar de boot, welke hij gelukkig bereikte; maar de zwaar gekneusde kapitein was daartoe volstrekt niet in staat. Een der matrozen zwom dus terstond met een loodlijn naar hem toe, maakte die om zijn middel vast, en voerde hem alzoo, met behulp der overigen, behouden aan boord. — Door vermoeienis en pijn afgemat, vleide zich *Bontekoe* dadelijk in een klein roefje, dat zich op de boot bevond, ter ruste neder, na alvorens den goeden raad gegeven te hebben, om vooreerst nog niet van het wrak zich te verwijderen, daar hij, op den mast zittende, vele levensmiddelen had zien drijven, die zij den volgenden morgen zouden kunnen opvisschen

en bergen, om zich tegen den eersten honger te wapenen.

Doch even als vroeger, werd ook nu zijn goede raad niet in acht genomen. De opperkoopman *Rol* liet, terwijl *Bontekoe* in rust was, de riemen uitzetten, in de hoop, van met het aanbreken van den dag land te ontdekken. Doch de zon ging op, geen land was te zien, het wrak uit het gezigt, de voorraad bijna ten einde.

In zulken hoogen nood wendden allen zich tot den wijzen kapitein, en hij, dien men straks versmaad had, was dadelijk weder gereed, met raad en daad bij te staan. — Hij nam den mondvoorraad op, stelde het volk op rantsoen, en van de acht ponden scheepsbescuit, die er in het geheel voorhanden waren, kreeg elk dagelijks een stukje, ter lengte van een vinger.

Opdat ook de manschappen niet verder met het roeien hunne krachten zouden uitputten, werd op raad van den kapitein besloten, dat allen hunne hemden zouden uittrekken, om er een zeil van te maken, en de riemen binnen te halen.

Om den ondragelijken dorst, dien men te lijden had, te lesschen, streek men, wanneer het regende, het zeil, spande hetzelfde over de sloep, om versch water op te vangen, hetwelk men dan in de beide éénige ledige vaatjes overgoot. Hiervan kreeg dan ieder op zijne beurt een maatje vol, dat *Bontekoe* van

het vooreinde van eenen schoen had gemaakt.

Weldra intusschen steeg de nood weder ten top, de kleine voorraad was geheel ten einde, de laatste bete broods was met klimmenden angst reeds uitgedeeld. De manschappen begonnen tegen hunnen leidsman te morren, die hen, zoo als zij zeiden, in stede van landwaarts, meer en meer in zee voerde.

Bontekoe zweeg hierop en bad onophoudelijk tot God; en hoezeer zelf angstig te moede, trachtte hij zijne eigene smart te verbergen, om zijnen lotgenooten troost en moed in te spreken, en hen tot vertrouwen op den Alregeerder aan te sporen. — En ziet! op het onverwachtst schonk God hun weder eenige verademing. Eene menigte meeuwen kwam er uit zee op, en fladderde zóó laag en langzaam over hunne hoofden, dat zij dezelve konden vangen. In een oogenblik waren zij gegrepen, geplukt en raauw verslonden. Nooit had Bontekoe, volgens zijn eigen getuigenis, iets beter gesmaakt. —

Intusschen kon de boot de sloep niet langer bijhouden, en nu vereenigden zich allen in de laatste, waar zij thans, twee en zeventig in getal, den dood te gemoet zagen. Het regende niet meer; geene meeuwen kwamen opdagen. Men dronk zeewater als ware het wijn, en slechts nog éénmaal werden zij door eenen troep vliegende visschen gespijzigd, welke men wederom raauw opat. — Eindelijk had men volstrekt niets meer; vreesselijk waarde de honger

rond; wanhopig zag men elkander aan; ja, men kwam zelfs tot het vreesselijk besluit, om, tot stilling van den onlijdelijken honger, de jongens te slagen, en zich met hun vleesch te voeden.

Bontekoe was tot nog toe altijd, door de kracht der Godsdienst gesterkt, welgemoed en kalm gebleven. Maar het vooruitzicht van zulke wreedaardigheid, waaraan zijn volk zich schuldig wilde maken, greefde hem zeer, en, vuriger dan ooit, klom zijn gebed ten Hemel, dat de Heer zulke onmenscheijkheid niet gedoogen zou. Toen wendde hij zich nog eens tot de matrozen, die reeds bezig waren, hunne voorbereidselen tot hun moorddadig plan te maken, en riep hun toe: » *Vrienden! wat gaat gij doen? Zulk eene daad zou afschuwelijk zijn. Wendt u tot God. Hij zal u met een medelijdend oog aanschouwen en uitkomst geven. Hebt nog korten tijd geduld! Wij kunnen niet ver meer van land zijn.* » De matrozen sloegen aan dit laatste wel weinig geloof, maar werden door zijne krachtige taal toch zóó getroffen, dat zij nog drie dagen de uitkomst zijner belofte wilden verbeiden; maar ook dan zou niets meer hen tegenhouden, om het reeds gekozen slagtoffer te vellen.

Twee dagen waren er reeds verlopen, en de angst van Bontekoe voor het ombrengen der jongens nam van oogenblik tot oogenblik toe. — De derde morgen is aangebroken. Vurige gebeden worden tot God

opgezonden om uitkomst en redding, en ziet! . . . eensklaps wordt hun gebed verhoord. — Terwijl Bontekoe voor een oogenblik het roer aan den kwartiermeester overlaat, roept deze op eens in hooge verrukking: » *Land! land vooruit!* » — Allen staren naar het aangewezen punt, alle zeilen worden bijgezet, en waarlijk! weldra was men den inham van een klein eiland genaderd, waar men spoedig binnenliep en voet aan wal zette.

Gij kunt u voorstellen, jeugdige Vrienden! welk eene namelooze vreugde uit den vreesselijken doodsangst, dien zij, dertien akelige dagen lang, hadden ondervonden, nu hunne harten bezielde. — Vooral was Bontekoe innig geroerd. God had zijn smeeken ter afwending eener gruweldaad verhoord. Zoodra hij den vasten grond onder zich voelde, knielde hij neder, en dankte den almachtigen Behouder der menschen, met vurige gebeden en met heete tranen, voor de redding hun bewezen.

De vele kokosnoten op dit eilandje laafden en spijzigden de uitgehongerden met hunne zoete melk en hun zacht voedsel. Na eenen goeden voorraad van dezelve te hebben opgedaan, wendde men de sloep naar het eiland *Sumatra*, dat, naar de berekening van den kundigen Bontekoe, slechts 15 mijlen verder lag, en geraakte, na vele moeite, daar ook aan land. — Allen vielen gretig aan op de menigerlei kruiden, welke aan den oever groeiden. — Hier

vonden zij ook blijken, dat er volk aan strand geweest was, namelijk vuur en tabaksbladen; en, terwijl sommigen zich om een groot vuur, hetwelk men aanlegde, verwarmden, hielden anderen op eenigen afstand de wacht. Al het lijden was vergeten; men verheugde zich slechts over het zegenrijk oogenblik.

Doch weldra kwam eene groote menigte eilanders, die niet zeer gastvrij schenen te wezen, hen, midden in den nacht, verontrusten. Geene andere geweren dan eenen verroesten degen en twee bijlen hebbende, liep het volk, door gebrek vindingrijk geworden, de Wilden met brandende houten te gemoet, en dreef hen door deze akelige vertooning op de vlugt.

Bontekoe wilde, dat men zich veiligheidshalve weder in de sloep zou begeven. Drie eilanders bezochten hen dáár, des anderendaags, vreedzaam, en toen zij iets van hunne wederwaardigheden begrepen hadden, gingen zij henen, maar kwamen spoedig met gekookte rijst en hoenders terug. Bontekoe had nu den moed, met vier der zijnen, levensmiddelen in een nabijgelegen dorp te gaan koopen. Spoedig echter bemerkte hij de onwilligheid der eilanders, en had hij het gemis der vier achtergeblevene matrozen te betreuren.

In dezen bagchelijken toestand begreep Bontekoe, dat het het beste was, zich onvervaard te houden. Hij nam een paar inboorlingen bij den arm, en gelastte hun, dat zij hem de rivier zouden afroeijen. Tusschen deze twee Indianen gezeten, die beide gewa-

pend waren, geraakte hij spoedig in het grootste gevaar, daar zij eene dreigende houding aannamen, hem met vreesselijke blikken aanzagen, en met dreigende gebaren eene taal spraken, welke Bontekoe niet verstond. Hij had evenwel zoo veel tegenwoordigheid van geest, dat hij, niettegenstaande den hevigen angst, die hem beklemde, luidkeels psalmen begon te zingen, hetgeen de roeijers eensklaps aan het lagchen bragt en hem zoo veel tijd deed winnen, dat hij in de nabijheid van zijn volk en de sloep kwam. — Eer zij evenwel het eiland verlieten, hadden zij nog met twee honderd Indianen te strijden, waarbij zestien der hunnen het leven verloren. — Met moeite konden zij hunne sloep bereiken. Een sterke landwind, die ter gelegener tijd opkwam, hielp hen het vaartuig weder in zee brengen, en zóó ontkwamen zij gelukkig de vijandelikheden der inboorlingen van *Sumatra*.

De sloep dobberde weder daarheen, en had spoedig op nieuw aan alles gebrek. Men deed dus wederom een onbewoond eiland aan, waar zij eenige palmboomen vonden en versch water, maar hetwelk voor het overige niets opleverde. — Bontekoe zonderde zich hier van het volk een weinig af en beklom eenen der hoogste bergen van dit eiland, om nogmaals naar eene kust uit te zien, die voor Hollanders veilig was. Doch de lucht was dik en mistig, zoodat hij niets kon onderkennen. Weemoedig wierp hij zich

ter aarde, en hier zich tot zijnen God, die hem zoo lang behouden had, verheffende, bad hij vurig om uitkomst voor zich en zijn volk. — Door het gebed versterkt, rijst hij op, staart met dubbele oplettendheid in het rond, en de lucht klaart voor zijnen scherp blik aan den gezigteinder op. — Nu ziet hij twee hooge blaauwe bergen in de verte liggen, en op dit gezicht wendt hij zich dankend hemelwaarts. Want, ofschoon hij zelf nooit in *Oost-Indiën* geweest was, zoo herinnerde hij zich, dat hij weleer, toen hij nog te *Hoorn* was, van den *Oost-Indiën*-vaarder *Schouten* vernomen had, dat twee blaauwschijnende bergen den uithoek van *Java* kenmerken. Die bergen waren regts van hem af; *Sumatra* hadden zij links laten liggen. Tusschen *Java* en *Sumatra* lag de straat van *Sunda*; deze kon hun nu niet ontgaan, en Bontekoe werd alzoo stellig overtuigd, dat men op den regten weg was. — Hij dankt God en snelt verheugt den berg af. Alles juicht bij zijn berigt; spoedig is men onder zeil; de wind is goed, de moed geschraagd; heldere starren wezen hun, bij nacht, den weg.

Met het aanbreken van den dag werden zij door stilte overvallen. Het was ter regter tijd; want zij hadden juist de binnenkust van *Java* bereikt. Bontekoe liet een matroos in den mast klimmen, om uit te zien. En niet lang duurde het, of deze riep vol vreugde uit, dat hij eene groote vloot van wel drie en twintig schepen zag.

Verrukkelijke tijding voor de sedert zoo lang eenzaam dobberende sloep! » *Het is de Allerhoogste, die ons roer stuurt,* » riep Bontekoe uit: » *Hem zij eer en dank!* » — Algemeen was toen de blijdschap; blijde lofliederen werden luidkeels aangeheven; met inspanning van alle krachten roeide men voort, en hoe meer men naderde, hoe duidelijker men de Hollandsche vlag herkende. — En waarlijk! het was de beroemde Admiraal Frederik Houtman, die op die vloot het bevel voerde. Deze had reeds met zijnen verrekijker het vaartuig met deszelfs zonderlinge zeilen ontdekt, en zijne eigene sloep ter verkenning uitgezonden. — De sloepgasten herkenden wel dra Bontekoe en de zijnen, want zij waren bijna gelijktijdig uit *Texel* gezeild, maar hadden elkander in de *Spaansche* zee onder storm uit het oog verloren.

Bontekoe en Rol werden met de sloep bij den Admiraal gebracht, en, terwijl men ook aan het overige scheepsvolk weldeed, met de meeste hartelijkheid ontvangen. En toen men hun brood en andere spijzen vóórzette, werd de godvruchtige Bontekoe zóó innig geroerd en van dankbaarheid doordrongen, dat er tranen langs zijne wangen biggelden, en hij niets kon gebruiken, zonder alvorens voor zijnen God, die hem zoo wonderbaar geleid en gered had, neder te knielen, en Hem uit de volheid van zijn hart te loven en te danken.

Bij den Gouverneur-Generaal op *Java* spoedig toegelaten zijnde, moest Bontekoe hem een trouw

verslag van zijne reis doen, en na weinige dagen kreeg hij een ander schip, waarmede hij, ten voordeele des Lands, verscheidene togten gedaan heeft.

Ziet daar, jeugdige Vrienden! u in het voorbeeld van Bontekoe geleerd, hoe het de kracht is der Christelijke Godsdienst, die den mensch bij de treurigste vooruitzigten en bangste zorgen opbeurt, en hem een levendig, maar tevens redelijk en werkzaam vertrouwen inboezemt op Hem, zonder Wiens wil geen muschje ter aarde valt, en bij Wien al onze haren geteld zijn. — Volgt zijn voorbeeld na! en, wat u ook op uw levenspad nog moge bejegenen, welke rampen u ook mogen treffen, houdt, bij een naauwgezet en vlijtig aanwenden van de krachten en vermogens, die ter uwer beschikking gesteld zijn, en het getrouw vervullen van uwen plicht, het oog op God gevestigd, die ook dan, als het water reeds aan de lippen gekomen is, nog uitkomst schenken kan. Ja,

- » Jonge Vrienden! God regeert!
- » Waar geen menschenhulp kan baten;
- » Waar geen kunst het lijden weert;
- » Waar, van vriend en maag verlaten,
- » Aardsche magt geen redding biedt,
- » O! daar wenkt Zijn alvermogen,
- » IJlings daagt het blijdst verschiet,
- » 't Licht der hoop rijst voor onze oogen;
- » En, na 't akeligst weegklag,
- » Gloort de schoonste vreugdedag. (*)

(*) J. van Harderwijk. Rz.

XI.

KRACHT DER GODSDIENST BIJ MOEIJELIJKE
PLIGTS - VERVULLING.

Er komen wel eens omstandigheden in ons leven voor, waarin het ons hoogst moeilijk valt, te beslissen, wat onze pligt eigenlijk van ons vordert. Menigmaal schijnen onderscheidene pligten met elkander te strijden, en kunnen wij den éénen niet volbrengen, zonder tegen den anderen te zondigen. — Wat dan het zwaarste is, moet voorzeker bij ons het zwaarste wegen, en het minder gewigtige moeten wij aan het meer belangrijke opofferen. Doch niet gemakkelijk is het, altijd juist te beoordeelen, wat, als het gewigtigste, door ons moet gekozen worden, en er ontstaat vaak in ons binnenste een geweldige tweestrijd, welke daarom des te moeilijker is, daar wij zelden geheel onzijdig oordeelen, en ons eigenbelang doorgaans daarbij eene hoofdrol speelt. —

Gelukkig hij, die, in al zijn doen en laten, zich de *Godsdienst* ter leidsvrouw gekozen heeft, en naauwgezet hare leiding volgt; — hij zal niet bedrogen uitkomen. Door die *Godsdienst* geleid, zal hij niet alleen steeds, in den tweestrijd tusschen verschillende pligten, die van hem schijnen gevorderd te worden, eene goede

keuze doen; maar hij zal ook door Haar kracht en ondersteuning ontvangen, om standvastig het gekozene te volbrengen, ook dan, wanneer er de zwaarste opofferingen aan verbonden zijn.

Wij zullen u dit aantoonen in het voorbeeld van twee waardige mannen, wier namen in onze *Vaderlandsche* geschiedenis staan aangeteekend, en die, hoezeer verschillende geloofsbelijdenissen toegedaan, echter daarin overstemden, dat zij, in twijfelachtige gevallen, de Goddelijke leer van Jezus zich ten regel stelden, en daaruit kracht putteden, om de teederste belangen, ja, waar het gevorderd werd, hun leven zelfs, aan de volbrenging van [datgene op te offeren, wat de *Godsdienst* hun als den gewigtigsten pligt had doen kennen.

Het eerste voorbeeld is dat van

SIMON VAN LALAING.

Deze leefde onder de regering van Philippus I, hertog van Bourgondië, aan wiens gebied, in het begin der 15de eeuw, de meeste *Nederlandsche* gewesten waren onderworpen. Deze Vorst, wegens zijne uitmuntende deugden, en vooral wegens zijne geschiktheid in het besturen der onderscheidene landen, over welke hij het bewind voerde, bij uitnemendheid *de Goede* genoemd, zocht, met de uitbreiding van zijn eigen gezag, tevens het welzijn zijner onderdanen, op alle mogelijke wijzen, te bevoor-

deren. — Doch met dit al kon hij niet verhinderen, dat hier en daar hevige onlusten ontstonden, die door onvergenoegde onderdanen, zoo als er overal gevonden worden, werden aangestookt, en die niet anders dan met geweld konden worden gedempt.

Eens had de Hertog, in *Vlaanderen*, eene nieuwe belasting op het zout gelegd. De *Gentenaren*, hierover te onvreden, geraakten aan het muiten en weigerden volstrektelijk, dien last te dragen. Philips zette nu, met toestemming der Staten van *Vlaanderen*, de geheele Regering in dat gewest af, waarop de *Gentenaren*, met verkropte spijt, schijnbaar zich onderwierpen. Doch het was ook niet meer dan schijn; weldra barst met vernieuwde woede hun wrevel uit, en zij verheffen de vanen des opstands. Na zich ten getale van tienduizend op de marktplaats vergaderd te hebben, trekken zij de stad uit, en rukken, onder aanvoering van een metselaar, op *Oudenaarden* aan, waar de brave Simon van Lalaing in naam van den Hertog het bevel voert.

Bij het zien van de geduchte magt, die tegen het kleine stadje werd aangevoerd, heerschte er, in het eerst, onder de ingezetenen eene algemeene verslagenheid. Simon van Lalaing alleen, getrouw aan zijnen plicht, kent geene vrees, en weet ook spoedig de ontsteltenis en kleinmoedigheid zijner onderhoorigen te verdrijven; ja, weet hen zóó ver te brengen, dat zij herhaalde uitvallen durven wagen, en telkens met roem terugkeeren.

De *Gentenaars*, in hunne verwachting, om spoedig *Oudenaarden* te vermeesteren, teleurgesteld, en wel bewust, dat het aanvankelijk mislukken van hunnen aanval het meest aan den stoutmoedigen en bekwamen bevelhebber was toe te schrijven, trachten nu door list te bewerken, wat zij met geweld niet kunnen ten uitvoer brengen. — Zij weten, dat de onkreukbare trouw van Lalaing hem voor alle omkoopung ontoegankelijk maakt; maar zoeken daarom verdeeldheid binnen *Oudenaarden* te strooijen, en de harten der ingezetenen tegen hunnen bevelhebber in te nemen; ja, ware het mogelijk, hem, ter belooning van zijne trouw, door de handen zijner eigene stadgenooten te doen vallen. Zij schieten te dien einde, van verschillende zijden, briefjes in de stad, welker opschrift aan Lalaing luidde, en waarin zij hem aanspreken als hunnen makker en deelgenoot, en van de sommen gelds gewagen, die reeds voor hem geteld liggen, indien hij, volgens het onderling beraamde plan, de zaak des Hertogs met goed gevolg mogt verraden, en de stad in hunne handen overleveren.

Dit mist evenwel het doel. Al te veel is Simon van Lalaing om zijne trouw en eerlijkheid geacht, dan dat iemand aan zulk eenen laster geloof zou hechten; en hij zelf brengt ook de brieven der *Gentenaren*, die in zijne handen komen, naar de Regering, welker hoogachting en vertrouwen jegens

hem, juist door dien kunstgreep der vijanden, nog hooger stijgen.

De bevolking, zich volkomen aan den dapperen Lalaing toevertrouwende, en naar zijne bevelen zich schikkende, ja, door zijnen moed meer en meer aangevuurd, spannen nu alle mogelijke krachten in tot verdediging der stad. Zelfs slepen de vrouwen, op het voorbeeld van de echtgenoot des bevelhebbers, steenen naar de muren, om die te versterken.

Simon van Lalaing is steeds op de gevaarlijkste punten tegenwoordig, en nergens zoekt men hem te vergeefs, waar men zijne hulp het meest noodig heeft. — Terwijl hij zoo eens op de wallen zich bevindt, wordt op het onverwachtst zijn hart getroffen door een, voor hem alleraandoenlijkst, schouwspel. Daar vertoonen zich de *Gentenaars* in arren moede en met dreigende gebaren voor de wallen, met twee jonge kinderen in hun midden. Het zijn de kinderen van den bevelhebber zelve, die door verraad in hunne handen zijn geleverd, en om wier gemis zijn hart en dat zijner echtgenoot in droefheid is verzonken. — Had hij tot nu toe de hoop gekoesterd, dat men die onschuldige wichtjes geen leed zou doen; — o, welke ontzetting moet nu zijn vaderhart bevangen, nu die woestelingen de kleinen aangrijpen, het zwaard over derzelver hoofd opheffen, en hem grimmig toeroepen: »Zoo

gij hun vader zijt, zoo hun leven u lief is, geef dan de stad over!»

Welk een tweestrijd ontstaat er nu in de borst des edelen mans tusschen ouderliefde en burgertrouw. — O, in deze oogenblikken vooral gevoelt hij zich vader, en, — heeft hij pligten jegens zijnen Vorst en zijne stadgenooten te vervullen, — ook zijne lievelingen gaan hem naauw ter harte. Ook jegens hen zijn hem door de wet der natuur en der Godsdienst de gewichtigste verplichtingen opgelegd; en zoo ooit, dan gevoelt hij nu, nu het leven of de dood zijner kinderen van hem alleen schijnt af te hangen, op dezelve de naauwste, de teederste betrekking. — Daar zwaaijen de onmenschen het glinsterend staal al lager en lager; den vader ontzinkt het hart; alles schemert voor zijne oogen; al moeilijker en moeilijker wordt hem de akelige worstelstrijd in zijn binnenste. Een middenweg is er niet voor hem open. Hij moet *of* zijnen Vorst getrouw blijven en het leven zijner kinderen wagen, *of* den eed, dien hij gezworen heeft, laaghartig schenden, om zijne lievelingen te behouden.

Kort evenwel duurt bij den edelen Lalaing die strijd. Hij hervat zijnen moed, hij gevoelt de kracht der Christelijke Godsdienst, die hem geleerd had, zich zelve te overwinnen, en, al stonden ook zijne dierbaarste belangen op het spel, zijnen pligt niet te verzaken. — Hij beveelt daarom zijn kroost aan de

ontferming aan van Hem, die de harten der menschen in zijne hand heeft, en hen nimmer beschaamt, die, in de betrachting van hunnen pligt, op Hem vertrouwen. Ofschoon zijn vaderlijk hart wegkrimpt van vreesselijke smart, zoo beveelt zijn mond, om het vuur tegen den vijand te verdubbelen en alzóó op hunne snoode bedreigingen te antwoorden. —

Zoo toonde de edele man, toen het oogenblik van zware beproeving geslagen had, dat God en Diens bevel hem dierbaarder waren dan zijn eigen vleesch en bloed. — En weldra ontvangt hij dan ook het loon zijner verhevene deugd. Na een beleg van elf dagen wordt de stad ontzet door den Graaf van Etampes, waarbij drieduizend *Gentenaars* sneuvelen. — De onschuld was door God bewaard. De opstandelingen waren zoo onmenscheijk niet geweest, de kinderen des braven bevelhebbers te dooden; zijne onkreukbare trouw had hen zelfs bewondering afgeperst, en eerlang mogt hij die lieve kleinen, die hem als uit den dood waren teruggegeven, met verrukking aan zijn hart drukken. Van dit oogenblik af aan waren zij hem nog dierbaarder dan te voren, en nu mogt hij, in lateren tijd, hun naar zijn voorbeeld leeren, vader en moeder niet boven God en pligt te beminnen, opdat zij allen bij hunnen Vader dáarboven onuitsprekelijk zalig zouden zijn.

leefde in de zeventiende eeuw op het eiland *Formosa*, eene bloeiende *Oost-Indische* volkplanting der *Hollanders*, die de inwoners met de Christelijke Godsdienst hadden bekend gemaakt, en onderscheidene gemeenten hadden gesticht, welke door dertig predikanten werden bediend, onder welker getal ook hij behoorde.

Reeds langen tijd hadden de *Nederlanders* zich hier staande gehouden, en waren, vooral door hunnen handel op *China*, aanmerkelijk in welvaart toegenomen. De *Formosanen*, een wel bijgeloovig, maar goedhartig volk, waren den *Hollanders* zeer genegen. Minder waren intusschen de *Chinezen* te vertrouwen, van welke er zich eene groote menigte op het eiland hadden neêrgezet. Reeds eenmaal hadden dezen in 1652 eenen aanslag op de *Nederlanders* gesmeed, welke echter gelukkig was verijdeld. — Eenige jaren daarna gelukte het eenen Chineeschen zeeschuimer, Coxinga genaamd, die met 25,000 man dáár was aangeland, om het eiland te overrompelen, waarbij hij, behalve verscheidene andere aanzienlijke Christenen, ook den predikant Hambroek met zijne vrouw en twee zijner kinderen, in handen kreeg.

De *Hollanders* hadden in 1624 eene sterke vesting, *Zeelandia*, op dat eiland gebouwd, en het was van het hoogste belang voor den vijandelijken veroveraar, om deze te bemagtigen. Hierin slaagde hij evenwel niet zoo spoedig, als hij wel wenschte, daar de bezet-

ting, met den uitstekendsten moed, alles in het werk stelde, om de woeste belegeraars, voor het grootste gedeelte uit gelukzoekers bestaande, af te slaan.

Coxinga bedacht daarom een middel, dat hem, zoo hij meende, wel tot zijn doel zou voeren. Hij wist, dat de gevangene Leeraar eenen onbepaalden invloed had op het volk, hetwelk hem hoogachtte en liefhad. Hij liet dus dezen tot zich komen, bood hem leven en vrijheid aan, maar droeg hem daarvoor den last op, om naar de vesting henen te gaan, en met al de kracht zijner welsprekendheid de belegerden tot de overgave te vermanen, met de verzekering, dat hij hun dan genade zou verleen. *«Laat daartoe,»* alzóó eindigde hij zijne rede: *«niets onbeproefd, en vergeet niet, dat uwe alhier gelatene panden het met den dood zullen betalen, indien gij niet wederkeert; en dat gij zelf sterven moet, indien men mij nog langer wederstand biedt.»*

De woestaard heeft gesproken, en helse vreugde schittert uit zijne oogen, daar hij nu een middel meent te hebben gevonden, om de brave Nederlanders, welke hij wanhoopt door geweld te bedwingen, door list in zijne magt te bekomen.

De brave leeraar hoort dit voorstel met schrik en ontsteltenis; maar gesterkt door het vertrouwen op God, dat hem nog nooit begeben had, verklaart hij zich bereid, om dien last te volbrengen.

Alvorens evenwel naar de vesting te vertrekken, ijlt

lij naar den kerker terug, om zijner dierbare gade de zending mede te deelen, hem door Coxinga opgedragen. — Naauwelijks heeft deze dit vernomen, of zij waant, door onnadenkende vreugde vervoerd, dat de dag der verlossing spoedig aanbreken zal. Reeds ziet zij, in hare verbeelding, haren kerker geopend, al hare kinderen om haar vereenigd, en haren waardigen echtgenoot aan zijne bediening wedergegeven.

Getroffen hoort Hambroek deze ontboezeming aan, daar hij nu reeds weet te berekenen, hoe groot de teleurstelling wezen zal, die, naar alle waarschijnlijkheid, de geliefde verbeidt. Hij voelt zich dus gedrongen, hare vreugde te temperen, en haar op de mislukking harer verwachtingen voor te bereiden. *«Het besluit van onzen Bevelhebber,»* zegt hij met weemoedigen ernst, *«is eene onzekerheid; stille onderwerping aan den wil des Allerhoogsten is des Christens hoogste plicht. Vergeet dat nimmer! Behoud u zelve voor onze kinderen!»* Meer spreken kan hij niet. Liefde tot gade en kroost, en aan wanhoop grenzende smart overweldigen zijne ziel. Nogmaals drukt hij stilzwijgend de voorwerpen zijner teederste genegenheid aan zijn hart en verlaat hen met weemoed.

Met langzame schreden tot de vesting naderende, smeekt hij standvastige volharding, tot het volbrengen van zijne moeilijke taak, van zijnen Hemelschen Vader af, en neemt zich nogmaals

voor, zich als een vaderlandlievend Christen te gedragen.

Nauwelijks ziet men, op *Zeelandia*, den geliefden leeraar naderen, of men opent met vreugde voor hem het fort. Alles juicht hem te gemoet; en, met de minzame benaming van vader wordt hij van alle zijden begroet; terwijl zijne twee dochters, die zich ook aldaar bevinden, onder het storten van vreugdetranen, en onder duizend vragen naar moeder, zuster en broeder, zich in zijne armen werpen.

Hambroek ontruikt zich aan de liefkozingen zijner kinderen, om zijnen last te volvoeren. Hij stelt dien, zonder eenige bijvoeging of verminking, met de eigene woorden van Coxinga, in den krijgsraad voor. O, hoe gaarne zouden allen een besluit hebben genomen, waardoor zij de eer van *Nederland* met de belangen van den geliefden Leeraar hadden kunnen vereenigen! Eene diepe stilte heerscht in de zaal. Aller blikken blijven met liefde, eerbied en medelijden op den Leeraar gevestigd.

Doch weldra wordt deze stilte door Hambroek zelven afgebroken, en, door hoogere kracht bezielde, heft hij aldus met waardigheid aan: »Coxinga heeft de bloem zijner manschappen verloren; ver-

scheidene zijner schepen hebben hem verlaten; een geest van gemor en van opstand heerscht onder de zijnen. De inboorlingen van *Formosa*, weerspannig onder het juk des overweldigers bukkende, zullen zich, bij den minsten onspoed der Chinezen, met de onzen vereenigen, om den geweldenaar te verdrijven. Van *Batavia* zullen hulpvenden opdagen. Houdt moed, mijne Landgenooten! en gij zult overwinnaars zijn. — Het besluit, waartoe ik mij gedrongen voel, u aan te moedigen, en hetwelk de vaderlandsliefde u gebiedt te nemen, zal mij het leven kosten. Maar, Geliefden! wij allen hebben ons leven immers ontvangen, om het volgaarne voor Godsdienst, *Vaderland* en *Vrijheid* ten offer te brengen, waar hooger pligt het ons gebiedt.” — Hambroek zweeg.

Allen waren getroffen over den fieren moed, welke den geliefden leeraar bezielde; zijne taal maakte eenen diepen indruk, en hief hen op uit de moedeloosheid, waarin zij verzonken waren. De edele geestdrift, die uit elk zijner woorden, ja, uit zijne geheele houding sprak, deelde zich zelfs aan de neêrslagtigsten mede, en eenparig namen zij het besluit, zich niet over te geven, maar tot den uitersten nood zich te verdedigen.

Evenwel voorzagen zij het lot, dat, wegens dit besluit, den braven leeraar treffen zou, en zij wilden hem, die hun thans nog dierbaarder dan ooit

was geworden, zoo gaarne behouden. Zij scharen zich om hem heen, en vereenigen hunne smee kingen, ten einde hem te bewegen in hun midden te blijven. Alles is te vergeefs. Ook de beden zijner dochters, die voor hem nederknielen, kunnen hem niet doen wankelen. »Nee n! nee n! roept hij uit, *gij moogt mij alzoo niet verzoeken, de stem van pligt en natuur te onderdrukken. Mijne vrouw en overige kinderen, benevens vele mijner landgenooten, zijn nog in 's vijands handen. God verhoede het, dat ik mijn leven zou redden, om het hunne in gevaar te brengen! Ik heb mijn woord gegeven, om terug te keeren: dit moet ik houden, en zal mij, met genoeg, voor mijne broeders opofferen.*»

Zijne vrienden verstomden bij deze taal, en gevoelden de verpletterende waarheid van hetgeen hij gesproken heeft. Ook zijne bedroefde dochters kunnen het niet langer van den geliefden vader vorderen, dat hij de dierbare gevangenen aan de vreeselijke wraak van eenen Coxinga ter prooi zal laten. Hambroek neemt een treffend en aandoenlijk afscheid. Hij smeekt, met een blik ten hemel geslagen, voor de laatste maal Gods besten zegen over zijne geliefde gemeente af. Nog eenmaal drukt hij zijne kinderen aan het geschokte hart, reikt de broederhand aan zijne vrienden, en verlaat, met rasschen tred, het huis, waaraan zoo vele banden

hem konden boeijen, indien niet alles zwijgen moest voor het gevoel van pligt.

Wraakzucht en spijt spreken uit Coxinga's blikken, toen Hambroek andermaal vrijmoedig voor hem treedt, en hem den uitslag van zijne zending bekend maakt. »Bereid u tot den dood!» grimt hij hem toe. Nog grooter, nog bedaarder, dan de eerste maal, verlaat Hambroek, die na de betracht ing van den moeilijksten pligt, nieuwe sterkte ontvangen heeft, den dwingeland, en ijlt naar de geliefden, welke, verdeeld tusschen hijgende verwachting en doodelijken angst, met ongeduld zijne terugkomst verbeiden. Allen snellen hem te gemoet, bestormen hem met liefkozingen en met angstvallige vragen.

Op ernstigen, maar zielroerenden toon, vermaant Hambroek gade en kroost, zich aan de raadsbesluiten van den Albestuurder te onderwerpen, en hem den dood, welke hem toch vroeg of spade moet treffen, en hem nu ten offer voor Godsdienst en Vaderland maakt, door hunne Christelijke onderwerping dragelijker te maken. Zijne gade bidt hij met woorden van liefde, om zijnentwil zich over hare kinderen te ontfermen, en zich voor dezelve te behouden.

Coxinga, hoe ook verbitterd, durft evenwel, bij den nog onzekeren oorlogskans, Hambroek

nog niet om het leven brengen, daar de moord, aan hem gepleegd, wel eens door *Neerland's* helden verschrikkelijk kon gewroken worden, indien zij spoedig hulp mogten ontvangen. — Maar toen het fort, geen ontzet van *Batavia* ontvangende, eindelijk, na het uiterste beproefd te hebben, zich had moeten overgeven, toen liet de wreedaard den braven leeraar, voor de oogen zijner vrouw en kinderen, onthoofden; en eindigde deze alzoo een leven, aan Godsdienst en pligt gewijd, met het oog gevestigd op het hemelsch Vaderland, de plaats der eindelijke vergelding, waar hij het loon zijner standvastige pligtsbetrachting zou inoogsten.

Ziet daar dan, jeugdige Vrienden! u eenen man geschetst, die door de kracht des geloofs, in het uur der zwaarste beproeving, tot eenen held werd gevormd, zoo als de geschiedenis der menschheid er slechts weinigen oplevert. — Wij moeten intusschen het verhevene van zijne daad juist niet *daarin* zoeken, dat hij naar Coxinga terugkeerde. Ofschoon toch een groote moed en standvastigheid tot dien stap, die hem den dood zou kosten, werd vereischt, zoo moeten wij niet vergeten, dat er nog dierbare panden zich in de handen van den veroveraar bevonden, welke hij, door zijn achterblijven, aan eenen gewissen marteldood zou blootstellen, en geen liefderijk echtgenoot zou immers, in dit geval, an-

ders gehandeld hebben. — Maar *hierin* verdient hij onze bewondering, dat hij, na berigt gegeven te hebben van Coxinga's eisch, den krijgsraad vermaant het fort niet over te geven, en ter aanmoediging hun voorstelt, wat zij nog konden hopen, en wat de vijand te vreezen had. — Hij had immers, zoo hij zich zelve van den dood had willen bevrijden, de manschappen op het fort tot de overgave kunnen bewegen, en daartoe den onbepaalden invloed, dien hij had, kunnen aanwenden. Of, zoo hij dit al niet gedaan had, had hij, na de mededeeling van zijnen last kunnen zwijgen, en het besluit aan Coyet, zijnen vriend, die op die vesting het bevel voerde, en diens Raad kunnen overlaten, ten einde over zich zelve het doodvonnis niet uit te spreken. Maar neen! hij gevoelde, dat zijn pligt hem boven het leven moest ter harte gaan, en, hoe moeilijk hem de vervulling van dien pligt ook vallen, hoe veel strijd dit hem kosten mogt, — de *Godsdienst* gaf hem moed en kracht, om met edele standvastigheid dien ten einde toe te volbrengen. En naar waarheid wordt de echt Christelijke gezindheid, die de drijfveer was zijner edele en manhafte daad, door den dichter geschetst (*), die hem bij het aandoenlijk afscheid, dat hij van de zijnen nam, aldus doet spreken:

(*) P. Koster.

» Mijn taal heeft u vermaand naar hooger heil te haken ,
 Dan 't grootste, o Christnen! 't welk op aarde ooit wordt bereikt.

Mijn handel leere u , dat de dood hem niet verschrikt ,

Die zich dat heil wenschte waard te maken.

o ! Wie , bij dat verschiet

Zijn leven laf ontziet ,

Verdient den schoonen naam van Christen-leeraar niet."

XII.

HUWELIJKS-MIN.

Er bestaat geene verbindtenis op aarde , die zóó heilig , zóó eerwaardig is , en zoo vele bronnen van echte levensvreugde ontsluit , als die des Huwelijks. — Maar zal deze verbindtenis waarlijk dat geluk opleveren , wat men er zich van voorstelt , dan moet zij uit echte Godsdienstige beginselen zijn gesloten ; want het is vooral op de huwelijks-vereëning , dat de *Godsdienst* eenen onmiskenbaren invloed uitoefent. Ja , alleen waar *zij* de harten verbindt , waar beide echtgenooten , door echten Godsdienstzin gedreven , gezind zijn , elkander te veredelen , te verblijden ,

gelukkig te maken en geheel voor elkander te leven , — dáár alleen woont de ware *liefde* , welke niet uit hartstogten haren oorsprong ontleent , en , zoodra deze bekoeld zijn , ook even spoedig verflauwt , maar die , op onderlinge achting gegrond , en door wederzijdsche deugden voedsel ontvangende , nimmer hare waarde verliest.

Waar zóó de liefde , welke den grondslag van het huwelijks-geluk moet uitmaken , door *Godsdienst* geheiligd is , — daar is zij eene reine vlam des Hemels , die door geen vloed van rampen en gevaren kan worden uitgebluscht , — daar staat zij pal onder alle beproevingen , vreest geene opofferingen , biedt allen tegenstand moedig het hoofd , ja , daar verrigt zij vaak wonderen van standvastigheid en heldenmoed , want »zij is sterker dan de dood ; geen liefde komt Gods liefde nader , noch is zóó groot."

Voor al zien wij haar vaak het sterkste werken in de teedere harten der *vrouwen* , die , door haren invloed beziel , zich boven alle zwakheid verheffen , en , waar het het leven of het welzijn van den beminden echtvriend geldt , eene onversaagdheid en moed betoonen , waarover wij met regt verbaasd staan. Tot staving van het gezegde moge , uit velen , het viertal Vaderlandsche vrouwen strekken , die , uit onderscheidene rangen en standen gekozen , als merkwaardige voorbeelden van trouwe huwelijks-min door de geschiedenis worden vermeld.

BRECHT ENGBERTS PROOSTEN

was de vrouw van Kies, vroeger bierbrouwer te *Haarlem*, maar die door zijne deugd en beproefde vaderlandsliefde, tijdens het meergemelde beleg dier stad door de *Spanjaarden*, tot den rang van Burgemeester was opgeklimmen. Het is deze edele vrouw, die door haar voorbeeld getoond heeft, wat oprechte liefde vermag.

Reeds vóór dat *Haarlem* zich tegen de *Spaansche* dwingelandij openlijk verzet had, had zij haren man, wiens gezindheid genoeg bekend was, en die zich verscholen moest houden, om niet als ketter-martelaar te sterven, zoo goed weten verborgen te houden, dat men hem reeds voorlang ontvlugt waande. Zelfs was zij, daags na de geboorte van haar kindje, reeds in de deur gaan staan, om bij den Spaanschgezinden schout, die naast haar woonde, en reeds menigmaal haar huis doorzocht had, allen twijfel te ontnemen nopens de afwezigheid van haren man.

Vooral was het naderhand, nadat *Haarlem* zich had overgegeven, en Kies, dien men gevangen gezet had, op zijn woord geslaakt werd, om te *Amsterdam* over de uitwisseling der gevangenen te onderhandelen, dat zij eene proeve gaf van de trouwe liefde, die haar aan haren echtgenoot verbond. — Steeds gewoon, om lief en leed met hem te deelen, kan zij het niet van zich verkrijgen,

om hem alleen te laten gaan, maar wil hem op zijnen togt vergezellen. Vergeefs tracht hij haar van dit voornemen af te brengen; — vergeefs brengt hij haar het gevaarlijke van deze onderneming onder het oog. Zij houdt niet op met dringend te bidden, dat hij haar dit vergunnen moge. »*Neen, dierbre!*» zoo roept zij uit.

» Neen dierbre! neen 'k verlaat u niet,

» Maar volg u, waar gij gaat;

» Wat vrouw, zoo ze eenmaal gade hiet,

» Die ooit haar man verlaat? —

» Ik bid u, ga niet onverzeld;

» God weet, wat u verbeidt!

» Veel erger dan al 't Spaansch geweld,

» De wreede onzekerheid.

» O, dat ik deele in uw lot,

» Mijn dierbare echtgenoot!

» Met u, is 't leven mij genot,

» Maar zonder u, de dood.» (*)

Aan zoo vele smeekingen, aan zoo groote betuigingen van liefde niet langer wederstand kunnende bieden, ziet Kies zich eindelijk gedrongen, aan het verlangen zijner vrouw toe te geven.

Zij reizen in eene opene schuit, welke hen van *Haarlem* over het *IJ* naar *Amsterdam* zou voeren.

(*) A. Beeloo.

Eenen wachtpost voorbij varende , wordt de Burge-meester door de soldaten , die daar in bezetting lagen , met zoogenaamde eerschoten begroet , die evenwel alras blijken , uit scherp geladene geweren voort te komen. Weldra bemerkt Kie s , op wien het waarschijnlijk gemunt was , dat zijne vrouw getroffen is , want van haren arm stroomt reeds het bloed in de schuif neder. Hij stuift op , om de snoodaards te straffen , maar te laat ! — De moedige vrouw , haars echtgenoots liefde tot haar en zijne drift kennende , had zoo lang de pijn eener diepe wonde verbeteren , totdat zij te ver waren , dan dat hij zich aan den *Spanjaard* vergrijpen kon , hetgeen hem zeker ook den dood zou hebben gekost.

Ziet daar , Lezers ! eene bedaardheid , eene tegenwoordigheid van geest , welke wij niet genoeg bewonderen kunnen ; — maar ziet daar ook tevens eene trouwe huwelijks-min en eene moedige heldhaftigheid , door Godsdienstige sterkte onderschraagd , waardoor haar naam gewis der vergetelheid verdient te worden ontrukkt.

CHARLOTTE VAN BOURBON.

Het moge waar zijn , dat dikwijls in de *hoogste* standen der maatschappij het *minste* huwelijksgelek gesmaakt wordt , daar vaak niet eigen zin en keus , bij het uitkiezen eener gade , mag gevolgd worden , maar andere belangen daarin de hoofdrol spelen ; —

het moge waar zijn , dat de huwelijken der *Vorsten* meestal door de Staatskunde gesloten worden , en dus die innige liefde gemist wordt , welke alleen uit ware overeenstemming der gemoederen ontspruit ; — het ontbreekt evenwel , vooral in de geschiedenis van ons Vaderland , niet aan merkwaardige uitzonderingen , welke bewijzen , dat ook in die hoogere kringen echte huwelijksmin niet te vergeefs gezocht wordt. Uit velen sta hier de edele Charlotte van Bourbon ten voorbeelde.

Zij was de waardige , Godvruchtige , teederminnende Gemalin van Prins Willem den Eersten , die , nadat hij zijne eerste Gade , Anna van Egmond , spoedig verloren , en met de tweede , Anna van Saksen , niets dan bitterheid gesmaakt had , in Haar eene trouwe gezellin op den moeilijken weg zijns levens vond , met wie hij negen jaren lang in den gelukkigsten echt vereenigd leefde. —

Charlotte was in *Frankrijk* geboren , in de dagen , toen de stralen der verlichting allengs door de nevelen van bijgeloof en dweezucht begonnen door te dringen. Haar vader , de Hertog van *Montpensier* was vurig Roomsche-gezind. Hare moeder echter was in stilte der zaak der Hugenooten toegedaan. Door deze brave vrouw opgevoed en gevormd , begon zij al vroeg in te zien , dat de ware Godsvereering bestaat in het dienen van Hem in geest en in waarheid. De bijbel was haar een dierbare schat geworden , en de

goede indrukken, onder de leiding eener vrome moeder, in hare jeugd ontvangen, verloren ook bij gevorderden leeftijd niets van hunne kracht, maar bleven diep bij haar geworteld, en droegen de schoonste vruchten.

Innige en verlichte Godsvrucht bleef haar sieraad, ook gedurende de dertien jaren, welke zij in het klooster te *Jouarre*, werwaarts de onverzettelijke wil haars vaders haar gevoerd had, moest doorbrengen, en waar zij, spoedig tot Abdis verheven, wegens hare nederigheid, bescheidenheid, menschlievendheid en andere beminnelijke eigenschappen, in de algemeene achting deelde, en als een beschermengel van den geheelen omtrek beschouwd werd. — Maar ook door dezelfde Godsvrucht werd zij gedreven, om, na de gruwelen, die in den beruchten *Bartholomeus-nacht* aan de *Protestanten* gepleegd waren, de abdij en *Frankrijk* te verlaten, zich onder de bescherming van den Keurvorst van den *Paltz* te begeven, en aldaar met vrijmoedigheid haren afkeer te belijden van eene geloofsleer, die zulke gewelddadigheden en gruwelen oogluikend toeliet, ja zelfs gebod, en die nooit haar vroom en liefderijk gemoed had kunnen bevredigen. Met vreugde werd zij door den Keurvorst ontvangen, en legde aan dat Hof met volle overtuiging en na welberadene keuze openlijke belijdenis af van de Hervormde leer.

Drie jaren daarna vroeg en verkreeg Willem I hare hand, in welke verbindtenis ook haar vader,

die, doorzoo veel deugd en pligtsbetrachting getroffen, zich eindelijk met zijn kind verzoend had, bewilligde. — En, had nu ware Godsdienst des harte haar steeds vergezeld op hare paden, en haar, onder de moeilijkste omstandigheden, geschraagd en gesterkt; — dezelfde Godsvrucht deed haar ook de trouwste en teederste echtgenoot zijn. — Vooral was het in de uren des tegenspoeds en der beproeving, in de dagen van zorg en kommer, dat hare liefde zich het meest openbaarde. Aan hare zijde gezeten rustte haar Gemaal uit van de veelvuldige zorgen en moeilijkheden, die hij op zijne werkzame en gevaarvolle loopbaan had door te staan, en werd hij door hare teedere liefdezorgen schadeloos gesteld voor den haat en vervolging, welke hij van *Spanje* verduren moest. — Zij voorkwam alle zijne wenschen, en mengde menigerlei zoet in den bitteren lijdenskelk, dien hij dikwijls ten bodem toe moest ledigen. Vooral gaf zij van de innige liefde, welke zij haren Gemaal toedroeg, de treffendste proeve bij de verwonding, hem door den verraderlijken *Jauregui*, die daartoe omgekocht was, toegebracht, van welke wij vroeger met een woord melding gemaakt hebben, en nu eenigzins omstandiger zullen gewagen.

Eens op eenen zondag in 1582 had Willem met de zijnen eenen openlijken maaltijd gehouden, nadat hij de voormiddag-prediking had bijgewoond. — Op eens hoort Charlotte eenen slag, vervolgens eene on-

gewone beweging, ijlt derwaarts, ziet haren echtgenoot baden in zijn bloed, en stort bewusteloos naast hem neder. — Weldra komt zij weder tot zich zelve, en begeeft zich naar den lijder, die ook weder bijgekomen is, ofschoon hij door het merklijk verlies van bloed (daar de kogel onder het regter oor in-, en door het gehemelte, beneden het linker kakebeen, weder was uitgegaan), uitermate verzwakt was. — En nu kan geene menschelijke magt haar van hier verwijderen. Waar is toch de hand, die zóó den kranken weet te verzorgen, den zwakken weet te ondersteunen, zulk eene hulp en bijstand verleent, als de hand eener minnende gade? — Waar is de mond, die zulk eene rust en kalmte, zulk een moed en troost kan inspreken, als de stem der deelnemende liefde?

Dit gevoelt Charlotte, en, aan de inspraak van haar edel hart gehoor gevende, en door de vereenigde kracht van liefde en Godsdienst ondersteund, weet zij aan allen te verbergen, wat zij zelve door de eerste ontsteltenis geleden heeft, om steeds hare plaats voor het ziekbed te behouden. — Door hoop en vrees wordt zij beurtelings geslingerd. Met angstige en teedere bezorgdheid slaat zij elke beweging des geliefden gade. Met klimmende vreugde ziet zij hem aliengs meer en meer herstellen, en zij gevoelt zich, te midden harer vermoeyenissen, al sterker en sterker worden. Doch weldra wordt hare vreugde in

hevige smart verwisseld, daar, in haar bijzijn, het verband openspringt, en Willems bloed voor hare voeten op nieuw nederstroomt. Dezen schok kan zij niet wederstaan, en zij zijgt andermaal voor zijne sponde neder.

Maar naauwelijks heeft zij hare bewustheid terug ontvangen, of zij ijlt wederom naar den lijder, dien zij door verscheidene menschen omringd ziet, die op bevel des geneesheers beurtelings den duim op de wond houden, als het eenige middel om het bloed te stelpen. — Charlotte, het hooge belang dezer verordening inziende, rust nu niet meer; dag en nacht blijft zij voor Willems legerstede, en, als deze haar zijne bezorgdheid voor haar zelve te kennen geeft, betuigt zij, dat zij *hier alleen* rust heeft. Eindelijk wordt het bloed geheel gestremd, en — weldra juicht en dankt geheel *Holland* over 's Vorsten behoud. Ook zij, de teederminnende gade, stemt in dien juichtoon en dankt vuriglijk den Hemelschen Vader voor het leven van haren beminden Gemaal.

Doch niet lang mag zij er de vruchten van plukken. Liefde tot haren echtgenoot en hoogere kracht hadden haar tot hiertoe staande gehouden; maar haar lichaam was door schrik en angst en door het waken en bedienen van eenige weken te veel geschokt en afgemat. — Zij stortte in eene heete koorts, welke haar weldra tot die gewesten overvoerde, waar zij de heerlijke vruchten harer opregte Godsvrucht en

teedere huwelijksmin smaken mag. — De Godsdienst had steeds haren geest gesterkt; maar het teedere hulsel der schoone ziel was eindelijk bezweken.

CATHARINA HERMAN.

Ook deze edele vrouw verdient onder de voorbeelden van trouwe huwelijks-min met lof vermeld te worden. Zij leefde ten tijde van den merkwaardigen tachtigjarigen strijd tegen de Spaansche overheersching, waarop wij reeds meermalen u wezen, een tijdvak, dat, gelijk het rijk was aan roemrijke heldendaden, tevens ruime gelegenheid aanbod, om menigerlei schoone en edele gezindheden, die in het Christelijk gemoed verborgen sluimerden, heerlijk te ontwikkelen en in een schitterend licht te plaatsen. — Zoo zou de naam van Catharina Herman voorzeker niet wereldkundig zijn geworden, indien niet de omstandigheden, waarin ons Vaderland toen verkeerde, haar in de gelegenheid gesteld hadden, om te toonen, dat ware *liefde*, door de kracht der *Godsdienst* ondersteund, alles vermag, en geen dood of marteling vreest, waar het er op aankomt, het leven van eenen beminden echtgenoot te redden.

Reeds een geruimen tijd hadden de *Spanjaarden*

voor *Ostende*, eene voorname zeestad in *Vlaanderen*, gelegen en het met kracht van wapenen zoeken te bemagtigen. Doch onder den moedigen Veldheer Vere was deze belangrijke stad onoverwinnelijk gebleven, hoewel de dapperen menigmaal tegen de woede des vijands en tegen de bruisende golven te gelijk te strijden hadden. — Nimmer heeft *Nederlandsche* moed en volharding luisterrijker uitgeblonken, dat in dit beleg, hetwelk drie jaren lang (*), heeft geduurd. Met dapperheid werden de geweldigste stormen en aanvallen des *Spanjaards* afgeslagen. Naauwelijks had de vijand, met verlies van een groot aantal dapperen, eene schans veroverd, of terstond zag hij met verbazing een nieuw bolwerk daar achter opgeworpen, hetwelk alle zijne pogingen nutteloos maakte. Eerst toen *Ostende* bijna geheel in een puinhoop veranderd was, en alle midelen van verweer waren ontzonken, zag men zich tot de overgave genoodzaakt, terwijl de bezetting nog eenen vrijen aftogt met volle krijgseer bedong en verkreeg, en de overgeblevene bevolking vrijheid erlangde, om naar *Sluis* in *Vlaanderen* te verhuizen, hetwelk Maurits intusschen bemagtigd had.

Niet zoo lang zou evenwel het beleg geduurd hebben, en *Ostende*, trots de hardnekkigste verdediging, spoediger bezweken zijn, indien de stad niet

(*) Namelijk van het jaar 1601 tot 1604.

de vrije zee in haar voordeel gehad had, waardoor alzoo steeds nieuwe bezetting en levensmiddelen konden worden aangevoerd.

Het was staande deze belegering, dat ook Herman, die, in de nabijheid van *Medemblik*, den post van loods uitoefende, en wiens ervarenheid, moed en trouw alom bekend was, aangesteld werd tot loods op een schip, dat de benaauwde *Ostenders* van levensmiddelen moest voorzien. — Hij aanvaardde den zoo schoonen last, volvoerde hem gelukkig, paarde echter bij zijnen vurigen ijver de noodige voorzigtigheid niet, en juist toen hij huiswaarts zou keeren, viel hij met eenigen der zijnen in de handen der *Spanjaarden*. Daar wordt hij door den Graaf van Buquoi, aan wien het bevel des vijandelijken legers was toevertrouwd, en wiens verbittering door den tegenstand der dappere belegerden ten hoogsten top gerezen was, in den kerker geworpen, en heeft alzoo niets anders dan eenen wreeden dood te wachten.

Dit verneemt zijne jeugdige gade uit den mond zijner makkers, die het geluk gehad hadden, den vijand te ontkomen. — Met een beklemd hart en een angstig voorgevoel had zij haren echtgenoot reeds zien vertrekken, en nu zij deze treurige mare verneemt, en alzoo hare vrees ziet vervuld, nu is hare smart ten top gerezen. — Van haren dierbaren man gescheiden, die aan de wraakzucht en woede des

getergden vijands is blootgesteld, kan zij het binnen hare woonplaats niet uithouden; maar voelt zij zich gedrongen, om naar hem toe te snellen, en al het mogelijke aan te wenden, om den beminden aan den dood te ontrukken.

Niet angstig berekent zij het onwaarschijnlijke van den goeden uitslag harer pogingen; evenmin laat zij zich door de menigvuldige en onoverkomelijke bezwaren, waaraan zij zich gaat blootstellen, afschrikken van haar edel plan. Neen, door de innigste liefde, niet op voorbijgaande hartstogten, maar op Godsdienstige beginselen gegrond, voelt zij zich aan haren braven echtgenoot verbonden, — en

» Die liefde geeft der ziel een kracht,
Die 't allergrootst gevaar veracht,
En, wat haar weêrstand biedt,
Kloekmoedig onder de oogen ziet.»

Spoedig is haar besluit genomen. Zij verkoopt hare en goed, snijdt hare lange haarlokken af, trekt mannen-kleederen aan, en gaat, onder deze vermomming, vol moed naar de vijandelijke legerplaats, met het doel, om, het zij door list, of door vermurwing des bevelhebbers, voor eenen goeden losprijs, haren man van den dood vrij te koopen. — Zij komt in de legerplaats aan, en geeft voor, in *Spanjes* dienst te willen treden. Maar hare vrouwelijke teederheid is voor den norschen blik en den

ruwen toon des krijgsmans niet bestand. Bij elke vraag, die men haar doet, wordt zij beurtelings bleek en rood, en kan hare siddering niet verbergen, toen de *Spaansche* krijgslieden van het lot, aan hunne *Nederlandsche* gevangenen beschoren, gewagen. Scherp wordt zij onder het oog gezien, andermaal ondervraagd, en nu krijgt men argwaan, men begint haar voor eenen verspieder van Maurits te houden, en dit was genoeg, om haar aan handen en voeten in zware kluisters te boeijen, en in eenen akeligen kerker te werpen, tot nadere beslissing over haar lot.

Verschrikkelijk boven alle beschrijving is nu haar toestand. Daar ligt zij, aan blok en steen geklonken, van smart en pijn uitgeput, van onrust afgemarteld, ter neder. De kerker op zich zelve was het evenwel niet, die Catharina het meeste kommer veroorzaakte; want, had zij daardoor slechts het leven van haren dierbaren kunnen redden, zij zou zich dit gaarne hebben getroost. Doch helaas! ook deze hoop, die haar tot hare koene onderneming had aangespoord, was nu in het niet verdwenen. Het smartelijk gevoel van onmacht, om zelve meer tot redding van haren man te kunnen doen, pijnigde hare ziel, en hoe angstig werd het haar om het hart, toen zij eensklaps vernam, dat zeven der gevangene *Hollanders*, tot schrik en hoon voor *Ostende*, zouden worden opgehangen; terwijl alle

overigen tot eeuwigdurenden vesting-arbeid in *Spanje* verwezen waren. — O, nu rees hare zwaarmoedigheid ten top. Evenwel ook nu, hoe donker alles om haar heen was, verliet haar het vertrouwen op den Almachtigen niet. Dit vertrouwen op God, dien zij door het Evangelie als haren Hemelschen Vader had leeren kennen en beminnen, bewaarde haar voor wanhoop en vertwijfeling, en zij zond vurige smeezingen ten Hemel, om sterkte en ondersteuning, om hulp en uitkomst. — Zoo zocht zij, van alle menschelijke hulp verstoken, haren troost in de Godsdienst van Jezus en verbeidde met stille onderwerping haar lot.

Daar wordt eensklaps de deur des kerkers geopend, en een eerwaardig grijsaard treedt binnen, in wien zij weldra eenen Priester erkent. Reeds een eerste blik op dat edel en onschuldig gelaat treft den waardigen man. Hij nadert den gevangenen, in wien hij nog altijd den vijandelijken spion meent te zien, en spreekt haar met dien minzamen ernst en die beminnelijke zachtmoedigheid toe, die eenen getrouwen bedienaar der Christelijke Godsdienst betaamt. Hij vermaant haar vaderlijk, om tot God de toevlugt te nemen, op Hem vertrouwen te stellen, en voor het bedreven kwaad bij Hem vergeving te vragen, die den boetvaardigen zondaar nimmer verstoot, maar in genade wil aannemen.

De gemoedelijke, hartelijke, innemende toon des

grijsaards treft het hart van Catharina. Zij kan en mag niet langer zwijgen, maar moet haar gevoel voor den waardigen man, die haar een onbepaald vertrouwen had ingeboezemd, uitstorten. » *Miskien mij niet langer,* » zoo barst zij uit, » *ik ben geen verspieder in dienst van Maurits, geen lage gewinzoeker. Echte min en huwelijks-trouw is mijne eenige misdaad : ik ben eene ongelukkige Vrouw !* »

Ontroerd staart de grijsaard den gewaanden bespieder aan, en vraagt haar met nadruk en zachten ernst, wat haar in het midden der ruwe krijgshenden voeren kon? — En nu ontlast zij voor hem haar geheele hart, maakt hem met het treurig lot haars echtgenoots bekend, deelt hem de reden harer vermomming mede, smeekt hem, om haar te zeggen, of haar Herman leeft, en beveelt zich, onder de roerendste bewoordingen, aan zijne bescherming of voorspraak aan. De priester is geroerd. Zoo veel moed in eene jonge en schoone vrouw, welke, zonder eenigen anderen steun dan haar vertrouwen op God, te midden van bloeddorstige en hevig verbitterde vijanden, had durven verschijnen, en nu, in stille onderwerping, in den kerker smacht, zoude eenen onmenschen hebben verteederd; — hoe veel te meer dan hem, die goed en mededoogend was, en die voor den moedigen Herman, dien hij, bij het bezoeken der gevangenen, had leeren kennen, reeds achting had opgevat. » *Wees getroost, mijne doch-*

ter ! » sprak hij Catharina toe, » *God zal u dier-voor-zegenen, dat liefde tot uwen echtgenoot, en het vertrouwen op uwen Hemelschen Vader bij u sterker waren dan vrees voor den dood, die zoo ligt, ja bijna onvermijdelijk, u in een vijandelijk leger treffen kon. Gij hebt in mij eenen Vader ontmoet en zult welligt in onzen edelmoedigen Veldheer een beschermer vinden !* »

Een straal van hoop drong in het geschokte hart van Catharina. Haar eerste blik was naar den Hemel, haar tweede, vol erkentenis en weemoedige vreugde, op den eerwaardigen grijsaard gevestigd, die nu weldra den kerker verliet, en, zoo ras als zijne hooge jaren hem dit toelieten, naar den Graaf van Buquoi ijld, wiens vertrouwen hij sinds lang bezat.

Hij trof geen gunstig oogenblik. Een aanval in den vorigen nacht op het standvastige *Ostende*, waarvan de Graaf zelf aanvoerder was geweest, was evenzeer mislukt als zoo vele andere, en de grachten lagen nog, ten gevolge daarvan, met *Spanjaarden* gevuld. Hij zag donker voor zich heên, en merkte den binnentredenden naauwelijks op. — De Priester had geen tijd te verliezen, daar hij wist, dat de moedige loods, die *Ostende* van levensbehoefden mede had durven voorzien, en zich toen te ver gewaagd had, om het vijandelijk leger eens te bezigtigen, reeds, met zes anderen, gelijk Catharina het maar al te wel had vernomen, ter dood verwezen was. Hij nadert alzo

den Veldheer, schildert hem de liefde en moed der Nederlandsche vrouw met de levendigste kleuren af, en, ofschoon hij de vrijspraak des veroordeelden nog niet van hem kan verwerven, weet hij evenwel door zijne mannelijke welsprekendheid zóó het hart van Buquoi te treffen, dat deze eindelijk vergunt, dat men Catharina Herman bij haren echtgenoot geleidde, en dat de volvoering van het doodvonnis zal worden uitgesteld.

Geene aangenamere taak kon den braven grijsaard worden opgelegd, dan deze. Aan geen anderen wil hij die afstaan; zelf keert hij naar Catharina terug, gebiedt, dat men hare kluisters slaken zal, en geleidt haar in den kerker, waar Herman op eene armoe-dige sponde, der grootste moedeloosheid ter prooi, ligt uitgestrekt.

Men kan zich ligtelijk voorstellen, hoe veel vreugde dit eerste oogenblik der hereeniging aan de jeugdige echtgenooten schonk. Vooral was het Herman, die, het groote offer, dat Catharina hem bragt, op hoogen prijs stellende, en de uitgestrektheid harer liefde diep beseffende, zich voor een oogenblik gelukkiger gevoelde, dan hij het immer geweest was. Maar dit zalig gevoel werd weldra afgewisseld door troostelooze droefheid, en vol wanhoop riep hij uit: »Catharina! mijne dierbare vrouw! ach! moet ik u hier wedervinden, met zoo veel liefde en

deugd, hier, waar mij de dood, en u ellende en schande verbeidt! Ontzettende gedachte!

Doch Catharina, door haar vertrouwen op den Heer gesterkt, omhelst den moedeloozen, wijst hem op dien God, die hen tot hiertoe behouden, — hen ten tweedenmale vereenigd heeft, om nood en dood met elkander te deelen; en de kracht, welke haar, de zwakke, bezielt, keert ook in Herman's boezem terug.

De Priester staat getroffen bij dit tooneel; hij wil spreken, maar zijne aandoeningen beletten het hem; tranen vlieten langs zijne wangen, en, diep bewogen, ijlt hij heên, snelt ten tweedenmale naar des Bevelhebbers tent, verhaalt, wat hij gezien en gehoord heeft, en zoekt zijn hart te treffen. Buquoi is innig getroffen, tracht echter alle uitdrukking van gevoel tot in zijn binnenste terug te dringen, en geeft den barmhartigen Priester last, om de beide gevangenen voor hem te doen geleiden.

Met blijdschap volvoert hij dezen last, en deelt den gevangenen den wil des krijgsoversten mede. Catharina vreest nu niets meer, nu zij aan de zijde van haren Herman, door duizende *Spanjaards*, die op haar hunne woeste blikken vestigen, heen moet treden; en het vaste besluit, zich door niets ter wereld, zelfs door den dood niet, van haren echtgenoot te laten scheiden, geeft haar eene sterkte, die haar geheel wezen met eenen heiligen glans omstraalt.

Met schroomvalligen tred en neêrgeslagen blik, met den bloe eener beminnelijke schaamte op het gelaat, treedt Catharina de tent des bevelhebbers binnen. Deze beschouwt haar vol bewondering, en gevoelt de hooge waarde dezer edele vrouw, die zich getrouwtot in den dood heeft betoond. Hij bedwingt evenwel zijne aandoening, daar hij haar nog eenmaal op de proef wil stellen, ten einde haar nog op hooger trap te aanschouwen en te bewonderen. — »Ik mag Herman niet vrijlaten,” zoo spreekt hij: »deze moet zijn lot ondergaan. Maar gij, moedige heldin! zult in eenen hooger werkkring, uwer meer waardig, de belooning van zoo veel moed verwerven. Geene vrouw zal gelukkiger en meer gehuldigd dan Catharina Herman zijn!”

Woedend staart Herman den bevelhebber in het oog. — De zachtere, maar toch zoo moedige, Catharina wendt zich met minachting van den bevelhebber af. Met waardigheid en met een liefdevollen blik neemt en drukt zij des echtgenoots hand in de hare, en roept vol vuur uit: »Mijn dierbare Herman! leven, dood en marteling wil ik met u deelen; geene magt op aarde zal mij meer van u scheiden.” Nu verdwijnt de woede uit Hermans hart, hij gevoelt in dit oogenblik alleen liefde voor de trouwste gade, en drukt haar vol aandoening aan zijn hart.

Dáár vat de innig geroerde Priester het woord op, en roept uit: »Zijt onbeschroomd, mijne kin-

deren! geen Graaf van Buquoi zal scheiden, wat God alzoo vereenigd heeft. Gij zult niet sterven, maar leven!”

»Ja leeft!” — Dus riep de Veldheer zelf:

Zijt vrij, en hebt het leven!

Ik wil, o ongelijkbre vrouw,

Uw' moed, uw gadelooze trouw

Een' blijk van achting geven!

»Dees grijsaard trof mij 't eerlijk hart:

Dank hem voor uw beëijding.

Zietdaar de vrij spraak van mijn hand,

Gaat, leeft in 't roemrijk Nederland,

Der wereld tot beëijding!”

Hij sprak: het paar blijft roerloos staan

De Veldheer is verdwenen.

Hij ging, om hunnen dank te ontgaan;

Zijn hart had aan zich zelf voldaan.

Nu doet de blijdschap weenen.

De grijsaard vat hun beider hand,

En zegt: »geliefde vrienden!

Gaat, zegent Gods Voorzienigheid!

Zij had u slechts aan 't graf geleid,

Om u bereid te vinden” ()*.

(*) Bilderdijk.

Den losprijs, dien Catharina voor haren Herman had medegebragt, ontving zij onaangeroerd terug, en zij werden daarenboven, in ruime mate, door den *Spaanschen* bevelhebber van al het noodige tot de terugreize voorzien. — Catharina noch Herman konden woorden voor hunne erkentelijkheid vinden; zij wandelden bemoedigd en verheugd het leger uit; de hoogachting van Buquoi, de bewondering van elken *Spanjaard*, die geen onmensch was, en de zegen des vaderlijken vriends, dien zij in den kerker, te midden der vijanden, gevonden hadden, vergezelden hen.

Weinig meer heeft de geschiedenis ons van deze vrouw medegedeeld, daar zij, tot den burgerlijken stand behoorende, in haren beperkten kring terugkeerde, waar zij, slechts door weinigen opgemerkt, in de vervulling harer huisselijke pligten haar grootste genoegen vond. — Maar het medegedeelde is genoegzaam, om te doen zien, hoe geene aanzienlijke afkomst, geene eer of grootheid bij den mensch, geene fijne beschaving noodig zijn, om, door hoogere kracht beziel, de heerlijkste daden ten uitvoer te brengen.

Na al het gezegde zouden wij ons nu verder kunnen onthouden van het mededeelen van meerdere proeven van echte huwelijks-trouw, maar wij voelen ons gedrongen, u nog eene vrouw te doen ken-

nen, welker naam in onze Vaderlandsche geschiedenis, met zoo veel roem, staat aangeteekend, en die een zeldzaam voorbeeld gegeven heeft, wat standvastige liefde vermag, wanneer de kracht der Godsdienst haar onderschraagt. Het is

MARIA VAN REIGERSBERGH,

op wie wij uwe aandacht nog vestigen willen. — Zij was de echtgenoot van den beroemden Hugo de Groot. Reeds vroeger hebben wij gezien, hoe deze voortreffelijke man, door zijn Vaderland miskend en verstooten, als een slagtoffer van partijwoede en onverdraagzaamheid, in de kracht van zijn leven, tot eene eeuwigdurende gevangenschap op het slot *Loerestein* was veroordeeld. Toen reeds hadden wij gelegenheid, om het edel karakter dezer brave vrouw te bewonderen, die niet aarzelde, hare vrijheid op te offeren, en vrijwillig den kerker met haren man te deelen. Nu zullen wij de vastheid van haar karakter, haren vromen moed en hare trouwe huwelijks-min ten top zien klimmen bij het schrande beramen en gelukkig volvoeren van een plan ter bevrijding van haren geliefden.

Reeds meer dan twee jaren had Maria met hare kinderen en hare dienstmaagd, welke zich vrijwillig met hare meesteres had laten inkerkeren, alles gedaan, wat eenigzins mogelijk was, om de gevangenis van de Groot te verzachten. En voorzeker,

naast het geloof in Jezus, was het bijzijn en de verpleging zijner getrouwe gade de voornaame oorzaak geweest, welke den geleerden en braven gevangenen tot dusver opgeruimd van gemoed en helder van geest had doen blijven.

Maria had van de hardvochtige regters eindelijk de vergunning erlangd, om op gezette dagen hare levensbehoefte te *Gorinchem* te gaan koopen. Zij nam dan doorgaans haren intrek bij den koopman Daatselaar, wiens vrouw de zuster van Hugo's boezemvriend, Erpenius, was. — Het was op deze reisjes, dat de stoute gedachte bij haar opkwam, om, ware het mogelijk, haren man uit zijne gevangenis te doen ontkomen.

Hugo had namelijk de vergunning gekregen, om in zijnen kerker boeken te mogen lezen. Hij ontving die boeken, door de bezorging van Daatselaar, uit *Gorinchem* in eene kist, welke van tijd tot tijd naar *Loevestein*, en van hier weder naar *Gorinchem* gezonden werd. De bevelhebber van het slot had wel den striktsten last ontvangen, om deze kist telken reize te onderzoeken, of er ook iets anders dan boeken aan de Groot werd toegezonden. Doch, zoo als zulks gewoonlijk gaat, dit onderzoek, daar het telkens te vergeefs was en men nooit anders dan boeken vond, begon te vervelen, en men liet weldra de kist, vooral als zij

van den gevangenen kwam, ongeopend vertrekken.

Naauwelijks had de schrandere Maria zulks bemerkt, of zij meende hierin een middel te ontdekken, waardoor het welligt mogelijk worden kon, haren geliefden echtgenoot de vrijheid te verschaffen. Met de grootste bezadigdheid evenwel, welke men van hare jeugd niet zou hebben verwacht, liet zij haar plan geheel rijp worden in haren geest, eer zij het te kennen gaf en stelde de volvoering eenen geruimen tijd uit, ten einde des te beter de argeloosheid harer bewakers te laten aangroeijen. En, wat bij overhaasting en ongeduld nimmer gelukt zou zijn, daarin slaagde zij, gelijk wij zien zullen, reeds bij de eerste proef.

Nadat het grootsche reddingsplan wél beraamd en overdacht was, deelde Maria het aan haren Hugo mede. Zucht naar vrijheid, welke men hem zoo onregtvaardig ontnomen had, ontgloeide nu met kracht in de borst des gevangenen; en, ofschoon hij in het eerst gewigtige tegenbedenkingen in het midden bragt en belangrijke bezwaren opperde, zoo liet hij zich evenwel door de dringende smekingten zijner echtgenoot bewegen, om het middel, tot zijne redding uitgedacht, aan te grijpen. Met schrandere beleid ging zij in het volvoeren van haar vernuftig plan te werk. Eerst moest de Groot beproeven, of de boekenkist lang genoeg was, om er in te kunnen liggen. Met blijdschap ontdekkende, dat zij de noodige

lengte had, boorde zij eenige gaten aan het einde derzelve, en nu moest de Groot zich gewennen, om eenigen tijd het er in uit te houden, en eindelijk zoo lang er in te blijven liggen, als doorgaans de overtocht naar *Gorinchem* duurde. — Door gestadige oefening had hij het weldra zóó ver gebragt, dat hij het er den noodigen tijd in kon uithouden. De bezorgde Maria zat alsdan op de kist, met een zandlooper in de hand, en, toen zij bemerkte, dat haar man zich meermalen in de kist bewoog, smeekte zij hem, dat hij zulks, gedurende de overvaart naar *Gorinchem* toch niet doen zou, indien iemand zich op de kist mogt plaatsen.

Eindelijk, nadat alles genoegzaam voorbereid was, bood zich eene geschikte gelegenheid aan, tot volvoering van het beraamde plan. De tijd was aangebroken, dat Preunink, de Bevelhebber van het slot, gewoon was eene dienstreis te doen. Nadat deze naar *Heusden* vertrokken was, begaf zich Maria tot zijne vrouw en trachtte haar te beduiden, hoe noodzakelijk het was voor de gezondheid van de Groot, dat hij zich niet altijd in die menigte boeken verdiepte, welke zich in zijne gevangenis bevonden; — zij wilde dus het grootste gedeelte wegzenden, en verzocht als eene gunst, dat de kist met dezelve in stilte weggehaald werd, terwijl haar man sliep. Dit verzoek werd toegestaan.

De Groot zond een vurig gebed tot zijnen He-

melschen Vader, en Maria, naast hem nedergeknield, had even hartelijk met hem. In linnen onderkleeding vlijde Hugo, in het stille vertrouwen op de hulp van God, zich in de kist, terwijl de holtten derzelve door Maria met garen en boeken worden aangevuld. — O, hoe zal deze trouwe gade te moede zijn geweest, toen zij den teerbeminden man aan zulk een gevaar blootstelde. En evenwel, er bleef geen ander middel ter redding over dan dit, hoe gevaarlijk het ook zijn mogt. Met een kloppend hart, maar met vertrouwend opzien tot den Wreker der ongerechtigheid, sloot zij het deksel van de kist. — Nu werden de soldaten gewaarschuwd, om dezelve van boven af te halen.

»St. . .» wenkte Maria hun toe, en wees naar het bed, waarvan zij de gordijnen digt geschoven, en voor hetwelk zij de kleederen van haren man gelegd had. Door deze list verschalkt, meenden de soldaten, dat de gevangene ongesteld daar neder lag.

»*Het is alsof er de Arminiaan zelf in ligt,*» zeiden de dragers, terwijl zij, bij het afklommen der trappen, onder de zwaarte hijgden. — *Gij draagt Arminiaansche boeken,*» voegde Maria hun schertsende toe; terwijl haar hart hoog omhoog joeg van angst, dat alles uitkomen, en daardoor de toestand van haren geliefden nog erger dan ooit te voren worden zou. — Maar neen! God waakte over hem; — behouden werd de Groot te *Gorinchem* gebragt, en kwam in

de kamer van zijnen vriend Daatselaar, bij wien de kist altijd gebragt werd, wel eenigzins flauw, daar hij er twee uren in gesmacht had, maar anders welgesteld, uit dezelve te voorschijn, God dankende en de schranderheid, de trouw en den moed zijner vrouw prijzende, voor deze zoo zonderlinge redding.

Ook wij, wij juichen met hem en prijzen met hem het schrander beleid en de beproefde huwelijks-min zijner onvergelykelijke gade, en roepen met den dichter (*) uit:

» Wat baten grendels, sloten, wachten,
 Als vrouwenlist eene uitkomst zoekt?
 De haat is sterk, maar liefde is sterker:
 De huwelijkstrouw acht boei noch kerker,
 Zij is te groot voor dwinglandij.
 Die wrok moge onverzoenbaar gloeijen:
 Zij klemm' de Groot in ijsren boeijen;
 Zijn Gade wil 't..... en hij is vrij!"

Zoo lang het schip, waar in zich de zoo dierbare schat bevond, nog op de *Merwe* zich vertoonde, had Maria het, met een beklemd hart en onder het onophoudelijk bidden om redding van den echtgenoot, nagestaard. O, hoe welkom was haar het afgesproken teeken van hare getrouwe dienstmaagd, die met de kist was medegegaan, en die, toen welhaast het schip

(*) Westerman.

zich aan de oogen van Maria onttrekken zou, met haren zakdoek wuifde, ten bewijs, dat alles naar wensch ging. — Een vurig dankgebed, en het storten van heete tranen verschaften lucht aan haar geprangd gemoed. In dat oogenblik zal Maria wel hare lievelingen, voor welke zij eenen vader trachtte te behouden, met kussen bedekt, en hun, op de onschuldige vragen: »*Waar is vader?*» tot antwoord gegeven hebben: »*Spoedig, indien het Gode behaagt, zien wij den goeden, dierbaren vader weder!*»

Van het oogenblik af aan, dat Maria haren man in de kist wegzond, had zij naauwkeurig berekend, hoeveel tijd hij noodig had, om de grenzen van *Frankrijk* te bereiken, en gaf intusschen voor, dat haar man ziek was en rust noodig had. — Prounink komt weldra van *Heusden* terug, ziet geen licht op het schrijfvertrek van de Groot, krijgt eenigen argwaan, overtuigt zich van deszelfs vlugt, en ondervraagt nu Maria, die met edel gevoel van eigenwaarde het vrij uit belijdt, dat zij haren man had laten ontkomen. — Hij overlaadt haar met verwijtingen en bedreigingen; doch Maria geeft er geen acht op, innig verheugd, dat haar uitgedachte list, tot ontkoming van haren geliefden Hugo, zoo boven verwachting is gelukt.

Aardig is hierop het versje van den vernuftigen Westerbaan, hetwelk wij onzen jeugdigen lezers niet willen onthouden; het luidt aldus:

Vrouw Reygersbergh zey tot den Casteleyn,
 Den slotvoogd van het stercke Louvesteyn:
 » Wat hebt ghy doch dus over my te klaeghen,
 Dat ick myn man heb nyt het Fort doen draeghen?
 Dank my veeleer, als dat ghy my beticht;
 Ghy had de *Huygh*, en die heb ik gelicht.”

Naauwer dan te voren wordt nu Maria met de haren bewaakt; doch dit doet de edele vrouw niet versagen. Neen, zij vond haren troost in de zalige bewustheid, dat de vrijheid van haren dierbaren echtgenoot haar werk was; gelijk het haar ook een aangenaam genot verschafte, haren kinderen telkens al datgene te herinneren, wat hun vader voor de waarheid leed, en elke vermaning, die van zijne lippen gevloeid was. — En, had haar voortreffelijke man elken zondag, ja elken avond der week, be-steed, om, te midden van zijnen huisselijken kring, Godsdienstoefening te houden, en zich zelven en de zijnen uit Gods heilig Woord te stichten; — dit zelfde Godvruchtig werk werd thans door de brave huis-moeder, met denzelfden ijver en gelijke waardigheid, opgevat en onvermoeid uitgevoerd.

Intusschen had de ontvlugting van de Groot, gelijk men begrijpen kan, verbazing, spijt en toorn bij zijne vijanden verwekt. Eenige regters waren zelfs van gedachte, dat men Maria op dezelfde wijze behandelen en straffen moest, als met haren man zou

geschied zijn. Doch niet allen waren van gevoel voor ware grootheid ontbloot. De meesten bewonderden dit zeldzaam voorbeeld van moed en huwelijksliefde, en begrepen daarbij ook niet ten onrechte, dat hare daad door de geheele wereld zou worden toegejuicht, en diegenen, die haar daarom zouden willen gevangen houden en straffen, den haat en de verachting van alle weldenkenden op zich zouden laden. — Na dus zes maanden nog op *Loevestein* te hebben doorgebracht, werden hare banden geslaakt, en herkreeg zij hare vrijheid. — Het was ook tijd, dat zij uit hare gevangenis werd ontslagen: want de Groot gevoelde zich zóó getroffen over de grootheid van karakter zijner vrouw, dat hij reeds het besluit had gevormd, zich zelven weder gevangen te geven, en daartoe zelfs reeds eenige schreden gedaan had.

Maria spoedde zich nu met hare kinderen naar *Frankrijk*; — en, welke namelooze verrukking beide echtgenooten zal beziel hebben, toen zij elkander wederzagen, kan elk, die eenig gevoel bezit, gereedelijk beseffen. Vooral werd voor de Groot deze hemelsche vreugde nog oneindig vergroot door het gevoel der innigste dankbaarheid jegens zijne gade, aan welker teedere liefde hij zijne redding verschuldigd was.

Zoo toonde dan Maria van Reigersberg door

haar voorbeeld, wat reine, innige liefde vermag, zoo zij door hoogere magt ondersteund en door de Godsdienst gelouterd en verhoogd wordt. — Op haar wijzen dan ook de geschiedboeken van ons Vaderland, die haren naam tot de nakomelingschap hebben overgebracht, met het volste regt, als op een zeldzaam geëvenaard voorbeeld van trouwe huwelijks-min. — De schrandere uitgedachte en zoo wél gelukte list der edele Maria is dan ook door eenen gedenkpenning vereeuwigd, welke tot gedachtenis daarvan is geslagen. Op de ééne zijde ziet men het borstbeeld en den naam van Hugo de Groot; aan de andere zijde eenen koffer, boven welken de *Zweed-sche* en *Fransche* kroonen. Aan de ééne zijde van den koffer vertoont zich eene opgaande zon; aan de andere het slot *Loevestein*, met deze woorden: *Melior post aspera fata resurgo!* dat is: *na het ondergaan van mijne zware rampen, kom ik weder met grooteren luister te voorschijn!*”

Het verwondert ons dan ook niet, dat de lof dezer heldhaftige vrouw door vroegere en latere redenaars en dichters is vermeld geworden. Te regt roept daarom Spanda w uit:

» O Gávan Huig de Groot! zoo vaak, zoo schoon bezongen!
 Neen — nimmer wordt uw lof, uwe eer, uw roem voldongen.
 Uw naam, uw deugd, uw moed, uwe eerelijke list,
 Uw liefde, *Loevestein*, uw trouw, uw boekenkist.....
 Dit alles zal bij ons in dierbre zegning blijven.
 Wie kan de glorie van uw daad naar eisch beschrijven? »

XIII.

TROUW IN EENE DIENSTBODE.

De mensch wordt niet door zijnen stand, maar de stand door den mensch veredeld. Die eenen hoogen rang in de maatschappij bekleedt, is *daarom* nog niet onzen eerbied waardig; — die in onaanzienlijke betrekkingen geplaatst zijn, verdienen *daarom* onze minachting niet. Neen, hij alleen, die in den stand, waarin eene wijze Voorzienigheid hem geplaatst heeft, getrouw is in de vervulling zijner verplichtingen, en, door Christelijke beginselen gedreven, volijverig alles doet, wat zijne hand vindt om te doen, — hij alleen kan op de achting zijner medemenschen aanspraak maken, en is welgevallig in de oogen van Hem, bij wien geene aanneming des persoons is, maar die een iegelijk vergeldt naar zijne werken.

Indien dit zoo is, hoe verkeerd handelen wij dan niet, wanneer wij, door dwazen hoogmoed verblind, met minachting nederzien op anderen die minder bedeed zijn, of in lageren kring arbeiden dan wij! Hoe strijdt dit tegen den geest der Christelijke leer, welker doel het is, om allen, hoe ook verschillende in geboorte, rang en stand, door den band der liefde

aan malkander te verbinden, — en welke de zedelijke waarde der menschen niet bepaalt naar den rang, dien zij bekleeden, maar naar de beginselen, waaruit zij handelen, en naar de naauwgezetheid en trouw, waarmede zij de taak vervullen, die hun is opgelegd in den post, waarin God hen plaatste.

Voor al is het onchristelijk, om op onze *dienstboden* laag neder te zien en hen met verachting of met terugstootende norschheid te behandelen, — eene verkeerdheid, welke wij maar al te dikwijls ook bij *jongelieden* waarnemen, en waartegen zij niet genoeg kunnen gewaarschuwd worden. Ook onze dienstboden zijn onze medemenschen, kinderen van denzelfden Vader in den Hemel, en door denzelfden doop met ons tot het Christendom ingewijd; er rust alzoo op ons eene dure verplichting, om in hun lot deel te nemen, en hun geluk, zoo veel mogelijk, te behartigen. En niet alleen, dat wij daartoe verplicht zijn, maar ook ons eigenbelang moet ons daartoe aanzetten. Wij moeten ons toch niet verbeelden, dat wij geheel onafhankelijk zijn van onze onderhoorigen, — het kan ons immers niet onverschillig zijn, of zij ons uit liefde en gewillig, dan uit dwang en met tegenzin dienen. En indien wij hen door eene hartelijke behandeling aan ons weten te verbinden, dan kunnen wij ook het meest op hunne trouw rekenen. Ja, dikwijls kunnen wij in omstandigheden geraken, dat zij ons werkelijk de gewichtigste diensten kunnen bewijzen. — Een enkel

voorbeeld willen wij tot staving hiervan bijbrengen, — een voorbeeld, waaruit wij aan de eene zijde zien kunnen, hoe echt Christelijke beginselen elken stand, hoe onaanzienlijk ook, kunnen versieren, — maar dat ons ook aan den anderen kant leeren kan, welke rijke vruchten wij zelve er van plukken kunnen, indien wij het goede in onze dienstboden opmerken, op prijs stellen, en door eene hartelijke, liefderijke behandeling vergelden. Als eene merkwaardige proeve, hoe dienstboden geheel aan de belangen van hunne heeren en vrouwen kunnen verknocht zijn, wordt in de Vaderlandsche Geschiedenis met allen lof vermeld:

ELSJE VAN HOUWENING.

In het naast voorgaande tafereel hebben wij u verhaald hoe de verdienstelijke, maar schandelijk miskennde Hugo de Groot, door het schrandere beleid van zijne voortreffelijke gade, uit den kerker, waarin partijchap en haat hem onverdiend geworpen had, is verlost geworden. — Bezwaarlijk zou evenwel de door haar uitgedachte list gelukt zijn, en waarschijnlijk het geheele reddingsplan verijdeld zijn geworden, indien niet Elsje van Houwening, zijne brave dienstmaagd, met raad en daad had bijgestaan, en de heerlijkste proeve van hare onkreukbare trouw had gegeven. — Wij hebben in het verhaal der bevrijding van de Groot slechts met een enkel woord van haar melding gemaakt, om haar eene afzonderlijke plaats

in deze tafereelen te verleenen, welke zij ten volle verdient.

—
Toen Maria na vele vruchteloze pogingen eindelijk de vergunning had gekregen, om met haren Hugo de gevangenis te deelen, werd natuurlijk aan Elsje de keus overgelaten, om of hare dienst te verlaten, of het akelige kerkerleven te kiezen, waartoe haar heer was gedoemd en waartoe hare meesters zich vrijwillig verbonden had, en waaraan geen einde te zien was. Maar Elsje bedacht zich geen oogenblik. Innig gehecht aan hare meesters, die haar altijd als een lid des huisgezins beschouwd, met de meeste toegenegenheid hadden behandeld, en van welke zij, in de dagen des voorspoeds, zoo vele bewijzen van hartelijke liefde ontvangen had, was het haar onmogelijk, om hen, in de uren des rampspoeds, te verlaten. Ja, het verschaft haar zelfs een innig zielsgenoegen, om zoo veel liefde, als haar bewezen was, eenigzins te kunnen vergelden, en zij aarzelde niet, om zich met hen te laten inkerkeren.

Zij volgt alzoo met vreugde Maria naar de gevangenis; en, hoe wordt zij geroerd, toen zij dezelve binnengetreden, op een eerbiedigen afstand, het aandoenlijk tooneel des wederziens aanschouwt, dat tusschen de minnende echtgenooten plaats vindt. Dit tooneel treft haar gevoelighart, vervult haar met wee-

moedige vreugde, en zij smaakt daarin reeds aanvaankelijk de belooning harer getrouwheid.

In het eerste, zoo zalige, oogenblik des wederziens had Hugo zich alleenlijk met zijne dierbare gade bezig gehouden; maar, na het bedaren der eerste vreugde, wendt zich zijn oog ook op zijne edele en getrouwe dienstmaagd. Hij wordt getroffen over de bereidwilligheid, waarmede zij in de dienst verkiest te blijven van hen, die zoo weinig meer kunnen schenken, en die zelve in slavernij zuchten. Deze voorbeeldeloze trouw weet hij op den regten prijs te schatten. Weinige woorden, maar een blik vol dankbaarheid, eene hartelijke begroeting vertolken aan Elsje, wat te haren aanzien in de ziel des goeden meesters omgaat. Deugdzaame en waarlijk edele menschen hebben spoedig elkander verstaan, in welken staat de Voorzienigheid hen ook plaatst.

Gedurende de twee jaren, dat Hugo nog in zijnen kerker doorbragt, beijverde zich de brave Elsje, om, met Maria, alles wat in haar vermogen was, bij te brengen tot verzachting van het lot des gevangenen. — En, toen nu eindelijk het stout outwerp ter zijner bevrijding door Maria uitgedacht en tot rijpheid gekomen was, was het wederom Elsje, aan wie het niet alleen het eerst werd medegedeeld, maar aan wie ook de zorg voor de gelukkige volvoering werd opgedragen.

Ja, daartoe was haar bijstand allernoodzakelijkst.

Alle voorbereidselen waren voleindigd, het grootsche reddingsplan stond op het punt van volvoerd te worden. Hugo had zich reeds in de boekenkist nedergevljd, waarmede hij de gevangenis ontkomen moest; maar Maria kon hem niet vergezellen. Om alle verdenking weg te nemen, om de vlugt te dekken, en vooral om hare kinderen te beschermen, moest zij terugblijven. Ja, al had zij kunnen medegaan, zou zij welligt door de angstvalligheid der teederste liefde, zich, bij den minsten stoot of schok tegen den koffer, welke de hoop van haar geheel toekomstige leven verborg, verraden hebben. — Van de Velde, de getrouwe bediende van Grotius, die insgelijks zijnen geliefden meester niet had willen verlaten, maar hem ook in zijne gevangenis gevolgd was, voelde zich tot volvoering van deze taak niet bestand, daar hij geen meester genoeg over zijne aandoeningen zou kunnen blijven, hetgeen evenwel volstrekt noodzakelijk was, om allen argwaan te vermijden. — Aan wie kon Maria dus het dierbaarste, dat zij bezat, beter toevertrouwen, dan aan de getrouwe Elsje, die, sedert langen tijd, eerder hare vriendin en kweekeling, dan hare dienstmaagd was, en die zich, onder derzelver geleide, in gevatheid, in vernuft, en in vele andere goede hoedanigheden ten voordeeligsten ontwikkeld had. Indien Elsje intusschen bij al het beleid en den kloeken moed, dien zij bezat, niet tevens een voorbeeld van deugd en trouw geweest ware, nimmer zou hare

Gebiedster dien gewigtigen last op hare schouders gelegd hebben, en ook Elsje zou dien nimmer aavaard hebben, daar de onderneming aan vele gevaren was blootgesteld, en, bij mislukking, de schromelijkste gevolgen zou na zich slepen. — Maar Elsje berekent, of vreest voor haar zelve niets; slechts over haren heer had zij aanvankelijk hare bezorgdheid te kennen gegeven; doch, bij het sterker dringen, den last volvaardig op zich genomen.

Zoodra Elsje met den koffer bij het schip was aangekomen, bemerkte zij, die met schranderheid alles gadesloeg, dat de plank van wal naar boord te dun en te zwak was voor den kostelijken last; en spoedig wist zij het te verkrijgen, dat de schipper er eene zwaardere oplegde, tot behoud van de boeken, waarmede men haar stadwaarts zond.

Toen zij het midden van de rivier hadden bereikt, wuift Elsje, volgens afspraak, met haren zakdoek, ten teeken, dat alles naar wensch gaat. Een van het scheepsvolk wil weten, wat dit beteekent; en zij antwoordt: »dat de knecht op *Loevestein* haar had geplaagd, dewijl zij; uit hoofde van den sterken wind, niet zoude durven van wal steken; en zij hem nu wederkeerig uitdaagde, haar dit na te doen.»

Het schip laveert. Elsje verzoekt den schipper, den koffer vast te binden, opdat dezelve niet over boord rake. Het wordt gedaan. Een officier zet er zich nu op, en trommelt er tegen aan, het sleutelgat

bedekkende, waardoor alleen de verse lucht naar den benaauwdten Grotius dringen kan. Met vriendelijkheid vermaant Elsje daarmede op te houden, dewijl er breekbare waar in den koffer was, — en wederom verkrijgt zij haar verlangen.

Te *Gorinchem* aangeland zijnde, wil de schipper eerst andere boodschappen volvoeren. Elsje dringt evenwel zóó lang bij hem aan, dat hij, tegen belofte van een goed drinkgeld, den koffer, in plaats van denzelven te kruijen, dadelijk met zijnen zoon naar de woning van Daatselaar brengen zoude. Elsje vergezelde de berrie met een beklemd hart, maar met een vrolijk uiterlijk. »*Vader!*» riep eensklaps des schippers zoon, »*er leeft iets in de kist!*» Elsje verbleekte van angst, beet zich op de lippen, en zag eenen anderen weg hêen, om zich niet te verraden. Tot tweemaal riep de schipper haar toe: »*hoort gij wel, Elsje! wat mijn zoon daar zegt?*» — En lagchend antwoordde zij: »*Ja, ja, schipper! boeken hebben geest en leven!*»

Het was, als of er een steen van Elsjes hart gewenteld was, toen de leven bevattende koffer achter in het huis van Daatselaar was nedergezet, en de schippers zich verwijderd hadden. — »*Mijnheer zit daar achter in den koffer,*» fluisterde Elsje jufvrouw Daatselaar in het oor, en deze begaf zich zeer ontsteld derwaarts, waar Elsje den koffer opende, en Hugo de Groot er uit te voorschijn

trad, die nu weldra van daar verder zijne vlugt voortzette, gelijk wij boven gezien hebben.

—
Elsje had alzoo het waagstuk verrigt, waartoe zij, uit deelneming in het lot haars meesters, en uit overtuiging van de onregtvaardige behandeling, welke men hem aandeed, zich had laten gebruiken. Wat zal zij nu verder doen? Zal zij naar de gevangenis terugkeeren?.... Maar daár wacht haar misschien eene zware straf voor hetgeen zij had durven ondernemen. Daarenboven kon hare terugkomst het lot van Maria van Reigersberg in het minst niet veranderen. Waartoe zich dan nu noodeloos opgeofferd? Zij kon immers hare meesteres berigt van den goeden uitslag doen toekomen, en daarmede kon zij rekenen, aan hare verplichting volkomen voldaan te hebben. — Deze bedenkingen zou menigeen gemaakt hebben, maar zij kwamen in het hart van Elsje niet op. Neen, moedig keerde zij, zonder eenige bedenking, naar den kerker terug, terwijl zij deze roerende woorden sprak: »*Ik heb mijne moeilijke taak volbragt, en ben nu gereed, datgene te ondergaan, wat 's lands overheden over ons zullen besluiten, en in nood en dood mijne gebiedster te vergezellen.*»

Hier zien wij de deugd der getrouwe dienstmaagd ten hoogste rijzen, en voelen ons gedrongen te getuigen, dat zij in haar doen en laten door een echt

Godsdienstigen zin bestuurd, en door hoogere kracht werd ondersteund. Deze deed haar in voorspoed, met getrouwheid, de taak der dienstbaarheid vervullen, terwijl zoo vele anderen in de woningen der rijken weelderig en overmoedig worden; — deze voerde haar, als gezellin harer ongelukkig geworden meesters, naar *Loevestein*; — deed haar ter ontcoming van Hugo met zoo veel schrandereid en trouw werkzaam zijn; en voerde haar eindelijk, in het onzekere vooruitzicht van de straf, welke haar ten deel kon vallen, naar den kerker terug, waar zij met aandoening door Maria werd ontvangen.

Ofschoon van nu voortaan met hare gebiedster naauwer dan te voren bewaakt, zoo overkwam haar evenwel geen leed, en werden zij, na verloop van zes maanden, uit de gevangenis ontslagen. — Met rasche schreden ijld nu Maria, door hare kinderen, door Elsje en van de Velde vergezeld, naar *Frankrijk*, waar de Groot zich bevond, wiens namelooze vreugde over het wederzien zijner dierbaren nog verhoogd werd door het gevoel der inzigste dankbaarheid jegens de getrouwe dienstmaagd, die zich, met beminnelijke bescheidenheid, aan de dankzeggingen van haren heer onttrekken wilde; maar, van nu aan, zoo wel door hem, als reeds lang door Maria, niet meer als dienstbare, maar als huisvriendin behandeld werd. — En gewis, zij verdiende deze onderscheiding wegens de zeld-

zame trouw en edele zelfverloochening, waarvan zij zulke treffende proeven had gegeven. Te regt prijkt dan ook haar naam in de jaarboeken van ons Vaderland, en overal, waar van de schrandere gade van Hugo wordt gewag gemaakt, mag de trouwe dienstmaagd niet vergeten worden.

»Want hoe ook hier beneen door rang en stand gescheiden,

»Bij God zijn zij gelijk, de deugd blonk uit in beiden,

»En naast Maria's naam, die aller hulde ontving,

»Schrijft onze dankbre hand: Elsje van Houwening" (*).

Zoo veel deugd, zulk eene braafheid, als Elsje betoond had, bleef dan ook niet onbeloond. Van de Velde, van wien wij reeds met een woord melding maakten, en die ook in de gevangenschap van zijnen meester gedeeld had, had onder de leiding van Hugo zich zoo vele kundigheden verworven, dat deze geene zwaarigheid maakte, hem tot zijnen zaakverzorger aan te stellen. Deze ijverige, kundige en brave jongeling had in stilte de deugden van Elsje, vooral hare standvastige trouw gadegeslagen, en het beminnenswaardige dienstmeisje was hem dierbaar geworden. Zijne opregte liefde deed wederliefde geboren worden; en, naar de waardige voorbeelden van Hugo en Maria gevormd, werden zij spoedig achtenswaardige en gelukkige echtgenooten.

(*) Spandaw.

Terwijl van de Velde zich, van trap tot trap, tot den hoogen post van Advokaat ten Hove verhief, werd zijn huwelijk met een talrijk kroost gezegend. Tot in eenen hoogen ouderdom leefde dit paar gelukkig, eensgezind en van allen geacht en bemind. Zij leerden bestendig aan kinderen en kindskinderen, dat zij alleen door trouw, godsvrucht en minzaamheid jegens allen, hun toekomstig en ook hun aardsch leven reeds gelukkig maken konden.

• Wel hem, die steeds getrouw en blij,
Als lid der burgermaatschappij,
Zijn pligten blijft betrachten!
Wat lot Gods wijsheid voor hem koos,
Hij mag, in welken stand, altoos
Gods hulp vertrouwend wachten."

XIV.

CHRISTELIJKE VIJANDSLIEFDE.

Eene der schoonste en verhevenste deugden, die door de Christelijke zedeleer worden voorgeschreven,

en waardoor zij zich boven alle andere leerstelsels verre verheft, is voorzeker de liefde jegens onze vijanden. Moeijelijk is gewis voor den zwakken mensch de betrachting dezer edele deugd; veel zelfbeheersching en grootheid van ziel wordt er toe vereischt, om dit toppunt der zedelijke volmaaktheid te bereiken. En evenwel ontbreekt het niet aan voorbeelden van menschen, die door de alvermogende kracht der Godsdienst ondersteund, liefderijk en grootmoedig jegens hunne vijanden handelden, en toonden, dat zij door denzelfden geest bezielde waren, welken wij in onzen Verlosser vereeren, die niet alleen bij zijne leerlingen en belijders op vijandsliefde aandrong, maar ook zelf op de luisterrijkste wijze daarin is voorgegaan.

Ook onze Vaderlandsche geschiedenis levert van zulk eene grootmoedigheid de treffendste voorbeelden op. Vooral is het de tachtigjarige strijd voor Godsdienst en vrijheid, welke ook te dezen aanzien de schoonste voorbeelden heeft opgeleverd. — Zoo lezen wij, onder anderen, van eene weduwe te *Gouda*, die, in het oogenblik, dat de stad reeds aan de *Spanjaarden* ontruikt was, eene schuilplaats verleende aan den Burgemeester, die der Spaansche partij was toegedaan, en, toen deze haar vroeg of hij dáár wel veilig was, hem toevoegde: »Zekerlijk! deze plaats heeft meermalen aan mijnen man ter berging gediend, toen hij door u en anderen vervolgd werd! —

O, hoe moest dat woord hem diep in de ziel dringen! Die edelmoedige vrouw wilde dan den vijandelijken vlugteling niet verraden, schoon hij eenmaal de snoode vervolger van haren echtgenoot geweest was. — Zoo leert de Christelijke Godsdienst haren belijder beledigingen en mishandelingen vergeven en vergeten en zich door weldoen wreken.

Deze vijandsliefde blonk vooral schitterend door in het edelmoedig bedrijf van den man, op wien wij uwe opmerkzaamheid vestigen willen. Wij be-doelen:

DIRK WILLEMSZ,

die, in de wreede dagen van Alva's schrikbewind, aan de belijdenis zijns harten, waaraan hij, te midden der gruwzaamste vervolgingen vasthield, den heerlijksten luister bijzette, door zijn leven voor dat zijns vijands prijs te geven.

Dirk Willemsz was doopsgezind; hij behoorde dus onder diegenen, tegen wie, naar aanleiding der bloedplakkatén, welke door Filips II, in 1556, waren uitgevaardigd, de hevigste vervolgingen werden in het werk gesteld. Standvastig had hij voor den bloedraad beleden, wat zijn hart geloofde, en, door Goddelijken bijstand gesterkt, aarzelde hij niet, die belijdenis, onder alle gevaren die hem dreigden, onwankelbaar vast te houden.

Hij behoorde evenwel niet tot die overdrevene ijveraars en dweepers, die zich zonder noodzaak aan den marteldood blootstelden. Neen, zijn leven was hem dierbaar; hij voelde zich verplicht, hetzelfde te sparen, zoolang het hem door den wil der Godheid nog niet afgevorderd werd. — Zijne onregtvaardige beulen mogt hij ontvlieden; daar hij zich geene overtreding bewust, en door geene belofte of eed aan hen verbonden was, en hij had dus voorgenomen de eerste kans, die hij tot ontvlugten verkrijgen zou, waar te nemen.

Weldra doet zich daartoe eene gelegenheid op. Het was op eenen winter nacht van het jaar 1569. Reeds eenen geruimen tijd had hij te *Asperen*, een stadje niet ver van *Gorinchem*, aan de rivier *de Linge* gelegen, op een vervallen slot gevangen gezeten. Van kommer afgemat lag hij op zijne ellendige legerstede ter neder, terwijl de slaap, die anders den ongelukkigen nog eenige lansenis pleegt aan te bieden, ook zijne oogleden ontweek. Treurig en meedelooz staat hij op, en, zich voor de tralies van zijnen kerker plaatsende, ziet hij naar buiten, aanschouwt vol diepen weemoed den prachtige sterrenhemel, die voor den gelukkigen sterveling zulk een verrukkend schouwspel oplevert, maar in de borst van den gevangenen de treurigste gewaarwordingen wekt, daar zijn lot be-slist is, en hij welligt spoedig als het slagtoffer van ge-

wetenlooze dwingelandij zal moeten sneven. — Daar ziet hij, bij den helderen glans der maan, de grachten, die het slot omringen, door de vorst verstijfd. Dit gezigt wekt eensklaps het denkbeeld van ontcoming bij hem op. Misschien is het ijs sterk genoeg, om hem te houden, — de muren van zijnen kerker zijn in slechten staat, — eene kleine opening is welligt gemakkelijk te maken. Dadelijk slaat hij handen aan het werk, rukt een steen uit den muur, en werpt dien op het ijs, om te beproeven, of het sterk genoeg mogt wezen. De proefneming gelukt; het ijs biedt genoegzamen weerstand aan den steen, die er over heen glijdt zonder het te beschadigen. Nu ontvlamt bij vernieuwing, met de zucht naar vrijheid, ook zijn moed. Hij weet eenen groesten ijzeren bout uit het getraliede venster weg te rukken, zich door de opening henen te wringen, en tracht nu, door middel van eene koord, die hij zich van een zijner kleedingstukken had weten te vlechten, naar beneden te komen.

Hij glipt bezorgd en langzaam neêr
En klemt zich, nu aan 't hangend touw,
En dan in reet en kloof zich weêr
Van 't oud en uitgekalkt gebouw,
En schuift en glijdt, langs muur en reep
Al lager — lager — greep voor greep.

Hij kwetst zich hier, en kneust zich daâr,
En houdt zich op, of viert zich bot,
En hangt in dreigend doodsgevaar;
Maar wint al grond met ieder schot,
En zakt, en zijgt al, keer op keer —
En staat in eens op 't ijs ter neêr.

Maar eer hij vlugt en verder vaart,
Daar welt een traan hem op in 't oog.
Daar buigt hij eerst de kniën ter aard,
En heft het hart tot God omhoog,
En dankt Hem met een stillen zucht
En rijst, en kiest zijn weg, en vlugt (*).

Intusschen heeft hem een huurling van Alva, een zoogenaamd geregtsdienaar, die aan de poort van het slot op de wacht staat, ontdekt, en zet hem ijlings na. De vrees van Willemsz voor den brandstapel vleugelt zijne schreden; hij komt gelukkig over het ijs, bereikt den overkant, en is gered.

Thans wendt hij zich om, en ziet! juist op het oogenblik, dat ook zijn vervolger aan land zal stappen, daar kraakt het ijs, het kan den zwaar gewapenden krijgsman niet dragen, het scheurt, en de geregtsdienaar valt in het water! Deze ziet reeds eenen onvermijdelijken dood voor oogen, want de zijnen, die hem nastaren, snellen niet ter hulpe. Zoo is dan

(*) Tollens.

het slagtoffer gered, de vervolger zal sterven
Maar neen! Willemsz, een belijder van Jezus' leer, kent beter den hoogen pligt, in welken zijn Goddelijke Meester hem is voorgegaan: hij keert terug, reikt den zinkenden eene reddende hand toe, en behoudt alzoo met eigen gevaar het leven des vijands.

Zulk eene edelmoedigheid moest wel, zouden wij denken, het hardvochtigste hart vermurwen; zulk eene menschlievendheid moest den bittersten vijand verzoenen. In het eerste oogenblik scheen zij ook die uitwerking te hebben; want de geregtsdienaar, door zoo veel grootmoedigheid getroffen, en door dankbaar gevoel aangedaan, tracht den vervolger te sparen. Maar ziet! de Burgemeester, een onmensch, die door godsdiensthaat en dweeppzucht ten eenemale verhard was, heeft koelbloedig in de verte de edele daad van Dirk Willemsz aanschouwd, — hij bemerkt de draling des bewogenen geregtsdienars, en — roept nu, op barschen toon, hem toe: »*Betracht uwen eed!*» — En nu, nu wordt het hart van Alva's huurling door vrees voor een vermoedelijken dood op nieuw toegeschroeid. Met de zwartste ondankbaarheid grijpt hij zijnen weldoener, die hem aan eenen gewissen dood ontrukkt had, aan, slaat hem in boeien, leidt hem tot den kerker terug, en niet lang duurt het, of de edele man wordt tot den brandstapel veroordeeld.

Spoedig werd het vonnis uitgevoerd; men wierp hem op de opgerigte houtmijt. Dáár leed hij de ondragelijkste smarten, want de sterke oostewind dreef de vlammen van hem af, zoodat deze hem slechts gedeeltelijk en langzaam konden bereiken. Van menschen, van beulen niets verwachtende, riep hij slechts zijnen God, die alleen zijne kracht, zijn troost en zijn steun was, om bijstand aan, en deed dit, door smart gedrongen, zoo luid, dat men het wel een half uur ver vernam; totdat eindelijk de Drossaard het niet langer kon aanhooren, en den scherprechter beval, het lijden des ongelukkigen te verkorten.

Met billijk afgrijzen wenden wij onze blikken af van dit vreeselijk tooneel, en verfoeijen de afschuwelijke laagheid dier onmenschen, die alle gevoel hebben uitgeschud, en tot duivelen zich verlagen. — Maar met bewondering en het innigste genoegen starren wij op den edelen man, die niet alleen als martelaar voor zijn geloof, maar ook als het slagtoffer van de edelste menschenliefde den dood onderging, en die in den uitgestrekten zin het gebod van Jezus volbragt: »Hebt uwe vijanden lief; zegent hen, die u vervloeken; doet wel dengenen, die u haten; bidt voor degenen, die u geweld aandoen en u vervolgen, opdat gij moogt kinderen zijn van uwen vader, die in de Hemelen is!»

Ziet daar, jeugdige Vrienden! u in eenige tafereelen uit onze Vaderlandsche Geschiedenis de kracht der Christelijke Godsdienst geschetst, en u aangetoond, welk eene geestkracht de mensch in alle omstandigheden des levens kan ontwikkelen, en tot welk eene hoogte hij het in de beoefening ook der moeilijkste pligten brengen kan, indien hij door haren invloed beziel is. — Wij wenschen, dat wij niet te vergeefs in deze bladen tot u hebben gesproken, maar iets hebben mogen toebrengen, om u die voortreffelijke Godsdienst, waarop onze Vaderen zoo veel prijs stelden, en welke de bron was, waaruit zoo veel goeds en edels bij hen voortwelde, hoog te doen waarderen. — Jongelieden! erkent het met dankbaarheid, dat ook Gij in die heilrijke leer des Christendoms wordt onderwezen en opgevoed! Kiest Haar tot leidsvrouw op het glibberige en gevaarlijke levenspad, dat gij moet bewandelen! Zij sterke u in de verzoeking ten kwade, die u allerwege omringen; Zij schenke u onder alle moeilijkheden en bezwaren haren veelvermogenen troost; zij geve u kracht, om met naauwgezetheid al uwe pligten te vervullen, en, in de onderscheidene betrekkingen, waarin de Voorzienigheid u plaatsen zal, die deugden te betrachten, welke u de goedkeuring Gods, de toejuiching van uw geweten en de achting uwer medemenschen doen verwerven;

Zij blijve uw beste schat op aard',
De parel, in uw oog zóó waard,
Dat ge alles om Haar kunt verzaken.
Zoo zal ze u troosten in den nood,
U ondersteunen in den dood,
U 't graf ter koele rustplaats maken;
En, waar het Jongst Gerigt u beidt,
U rijp doen zijn voor de Eeuwigheid! (*)

E I N D E.

(*) Feith.

INHOUD

VAN HET TWEEDE OF LAATSTE DEELTJE.

	Bladz.
VII. GODSVRUCHT BIJ VOORNAME GELEERDEN.	
DIRK VOLKERTSZ KOORNHERT.....	3.
JACOB CATS.....	13.
HERMANUS BOERHAVE.....	29.
VIII. KLOEKMOEDIGHEID IN GEVAKEN.	
PIETER ADRIAANSZ. VAN DER WERF.....	44.
IX. ONDERWERPING AAN DEN WIL DER VOOR- ZIENIGHEID.	
HUGO DE GROOT.....	50.
X. WERKZAAM VERTROUWEN OP GOD.	
WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE.....	66.
XI. KRACHT DER GODSDIENST BIJ MOEIJELIJKE PLIGTS-VERVULLING.	
SIMON VAN LALAING.....	87.
ANTONIUS HAM BROEK.....	93.
XII. HUWELIJKSMIN.	
BRECHT ENGBERTS PROOSTEN.....	104.
CHARLOTTE VAN BOURBON.....	106.
CATHARINA HERMAN.....	112.
MARIA VAN REIGERSBERGH.....	125.
XIII. TROUW IN EENE DIENSTBODE.	
ELSJE VAN HOUWENING.....	137.
XIV. CHRISTELIJKE VIJANDSLIEFDE.	
DIRK WILLEMSZ.....	148.

259